

25.626.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ՅԵՐԼ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ի. Գ Ո Լ Դ Շ Տ Ե Յ Ն

ԻՆԶՊԵՍ ԵՅԻՆ ԼԵՀԱԿԱՆ
ՊԱՆԵՐԸ ԿԵՂԵՔՈՒՄ
ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՆ

333.5
9.75

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ • 1939

185 JAN 2010

Պրովեստորներ բոլոր յերկրմերի, միացե՛ք

ՊՍՀՄ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ՅԵՎ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

333.5
Գ-75

Ի. ԳՈԼԴՇՏԵՅՆ

ԻՆՉՊԵՍ ԵՅԻՆ ԼԵՃԱԿԱՆ ՊԱՆԵՐԸ
ԿԵՂԵՔՈՒՄ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1939

22 MAR 2013

25626

6276
394-4792
49

И. ГОЛЬДШТЕЙН
КАК ПОЛЬСКИЕ ПАНЫ
УГНЕТАЛИ КРЕСТЬЯН

Государственное издательство полит. литературы
Ереван 1939

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Անխառտնակ պանական Լեհաստանը, վորն իր կարճատև գոյությունը հալկերթացրեց զավթումների և միջազգային կողոպտութի բազմաթիվ գործողություններով և յերկրի ներսում արյունոտ տեղերի ու թիմ եր հաստատել, դադարեց գոյություն ունենալուց: Անմիտ և պատվազուրկ լեհական կառավարությունը յերկիրը գցեց ռազմական աղետների հորձանուտի մեջ և ամոթալիորեն փախավ, ժողովրդին գցելով բախտի քմահաճույքին:

Լեհական պետությունը ստեղծվել եր առաջին համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմից հետո՝ ուրիշ պետություններից կողոպտած տերիտորիաներից: Ֆրանսական և անգլիական իմպերիալիստների աջակցությամբ, վորոնք Լեհաստանը վերածել էին ինտերվենցիայի գործիքի ընդդեմ խորհուրդների յերկրի, Լեհաստանը իր ավազակային գործունեյությունը միջազգային արենայում սկսեց Արևմտյան Ուկրաինայի և Լիտվական-Բելոռուսական խորհրդային հանրապետության վրա հարձակում գործելուց: 1919 թ. հուլիսին պանական Լեհաստանը զավթեց արևմտաուկրաինական, իսկ 1920 թ. — արևմտաբելոռուսական հողերը: 1938 թ. վերջերին Լեհաստանը Չեխո-Սլովակիայից իսկեց Տեչինի մարզը: Գտնվելով ԽՍՀՄ հետ անմիջական հարևանության մեջ, արհեստականորեն ստեղծված լեհական ծվենական, բազմազգ պետությունը իմպերիալիստական ընդարձակ դիտավորություններ եր հետապնդում և պատերազմի միջազգային հրձիղների գործիք եր հանդիսանում:

Կարճատև տիրական-կապիտալիստական Լեհաստանն իր գոյությունը պահպանում եր ազգային փոքրամասնությունների թալանով, լեհական աշխատավորների դաժան շահագործումով և իրավադրկությամբ: Լեհաստանի 35,1 միլիոն մարդ ունեցող ընակչության ընդհանուր թվից 1939 թ. սկզբին վոչ պակաս 16—16,5 միլիոն մարդը ազգային փոքրամասնություններն էին, վորոնց մեջ հաշվվում եր ավելի քան 8 միլիոն ուկրաինացի և 3 միլիոն բելոռուս: Առանձնապես ծանր եր անիրախ հալածար ժողովուրդը—

ների—ազգային փոքրամասնութիւնները վիճակը: Ազգային փոքրամասնութիւնները աշխատավորները յենթարկվում էին կրկնակի կեղեքման: Դաժանորեն հետապնդվում էին ուկրաինացիներն ու բելոռուսները, վորոնց նկատմամբ Լեհաստանի կառավարող շրջանները վարում էին գաղութային կողոպուտի և ուղղակի ֆիզիկական վռնէպան անսքող քաղաքականութիւն:

Լեհական բուրժուազիայի և լեհական կալվածատերերի տիրակալութիւնը յերկիրը հասցրեց քայքայման և թշվառութեան: Դեպի անկում դիմեց արդյունաբերութիւնը: Լեհական կապիտալիստներն ի վիճակի չէին լիովին օգտագործելու իրենց ձեռքն ընկած հանքերը, գործարաններն ու ֆաբրիկաները: Արդյունաբերութեան հիմնական ճյուղերի սարքավորումը նշանակալից չափով քայքայված էր՝ տնտեսութիւն վարելու գիշտական մեթոդների հետեանքով:

Սիւտեմատիկորեն վատանում էր բանվոր դասակարգի դրութիւնը: 1935 թ. կատարված պաշտոնական բյուջետային հետազոտութեան տվյալների համաձայն, բանվորի ընտանիքի մեկ անդամին ընկած շարաթական վատակը կազմում էր միջին հաշվով 8,6 պլոտի, կամ մոտ 1 ու 85 կ.: Այսպիսի վատական ի վիճակի չէր ապահովելու անգամ կիսաքաղց գոյութիւնը:

Ե՛լ ավելի կործանարար կերպով արտահայտվեց լեհական պաների տիրակալութիւնը գյուղատնտեսութեան դրութեան վրա, վորի մեջ գրաւված է յերկրի բնակչութեան մեծամասնութիւնը: Գյուղատնտեսութեան արտադրողական ուժերը Լեհաստանի նույնիսկ ամենաառաջավոր շրջաններում ջլատված էին: Հացահատիկային կուլտուրաների բերքատվութիւնը Լեհաստանում խիստ իջել էր, թեև մեկ հեկտար հողից ստացվող բերքերն առաջ էլ միջին հաշվով նշանակելիորեն ավելի ցածր էին, քան հացահատիկների միջին բերքերը Արեւմտեան Յեւրոպայում: Պանական Լեհաստանի հողային քաղաքականութիւնը հանգում էր գյուղացիութեան հողի կողոպտմանը հողուտ կալվածատերերի ու կուլակների, հատկապես Արեւմտեան Ուկրաինայում և Արեւմտեան Բելոռուսիայում: Լեհաստանի գյուղացիութիւնը սաստիկ տառապում էր հողազրկութիւնից: Կալվածատերերն ու կուլակները ստրկացրել էին գյուղացիներին. ֆաբրիկաները կողոպտում էին նրանց, բարձր գներ սահմանելով արդյունաբերական ապրանքների վրա, բանկերը վաշխառութիւնով ծծում էին նրանցից վերջին հյուսիսը: գյուղացու քայքայումն ավարտում էին չա-

փից դուրս հարկերն ու լեհական չինովնիկները կորզումները: Անհույս կարիք, կիսաճորտական աշխատանք, ազգային ճնշում և դաժան բռնութիւններ—ահա թե միլիոնավոր գյուղացիներին ինչ բերեց պանական Լեհաստանը:

Յերկրի ժողովրդական տնտեսութեան լիակատար անկում, աշխատավորների հրեշտավոր շահագործում, ժողովրդի իրավազրկութիւն, իշխանութիւնների սանձարձակ կամայականութիւն և վաճառվածութիւն—այս ամենը վկայում էր լեհական կառավարող շրջանների լիակատար տնտեսութեան մասին և լեհական պետութեան անկենսունակութեան մասին: Այս բանն իր ակնառու հաստատումը գտավ Լեհաստանի չտեսնված արագ ոսպմական ջախջախման և նրա մեջ տիրած քաոսի մեջ:

Լեհաստանի աշխատավորների վողբերական վիճակը և մատնավորապես արյունակից ուկրաինացիների ու բելոռուսների դրութիւնը միշտ էլ խորհրդային բաղամիլիոն ժողովրդի ջերմ համակրանքն է առաջացրել նրանց նկատմամբ և գրավել է նրա ամենատեսեւուն ուշադրութիւնը: Մեր ամբողջ յերկիրը հպարտութեամբ ու խանդավառութեամբ դիմավորեց և պաշտպանեց խորհրդային կառավարութեան վորոշումը՝ պաշտպանութեան տակ վերցնելու Լեհաստանի ուկրաինական և բելոռուսական բնակչութեանը և բոլոր միջոցները ձեռք առնելու, վորպեսզի լեհական բանվորներին ու գյուղացիներին դուրս բերի այն չարարատիկ պատերազմից, վորի մեջ նրանց գցել էր լեհական ձախողակ կառավարութիւնը:

Այս բրոշյուրը նպատակ ունի խորհրդային ընթերցողին ծանոթացնել սլանական Լեհաստանի գյուղացիների դրութեանը:

ԳՅՈՒՂԱՅԻԱԿԱՆ ՍՍԿԱՎԱՀՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԿԱԼՎԱԾԱՏԻՐԱԿԱՆ ՀՈՂԱՌԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լեհաստանում միլիոնավոր գյուղացիներ տառապում էին ծայրահեղ սակավահողությունից: Գյուղացիական ընտանիքն ինչքան էլ կաշուց դուրս գար, մանր, սակավազոր տնտեսությունն է վիճակի չեղ կերակրելու նրան: Գյուղացիները չնչասպառ էին լինում իրենց մանրիկ հողակտորների վրա: Նրանց չուրջը, վորտեղ էլ նայելու լինեիր, տարածված էին անծայրածիր դաշտեր, վորոնք պատկանում էին կալվածատերերին, յեկեղեցուն և կուլակներին: Լեհաստանի հողային ամբողջ տարածության մոտ 42%-ը գտնվում էր խոշոր հողատերերի ձեռքին:

Ըստ այն հետազոտության տվյալների, վոր կատարել էր 1935 թ. սոցիալական եկոնոմիկայի լեհական պետական ինստիտուտը և վորն ընդգրկել էր Լեհաստանի բոլոր շրջանները, գյուղացիական յուրաքանչյուր 100 տնտեսությանն ընկնում էր.

Մոտ 9,5 տնտեսություն,	վորոնք ունեն վոչ պակաս քան 0,5-ական հեկտար
24	» » » 0,5-ից մինչև 2 հեկտար
30	» » » 2-ից » 5 »
24	» » » 5-ից » 10 »
10	» » » 10-ից » 20 »
2,5	» » » 20-ից » 50 »

Այսպիսով, 1935 թվականին լեհական գյուղում յուրաքանչյուր 100 տնտեսությունից 65 տնտեսությունն ուներ վոչ ավելի քան 5 հեկտար հող:

Մինչև 0,5 հեկտար տարածություն ունեցող տնտեսություններում ընտանիքի մեկ անդամին ընկնում է միջին հաշվով 0,07 հեկտար վարելահող. 0,5-ից մինչև 2 հեկտար տարածություն ունեցող տնտեսություններում—0,21 հեկտար և նույնիսկ 2-ից մինչև 5 հեկտար տարածություն ունեցող տնտեսություններում—ընդամենը 0,54 հեկտար: Այս թվերը խոսում են միլիոնավոր գյուղացիների հողային հրեշավոր սովի մասին, վորոնք վարելու և ցանելու տեղ չունեին:

Միևնույն ժամանակ մեկ կարվածատիրական տնտեսությանը ընկնում էր միջին հաշվով մոտ 700 հեկտար հող:

Ամենամանր հողամասերը գտնվում էին հարավային վոյե-վոդություններում (նահանգներում): Այդ վոյեվոդություններում գյուղացիական ծխերի մեծամասնությունն ուներ 1—2 հեկտար տարածութուն: Այդպիսի տնտեսություններում մեկ մարդուն միջին հաշվով ընկնում էր մոտավորապես $\frac{1}{3}$ հեկտար վարելա-հող: Այդպիսի տարածությունից ստացված ցորենի կամ հաճարի բերքը կազմում էր 3,5 ցենտներ: Մինչև անգամ ամենաաղքատիկ գոյության պայմաններում 5 հոգուց բաղկացած ընտանիքի սնունդը պահանջում է տարեկան վոչ պակաս, քան 2,5 ցենտներ: Մնում է 1 ցենտներ, վորն արժեք 10—12 գլոտի (գլոտին հավա-սար էր 22 կոպեկի վոսկով), այսինքն՝ 2 ու. 20 կ.—2 ու. 40 կ.: Այս գումարը մնում էր ցանքի համար, հնձի համար, անասուն-ների կերի և բազմաթիվ այլ պարտադիր ծախսեր ծածկելու հա-մար: Հագուստ, կոշիկեղեն և այլն գնելու մասին, չխոսելով ար-գեն կուլտուրական և այլ պահանջներ բավարարելու մասին, հարկ էլ չեմ լինում մտածելու: Միայն հարկերը կլանում էին նշանա-կելիորեն ավելի, քան 1 ցենտներ հաճարի արժեքն էր: Այս մո-տավոր հաշվարկումն ամենևին էլ լիովին չի բացահայտում այն ամենադժգոյ կարիքը, վոր այդ տնտեսությունների բաժինն էր, առանձնապես յերբ բացակայում էին կողմնակի վատտակները:

Ավելի լավ չեմ գյուղացիների դրությունը նաև արևելյան վոյեվոդություններում, մասնավորապես Արևմտյան Բելոռուսիա-յում, վորտեղ վոչ միայն մինչև 5 հեկտար տարածություն ունե-ցող տնտեսությունները, այլև 5-ից մինչև 10 հեկտար տարա-ծություն ունեցող տնտեսությունների վոչ պակաս քան կեսը ի վիճակի չէին կերակրելու գյուղացիական ընտանիքին:

Միևնույն ժամանակ կարվածատերերը Լեհաստանում բարոր կյանք էին վարում: Լեհաստանում հաշվվում էր մոտ 30 հազ. խոշոր և մանրակարված քային կարվածատերեր, և այդ չնչին մի-բուր մարդիկ ունեյին 2,5 անգամ ավելի հող, քան 2,5 միլիոն մանր տնտեսատերերը:

Հսկայական հողային տարածություններ պատկանում էին իշխաններին և կոմսերին:

Լեհաստանում հողային տարածության նշանակալից մասն առհալեա ամբողջած էր նրան տիրող իշխանական կամ կոմսա-կան տոհմերին և յենթակա չեմ վոչ բաժանվելու, վոչ վաճառվե-

լու: Այն յենթակա չեմ վաճառվելու մինչև անգամ պարտքերի դի-մաց և պարտքերով չծանրաբեռնված անցնում էր միայն ժառան-գին: Այդպիսի անտարեկի հողերը յերբեմն ամբողջ գավառներ էին բռնում: Այսպես, կոմս Ջամոյսկու կարվածքները Ջամոյչչի-նայում տարածվում էին 5 գավառ: Իշխան Պչլինսկու կարվածք-ները Վեբին Սիլեզիայում բռնում էին միքանի գավառ: Նշված անձերից յուրաքանչյուրին պատկանում էր ավելի քան 100—հազա-րական մորգեն (60 հազ. հեկտար) հող: «Գավիդգրուդեկ» կա-վածքը, վորը պատկանում էր իշխան Ռաժիվիլին Պոլեսյայում, բռնում էր 170 հազ. մորգեն (մոտ 102 հազար հեկտար): Ավելի քան 50—հազարական մորգեն (30 հազ. հեկտար) էին բռնում կոմս Սկուրթեվսկիների, կոմս Կվիլեցկիների, իշխաններ Չարտո-րիսկու և Լյուբոմիրսկու կարվածքները: Հսկայական տարածու-թյուններ էին բռնում կոմս Պոտոցկու և ուրիշների կարվածք-ները: Անտարեկի կարվածքներ ընդհանուր տարածությունը Լե-հաստանում կազմում էր մոտ 0,5 միլիոն հեկտար:

Ուշոր հողատերերը կարևորագույն արդյունաբերական ձեռ-նարկությունների և բանկերի վարչությունների մեջ էին: Նրանք գյուղատնտեսական հումք վերամշակող ձեռնարկությունների տե-րեր էին: «Գյուղատնտեսական ապրանքների արտահանումը խրախուսելու», «գյուղատնտեսությանը ոգնելու» քողի տակ խո-շոր կարվածատերերի գրպաններն էին մտնում կառավարական շատ վարկեր, սուբսիդիաներ, պարգևներ:

Ուշոր արդյունաբերողների և բանկիրների հետ մեկտեղ խո-շոր կարվածատերերը վորոշում էին պանական Լեհաստանի ներ-քին և արտաքին քաղաքականությունը:

Լեհաստանում կարվածատերերին պատկանում էր ամենաար-գավանդ հողը: Լեհական կարվածատերերը հարյուրամյակների ընթացքում գյուղացիներին կամ քշում էին հողից կամ նրանց տեղափոխում էին անտառ կտրելուց հետո մնացած ամենավատ հողերի վրա: Կարվածատիրական հողը, նույնիսկ լեհական բուր-ժուական գիտնականների սեփական խոստովանությամբ, գյուղա-ցիական հողից միջին հաշվով 25%—ով ավելի արգավանդ է: Իսկ իրականում այդ տարբերությունը շատ ավելի մեծ է: Լեհաստա-նի շատ մասերում գյուղացիներին պատկանող հողն այնքան վատ է, վոր համարյա վոչինչ չի տալիս: Մակայն սույի սպառնալիքի տակ չքավորությունը դատապարտված էր ամբողջ կյանքում կա-չուց դուրս գալու, քրտինքով ու արյունով առատորեն ջրելով մշակման համար անպետք հողը:

Լեհաստանի գյուղացիության դրուժյան վրա բացառիկ ծանր եր անդրադառնում այն հանգամանքը, վոր ամբողջ անտառային տարածության մեծագույն մասը—88,6%-ը, մարդագետինների 30%-ը և արոտավայրերի ամենից ավելի նշանակալից մասը պատկանում էյին խոշոր հողատիրությանը: Մինչդեռ գյուղացիները չինարարական փայտի, վառելավայրի և արոտավայրերի հսկայական կարիք ունեյին: Այդ ամենը հարկ եր լինում ստանալ կալվածատիրոջ ձեռքից ամենաստրկացուցիչ պայմաններով:

Կիսապրոլետարական և չքավորական տնտեսությունները կազմում էյին գյուղացիական բոլոր տնտեսությունների ավելի քան 65%-ը: Այս ցույց և տալիս, վոր լեհական գյուղում տեղի ունեւ դասակարգային շերտավորման խիստ զգալի պրոցես: Չքավորներն աղքատանում էյին և քայքայվում, ընկնելով կալվածատերերի և կուլակների լիակատար ստրկացման մեջ:

Բոլոր տնտեսություններն մոտ 24%-ը կազմում էյին միջակային տնտեսությունները, ըստվորում դրանց մեջ շատ մեծ եր սակավագույն միջակների թիվը, վորոնք իրենց վիճակով քիչ բանով էյին տարբերվում չքավոր գյուղացիներից: Միջակների խավը արագորեն քայքայվում եր և վերջին յերկու տասնամյակների ընթացքում խիստ պակասեց: Միջակների հսկայական մեծամասնությունն անցնում եր չքավորների և գյուղական կիսապրոլետարիատի կարգը: Միայն շատ քիչ միջակների յեր հաջողվում ուրիշի աշխատանքի շահագործման ճանապարհով մեծացնել իրենց տնտեսությունը և անցնել գյուղական ունեւոր-կուլակների շարքերը:

Կուլակային տնտեսությունները կազմում էյին տնտեսությունների ընդհանուր թվի մոտ 10—11%-ը: Լեհաստանի մեծ մասում դրանք այն տնտեսություններն էյին, վորոնք ունեյին 12-ից մինչև 50 հեկտար, իսկ յերկրի արեւմտյան և հարավ-արեւմտյան մասում—10-ից մինչև 75 հեկտար հող: Այդպիսի տնտեսությունները սովորաբար ունեյին ինչպես մշտական, այնպես եւ ժամանակավոր բանվորներ: Դրա հետ մեկտեղ նրանք շատ լայն չափերով դիմում էյին գյուղացիական աշխատանքի շահագործման: Կուլակներն ուժգնորեն զբաղվում էյին նաեւ վաշխառությամբ:

Ագրարային խոր ճգնաժամը 1929 թ. հետո չափազանց արագացրեց գյուղացիության շերտավորման պրոցեսը, արագ տեմպերով եր ընթանում չքավորների աղքատացումը և լեհական գյուղի միջնախավի մաղումը:

Լեհաստանում կա բազմաքանակ գյուղատնտեսական պրոլետարիատ: 1931 թվականի մարդահամարի տվյալներով հաշվվում եր ավելի քան 1400 հազ. բատրակ և բատրակուհի, վորոնք մեծ տապալ աշխատում էյին կալվածատերերի և կուլակների մոտ: Գյուղատնտեսական բանվորներն աշխատավարձի գլխավոր մասնատանում էյին վոչ թե փողով, այլ բնաբերքով—հացահատիկի, կարտոֆիլի, կացարանի, բանջարանոցի հողակտորի, կով պահելու իրավունքի ձևով և այլն: Այդ ուժեղացնում եր բանվորների կալվածությունը տիրոջ կամայականությունից, նրանց շատ ամուր կապելով վարձակալման տեղին: Այս ամենի հետևանքով Լեհաստանի գյուղատնտեսական բանվորների աղքատությունը հասել եր ծայրահեղ չափերի:

Բացի այդ, այդ նույն մարդահամարի տվյալներով, գյուղում կար վարձու աշխատանքով զբաղվող մոտ 1300 հազ. մարդ, վորոնք հարկադրված էյին գոյություն ունենալ մեծ մասամբ ժամանակավոր, պատահական, աղքատիկ վարձատրվող աշխատանքով՝ կալվածատիրական կալվածքներում, կուլակային տնտեսություններում, անտառամշակություններում և այլն: Զբաղված լինելով տարեկան միայն մի քանի ամիս, իսկ մնացած ժամանակ զործազրկության մատնված, նրանք կազմում էյին գյուղի աժենից ավելի զուրկ խավերը: Նրանց զգալի մասը հողազուրկ գյուղացիներն էյին, վորոնք համեմատաբար նոր էյին կորցրել հողը: Գյուղի ուժեղացող շերտավորման ազդեցության տակ նրանց շարքերն անընդհատ ավելանում էյին:

ԳՅՈՒՎԱՅԻԱԿԱՆ ՁԻԱԶՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ՅԵՎ ԿՈՎԱԶՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԸ

Լեհական գյուղացիության հիմնական մասը վոչ միայն սակավահող եր, այլև ձիազուրկ:

1927 թվականին, անասունների հաշվառման տվյալներով, յուրաքանչյուր 100 տնտեսությունից 44-ը ձիազուրկ եր: Վերջին ժամանակներս ձիազուրկ տնտեսությունների քանակն արդեն զգալիորեն ավելի յեր ծխերի ընդհանուր թվի 50%-ից: Առանձին շրջանների հետազոտումը հայտարարեց գյուղեր, վորոնցում ձիազուրկ տնտեսությունների թիվը հասնում եր 80%-ի:

Բացի այդ, հենց այդ նույն հաշվառման համաձայն, յուրաքանչյուր 100 տնտեսությանն ընկնում եր 36 տնտեսություն, վորոնք ունեյին միայն մեկ հատ ձի:

Պանական Լեհաստանն իր աղքատությունով իրենից չափ
հեռ թողեց նույնիսկ ցարական Ռուսաստանի սովաճար գյուղը։
Նախահեղափոխական ժամանակ ուսուսական գյուղում ձիազուրկ
անտեսությունները կազմում էին 29,2%, մեկ ձի ունեցողները՝
30,3%, վոր միասին կազմում էր 59,5%։ Լեհաստանում ձիա-
զուրկ և միաձի անտեսությունների տոկոսը զգալիորեն ավելի
բարձր է։ 1927 թվականին այն կազմում էր անտեսությունները
ընդհանուր թվի 80, իսկ վերջին տարիներին մոտ 90 տոկոսը,
կամ 0,9-ը։ Այստեղ մտնում և արդյունաբերական բանվորնե-
րի, բարակների և գյուղական արհեստավորների «անտեսու-
թյունները» մի բավականին մեծ թիվ։ Նրանք չունենին վոչ հող,
վոչ բանող անասուն։ Մինչև 2 հեկտար տարածություն ունեցող
համարյա բոլոր կիսապրոլետարական անտեսությունները նույն-
պես ձիազուրկ էին։

Ձիազուրկ ծխերի ամենամեծ տոկոսն այն շրջաններում էր,
վորտեղ ամենից ավելի յեն մանր անտեսությունները, այն է՝
հարավային շրջաններում և Արևմտյան Ուկրաինայում, վորը կե-
ղեքում էր լեհական իմպերիալիզմի կողմից։ Այստեղ գյուղա-
ցիական ծխերի կեսից ավելին ձիեր չունեն։ Մինչև անգամ 2—3
հեկտար տարածություն ունեցող անտեսություններում սակավ
էր պատահում բանող անասուն։

Ձիազուրկ գյուղացին մի «անտեսատեր է», վորը փաստորեն
չունեւոր է։ Իր հացը նրան յերբեք չի բավականացնում, —նա
ստիպւած է լրացուցիչ գնել այն։ Մի կերպ, վարձու աշխատան-
քով, յեթե աղալիսի աշխատանք ստանալու հնարավորություն էր
լինում, նա մի կերպ յուր յեր գնում որեցոր։ Ձիազուրկ գյուղա-
ցիներից վոմանք, —աղալիսիները շատ են—իրենց հողը վարձով
հանձնում էին ունեւոր մարդկանց, թյուսները հարկազրկւած էին
ձի խնդրել կուլակից, և այդ վերջնականապես ստրկացնում ու
քայքայում էր նրանց։ Լեհական հետադուրդները վկայությամբ,
մեկ լուծ ձի ոգտադործելու համար կուլակներն առնում էին
որական 25 գլոտի, մինչդեռ 1 ցենտներ հաճարի դինը կազմում
էր 16 գլոտի և ավելի պակաս։ Այսպիսով, մեկ ուրով մեկ լուծ
վարձելուն չքալորը տալիս էր վոչ պակաս քան 1,5 ցենտներ հա-
ճար։

Ձիեր վարձելու կապակցությամբ ստեղծվում էին կուլակ-
ներից ձիազուրկ անտեսությունների ստրկական կախաճության
բազմազան ձևեր։

1928/29 թվականներին կենտրոնական և հարավային Լեհաս-

տանի մի շարք գյուղերում կատարված 575 ծխերի հարցման
տվյալներով, մինչև 2 հեկտար տարածություն ունեցող պրոլե-
տարական անտեսությունները վարձած ձիերի աշխատանքի 205
որը հատուցել են, բացի փողից, ևս աշխատավճարման 323 ուրով,
իսկ 2-ից մինչև 5 հեկտար տարածություն ունեցող անտեսու-
թյունները ձիերի ոգտադործման 1545 ուրվա համար, բացի փո-
ղից, աշխատել են ևս 1424 ուր։ Ձիազուրկ անտեսությունների
թիվն ավելանում էր տարեցուտարի։ Այսպես էին կուլակները
չքալոր գյուղացիներին մուրացիկ դարձնում։

Լավ չէր նաև միաձի գյուղացիների վիճակը։ 1927 թվակա-
նին Լեհաստանում հաշվվում էր մոտ 1½ միլիոն միաձի ծուխ։
Միաձի անտեսություններ առանձնապես շատ էին սպիտակ-լե-
հերի զավթած և քայքայած Արևմտյան Բելոուսիայում։ Այս-
պես, Նովոդուբնիկի վոյեվոդությունում մեկական ձի ուներ բո-
լոր անտեսությունների 62%-ը, Վիլնյույում—58, Պոլեսեյյույում—
51%-ը։ Մրանք չքալոր անտեսություններ են, վորոնք քիչ հող
ունեյին և զրկված էին մարդապետիներից ու արոտավայրերից։
Միաձի անտեսությունների հսկայական մեծամասնությունը սո-
վորաբար ուներ խղճուկ, կերի սրահասության պատճառով կիսա-
քաղց յարու, ուստի և նրանից ստացված ոգուտը շատ փոքր է։
3—4, սակավաբեւ 5 հեկտար ցանելու համար հաճախ հարկ էր
լինում կողքից վարձով վերցրած ձի լծել, նրա համար յեռապա-
տիկ թանդ վճարելով փողով կամ աշխատավճարումով։ Բայց այս
դեպքում ևս չքալորին չէր բավականացնում իր հացը։ Միաձի,
ինչպես նաև ձիազուրկ անտեսատերը ստիպված էր լինում հա-
ճախ մի կերպ յուր գնալ վարձու աշխատանքով կալվածատե-
րով, կուլակի մոտ, անտառ կտրելու և լաստառաքելու միջոցով
և կատարել ամեն տեսակի այլ ծանր աշխատանք։ Լեհաստանում
միաձի գյուղացին կիսով չափ արդեն անտեսատեր չէ, այլ ուրիշի
անտեսության մեջ աշխատող վարձավոր։

Լեհաստանի գյուղացիական ծխերի գերակշռող մասսան, ինչ-
պես յերեւում է բերված տվյալներից, պատկանում էր պրոլետա-
րական և չքալորական անտեսությունների թվին։

Գյուղի՝ կուլակների և գյուղական պրոլետարիատի շերտա-
վորվելու մասին են խոսում նաև անասունների այլ տեսակների
բաշխման մասին յեղած տվյալները։ Այսպես, 1927 թվականի
հաշվառման տվյալներով, յուրաքանչյուր 100 անտեսությունից
14 անտեսություն կովազուրկ էր և 47 անտեսություն ուներ մի-

այն մեկ կթի կով: Կովազուբկ և մեկ կով ունեցող գյուղացիական ծխերի ամենաբարձր տոկոսը դարձյալ Աբեմայան Ուկրաինայումն էր, վորտեղ առանձնապես ուժեղ էյին հողի սովը և կալվածատերերի կեղեքումը:

Լեհաստանի աշխատավոր գյուղի աղքատության ցայտուն օրինակ էր հանդիսանում նաև խոզերի բացակայությունը «անտեսատերերի» համարյա մեկ յերրորդի մոտ: Խոզաբուծությունը կապիտալիստական յերկրներում մաստու անասնաբուծության համեմատաբար շահավետ և ամենից ցավելի զարգացող ճյուղերից մեկն է: Բուրժուական դրձակները պնդում են, վոր խոզեր պահելը, և այն ել մեծ շահով պահելը, կապիտալիզմի որով մատչելի յե նույնիսկ ամենամանր տնտեսություններին: Այս կեղծիք է, վոր հնարված է գյուղացիական մասսաներին խաբելու համար: Իրականում չքավորությունը, ինչպես մենք տեսնում ենք Լեհաստանի օրինակով, ի վիճակի չէր ողուտ քաղել այս շահաբեր դործից, և խոզ պահելն իրենց ձեռքն առան գյուղական հարուստները: Փողի մշտական կարիքի, կերերի պակասի և հարմար չենքերի բացակայության պայմաններում մաստու և կաթնատու անասնաբուծությամբ զբաղվելը գյուղացիական չքավորության համար նշանակում էր լոկ նրա սեփական սնունդի վատացում:

ԽԱՎՎԱԾ ՀՈՒՅՍԵՐ ՀՈՂԻ ՆԿԱՏՄԱՄԵ

Բանվորների և գյուղացիների հաղթանակը Ռուսաստանում 1917 թ. հոկտեմբերին — կալվածատերերի և կապիտալիստների իշխանության տապալումը խորապես ալեկոծեց Լեհաստանի աշխատավորական մասսաներին:

Լեհական շատ բանվորներ և գյուղացիներ, վորոնք գտնվում էյին գերմանական և ավստրիական զորքերի ոկուպացիայի յենթարկած տերիտորիայի տահմաններից դուրս, դործուն մասնակցություն ունեցան Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությանը: Բուն Լեհաստանում ավստրիական և այլ ոտարերկրյա զորքերի հեռանալուց հետո ծագեցին բանվորների դեպուտատների խորհուրդներ: Ռուսաստանում կատարվող դեպքերի և լեհական բանվորների հեղափոխական յելույթների աղգեցության տակ ուժեղացավ լեհական գյուղացիության ձգտումը՝ բռնի կերպով գրավելու կալվածատիրական հողերը: Գյուղացիության լայն խավերը Լեհաստանում սկսեցին համառորեն պահանջել բա-

ժանել և իրենց հանձնել կալվածատիրական հողերը: Գյուղացիական շարժումը շատ տեղերում ընդունեց ցայտուն հեղափոխական ձևեր: Առանձնապես ուժեղ էր բատրակների մեջ յեղած հուզմունքը: Արդեն 1918 թ. աշնանն ու ձմեռը բատրակներն սկսեցին ուժով արգելակել կալվածատերերի կողմից հացահատիկը ծախելուն և արտահանելուն, գտնելով, վոր այն՝ հողի, շինությունների և ինվենտարի հետ միասին պետք է անցնի իրենց: 1918 և 1919 թվականներին Լեհաստանում առաջանում էյին բատրակների խորհուրդներ:

Գիտակցելով իր իշխանության ամբողջ խախտությունը, լեհական բուրժուազիան գյուղացիության հողային սովին ի հաշիվ կալվածատիրական կալվածքների լիկվիդացիայի յենթարկելու շատ անորոշ խոտումներ էր տալիս: Բայց հեղափոխությունից սարսափելուց արված այս հարկադրական խոտումները բուրժուազիան վո՛չ այն ժամանակ, վո՛չ ել հետո մտադիր չէր իրականացնել: Միայն յերբ հաղթական Կարմիր բանակը, խորհրդային հողից դուրս քշելով կապը կտրած լեհական դավթիչներին, մոտեցավ Վարշավայի դարպասներին, մահու չափ սարսափած լեհական սեյմը (պառլամենտը), վորը կաղմված էր կապիտալիստներից, կալվածատերերից, կուլակային պարապուլաներից և կապիտալիստների առաջ լակեյություն անող սոցիալիստներից, 1920 թվականին հաստատեց հողային «ռեֆորմի» որենքը: Ըստ այդ որենքի հողն առաջին հերթին պետք է ստանային հալմանդամները, զինվորները և գյուղատնտեսական բանվորները: Բատրակներին և գյուղացիներին ստում էյին. «Յեթե ճակատ դնաք, ապա հող կստանաք»: Իսկ իրականում բուրժուազիան չէր ել մոտծում աշխատավոր գյուղացիության հողային սովը մեղմացնելու մասին:

Աշխարհում չկա այնպիսի բուրժուական կառավարություն, վորը գյուղացիներին առանց փրկանքի հանձնել կալվածատիրական հողի թեկուզ և մի մասը: Միայն Խորհրդային պետությունը, վոչնչացնելով կալվածատերերի և կապիտալիստների իշխանությունը, գյուղացիներին ձրիաբար հանձնեց 150 միլիոն հեկտար կալվածատիրական, պետական և վանքապատկան հողեր: Դրանով իսկ գյուղացիությունն ազատվեց վարձակալական հսկայական վճարումներ վճարելուց, վորոնք կաղմում էյին տարեկան 500 միլիոն ռուբլի մի գումար վոռիով:

Այլ էր բանը բուրժուական-կալվածատիրական Լեհաստա-

նում: Յերբ լեհական բուրժուազիայի և կալվածատերերի տիրա-
պետությունը ստրաճանցող անմիջական վտանգն անցավ և նրանց
խղիճանությունը ժամանակավորապես մոլոր-ինչ ամբողջով, ամե-
նից ավելի քիչ կարող եր խոսք լինել կալվածատերերի հաշվին
գյուղացիներին հող տալու մասին:

Լեհաստանում գյուղացիներն առանց փրկանքի վոչ մի հեկ-
տար հող չստացան: 1920 թվականի՝ հողային «ռեֆորմի» կանո-
նադրությունը մերժում եր կալվածատիրական և այլ հողերի
վորեն ձեռով կոնֆիսկացիան: Այդ կանոնադրությունը մշակել
եյին կապիտալիստներն ու կալվածատերերը՝ այն ժամանակ իշ-
խանությունը մոտ թողած կուլակային առաջնորդների և այսպես
կոչված «սոցիալիստներին» մասնակցությամբ:

Այդ հողային օրենքը նպատակ եր դնում թույլ չտալ աշխա-
տավոր գյուղացիության դաշինք բանվոր դասակարգի հետ: Հեն-
վելով գյուղի ամենաուսնեւոր խավերի վրա, լեհական բուրժուա-
զիան փորձեց ամբացնել իր խախտված ազդեցությունը գյուղա-
ցիական մասսաների վրա և նրանց ոգնությունը խեղդել հեղափո-
խական պրոլետարիատին:

Իր հաշվով բուրժուազիան կառուցում եր այնպես, վորպեսզի
առաջին հերթին իր կողմը դրալի միջակ գյուղացուն: Միջակը,
չնայած նրա տնտեսության ծայրահեղ անկայունությանը և կալ-
վածատիրոջ ու կապիտալիստի կողմից կրած ճնշումներին, տա-
տանվում ե և հաճախ չգիտե, թե հարուստների և աղքատների
միջև մղվող մեծ-ճակատամարտում ուր և ում հետ դնա, — կա-
պիտալիստներին՝ թե բանվոր դասակարգի հետ, վորը պայքարում
ե հանուն վոլջ աշխատավոր ժողովրդի ազատագրության:

Կուլակներն ոգտադործում եյին միջակների այդ անկայունու-
թյունը և նրանց միջոցով ազդեցություն եյին դործում նաև
գյուղի չքավորական խավերի վրա, նրանց ներշնչելով խաբուսիկ
հույսեր, թե կապիտալիզմի օրով ել հնարավոր ե ինչ-վոր մի
յեղ աղքատությունից և սովից դուրս գալու համար: Մերժելով
կալվածատիրական, պետական և յեկեղեցական հողերը՝ հոգուտ
գյուղացիներին, առանց հատուցման վերցնելը, լեհական բուր-
ժուազիան և նրա սպասավորները, խաղաղով գյուղացիներին սե-
փականատիրական զգացմունքների հետ, գյուղացիներին խոստա-
նում եյին եփան դնով հող վաճառել:

Բուրժուազիան ձգտում եր համոզել գյուղացուն, թե նա
պետք ե հույսը դնի միայն աշխատելու իր «յեռանդի» վրա, և

վոչ թե քաղաքի և գյուղի բանվորների հետ հեղափոխական դա-
շինք կնքելու վրա:

Նման խաբուսիկ հույսեր ներշնչելով միջակին, կապիտա-
լիստներն ու կալվածատերերը միայն կուլակային տնտեսություն-
ներն ամբապնդելու մասին եյին մտածում: Նրանք իրենց շատ լավ
հաշիվ եյին տալիս, վոր բատրակներն ու չքավորությունը փող
չունեն վոչ միայն հող ձեռք բերելու համար, այլ հաճախ հարկա-
դրված են իրենց զրկել ամենաանհրաժեշտ բանում, ընդհուպ մին-
չև հացից: Միջակի խնայողությունները կամ աննշան չափով քիչ
են, կամ ամենևին չկան: Խնայողություններ ունի միայն գյուղա-
կան բուրժուազիան: Իսկ բանկերը և ամեն տեսակի կոոպերատիվ
ու այլ գանձարկղները փոխառություն տալիս են համարյա բա-
ցառապես հարուստ տնտեսատերերին: Կապիտալիստական յերկըր-
ներում հողային բանկերը հենց նրանց, և վոչ թե հողագուրկ
գյուղացիներին բաղմամբ իրոն մասսային են ոգնում հող ձեռք բե-
րելու:

Հողային «ռեֆորմի» լեհական օրենքը հանգում եր նրան,
վոր կալվածատերերին հնարավորություն եր տրվել շատ շահա-
վետորեն ծախելու իրենց հողի մի մասը պետական բանկին կամ
այլ կազմակերպություններին, վորոնք այնուհետև այդ հողերը
բաժանում եյին մանր կտորներին՝ ամենից ավելի «ամուր» տնտե-
սություններին վերավաճառելու համար:

Հողի գլխավոր մասսան (70%), վորն անցել եր պետական
գյուղատնտեսական բանկով մինչև 1937 թ., հիմնականում ծա-
ռայեց կուլակային տնտեսություններն ավելացնելուն:

Պետական, ինչպես նաև հենց նույն գյուղատնտեսական բան-
կի միջոցով գնված հողի քիչ մասը չօղտադործվեց խուտորներ
ստեղծելու համար, վոր հանձնվեցին լեհական բանակի սպանե-
րին և իրենց ժամկետը ծառայած-վերջացրած յենթասպաններին:
Լեհական բանակի սպաները հավաքագրվում եյին գլխավորապես
կալվածատերերից, իսկ յենթասպաները — կուլակների տղաներից,
վորոնք աշխատավոր ժողովրդի դահիճների դեր եյին կատարում:
Նրանց խուտորներ եյին տրվում այն հողերում, վորոնք ընկած
եյին խորհրդային սահմանի յերկայնությունը Արևմտյան Բելո-
սուսիայում և Արևմտյան Ուկրաինայում: Դրանով հետապնդվում
եր մի նպատակ՝ տեղական վոչ-լեհ բնակչությունը պահել մշտա-
կան հսկողության տակ, հակադրել հեղափոխական շարժմանը և
հենակետեր հիմնել Խորհրդային Միության վրա հարձակում նա-

խաղատրաստելու համար: Խուռորները ձևով այդ ռադական բնակավայրերն ամբողջելը Լեհաստանի բելոռուսական, ուկրաինական և լիտվական գյուղացիների հողի անպատկառ կողոպտումն էր:

Նոր կազմված տնտեսությունների մեծ մասը վորպես սեփականություն անցավ կուլակների տղաներին, վորոնք իրենց հայրերից փող եյին ստացել հող և տնտեսություն ձեռք բերելու համար: Հենց այդ կուլակների տղաներն էլ հողային «ռեֆորմն» անցկացնելու վերաբերյալ կառավարական ամեն տեսակի հաշվետվություններում համարվում էյին հողագործներ: Այսպիսի պրիոմներով ուղղում էյին ճշմարտության տեսք տալ այն հեքիաթին, թե հողն անցնում է աշխատավոր ձեռքերին: Իսկ իրականում նոր ստեղծված տնտեսությունների առյուծի բաժինն անցավ կուլակային տարրերի և սրանական արբանյակների ձեռքը:

Հողի զգալի մասն անմիջականորեն ծախեցին կալվածատերերը՝ ու հողային սպեկուլանտները: Այս գործարքների ժամանակ էլ ավելի մեծ չափով, քան պետական գյուղատնտեսական բանկի հողային գործարքների ժամանակ, հողը հասնում էր այն տնտեսատերերին, վորոնք կանխիկ փող ունեյին: 1937 թվականի կեսերին կենտրոնական կառավարական «Газета польска»-ն պաշտոնապես հայտարարեց ընդունելու. «Վորովհետև այդպիսի գործարքները կատարվում են կանխիկ վճարով, ապա խոշոր կալվածքների պարզեցացիայի ժամանակ հողամասեր ձեռք են բերում առաջին հերթին ունեոր տնտեսատերերը, և վոչ թե մանր, «գաճաճային» տնտեսությունների տերերը»: Հող գնում էյին նաև ԱՄՆ-ից և այլ յերկրներից վերադարձած եմիգրանտները, վորոնք ոտարություն մեջ գտնվելու տասնյակ տարիների ընթացքում ինչ-վոր խնայողություններ էյին արել:

Սոցիալական եկոնոմիկայի լեհական պետական ինստիտուտը 1935 թվականին կատարեց 4742 ծուխ ունեցող 53 գյուղի հարցում: Հետազոտության տվյալների համաձայն, 20—50 հեկտար հող ունեցող տնտեսություններն իրենց տարածությունն ավելացրել էյին միջին հաշվով 2,5%-ով, 10—20 հեկտար ունեցողները՝ 4%-ով, մինչդեռ 2-ից մինչև 5 հեկտար ունեցող տնտեսություններն աճել էյին միայն 2,1%-ով, իսկ 0,5-ից մինչև 2 հեկտար և դրանից պակաս ունեցողները—1,5%-ով: Մինչև հողային «ռեֆորմի» անցկացումը Լեհաստանում 10—15 հեկտար հող ունեցող 375 հազ. տնտեսություններ ունեյին 6,3 անգամ ավելի տա-

րածություն, քան 0,5—2 հեկտար ունեցող 1,1 միլիոն տնտեսությունները, և 1,8 անգամ ավելի, քան 2—5 հեկտար ունեցող 1 միլիոն տնտեսությունները: Իսկ հողային «ռեֆորմի» հետևանքով կուլակային տնտեսությունների փոչմեծ մի խումբ լրացուցիչ գնել էր մոտավորապես 14 անգամ ավելի հող, քան մեկ միլիոն պրոլետարական տնտեսությունները, և 3 անգամ ավելի, քան մեկ միլիոն չքավորական տնտեսությունները:

Մասնատման յենթարկված կալվածքներում աշխատող բաղնիքները միայն սակավ զեպքերում կարող էյին հողակտոր գնել: Ամենից ավելի հաճախ նրանք գրկվում էյին աշխատանքից՝ մեծացնելով գործազուրկների բանակի չարքերը: Հենց նույնպես ել մանր վարձակալները հողը ծախելիս մեծ մասամբ պետք է թողնեյին իրենց հողամասերը, չստանալով իրենց խոստացված ոգնությունը՝ սեփական տնտեսություն ձեռք բերելու համար: Ծիչտ և, ցանկանալով կալվածատերերի և կուլակների ոգտին ավելացնել հողին ամբացված բանվորների թիվը, կառավարությունը սկսեց ստեղծել վոչ ավելի քան 2 հեկտար, ամենից ավելի հաճախ 0,5—1 հեկտար ամենավատ հող ունեցող պրոլետարական տնտեսությունների նշանակալից մի քանակություն:

Ստանալով մի կտոր հող առանց վորեւ շինությունների, առանց անասունի և առանց գյուղատնտեսական գործիքների, յերեկվա հողագործի գյուղացին կամ բաղնիքը ընկնում էր ավելի վատ դրություն մեջ, քան առաջ, վորովհետև նա չարունակում էր մնալ բաղնիք, բայց բացի այդ հողին ամբացված: Ապրուստի միջոցներ նա ստանում էր գլխավորապես վարձու աշխատանքով: Բացի այդ նա ծանրաբեռնված էր մեծ պարտքով՝ հող ձեռք բերելու հետևանքով: Այդ պարտքը գյուղացին յերբեք չէր կարող վճարել: «Վո՛չ մի կուպել չունենալով,—գրում էր կալվածատիրական «Ҧас» լրագիրը,—այդպիսի տնտեսատերն իրեն վորջ է փորում հողում, այն ծածկում է վերելից ճյուղերով ու տերևներով և այսպես ապրում է ամենաանպալի աղքատության, խոնավություն և կեղտի մեջ: Յերեխաները հիվանդանում են թոքախտով, իսկ դեղի փող չկա»: Ավելի լավ չէ նաև նրանց վիճակը, ովքեր փոքր-ինչ ավելի հող են ստացել: «Ուստի,—չարունակում է լրագիրը,—զարմանալու վոչինչ չկա, վոր այս պայմաններում գյուղում առաջ է գալիս նոր կիսապրոլետարների մի խավ: Նրանք կարծես թե հող ել ունեն, սակայն—ինչպես իրենք են ասում—«ավելի, քան հարկավոր է մեռնելու համար, և չափա-

դանց քիչ՝ ապրելու համար»։ Հոգն արագորեն ուժասպառ է լի-
նում, սովն ամեն ոք բաղխում է դուռը։ Աճում է ատելությու-
նը»։

Հողային սուբ-սովի ճնշման տակ աշխատավոր գյուղացիներին
մի մասը հարկադրված էր փրկություն փնտռել հող գնելու մեջ։
Կալվածատիրական-կապիտալիստական լեհաստանում տարեց-
տարի շարունակ ավելի դժվար էր վարձու աշխատանք գտնել։
Մինչև 1914—1918 թվականների համաշխարհային պատերազմը
կարելի էր գնալ քաղաք, Փարիզի։ Սակայն պատերազմից հե-
տո լեհաստանի արդյունաբերությունն այնքան թույլ էր զարդա-
նում, վոր չէր կարող աշխատանք ապահովել մինչև անգամ քա-
ղաքների բանվոր բնակչությանը։ Արդյունաբերության մեջ
պրազված բանվորների թիվը 1928 թվականից սկսած խիստ կր-
ճատվեց կրկնիս հետևանքով։ 1937 թվականի վերջին քաղաքնե-
քում հաշվվում էին մոտ 2 միլիոն գործազուրկներ։

Մինչև համաշխարհային առաջին պատերազմը հետադաշում
լեհաստանի կազմի մեջ մտած մարզերից ամեն տարի արտադադ-
թում էին տասնյակ-հազարավոր գյուղացիներ և հարյուր-հազա-
րավորը մեկնում էին արտասահման՝ ժամանակավոր վաստակ-
ներին՝ վորպես սեզոնային բանվորներ։ Պատերազմից հետո վա-
ստակները այդ աղբյուրները համարյա կտրվեցին, վորովհետև մի
շարք պետություններ փակեցին իրենց սահմանները գաղթական-
ների և սեզոնայինների համար։

Տարեցտարի ընկնում էր վարձու բանվորական ուժի պահան-
ջը նաև կալվածատիրական կալվածքներում։ Գյուղացիներն ամեն
կողմից ճզմված էին կալվածատիրական հողով, տարեցտարի
նրանք ավելի էին նեղվում իրենց վատ հողակտորների վրա, վո-
րոնք չէին ապահովում նրանց փոքր-ինչ տանելի գոյությունը։
Գործազրկությունը գյուղում հասավ անասելի չափերի։

Մինչդեռ կուլակները հողային «ռեֆորմի» շնորհիվ գալթե-
ցին հողը, չքավորութունն ու միջակները պարտք էին վերցնում
վաշխառուից, միայն թե մի կտոր հող ձեռք բերեին։ Գյուղա-
ցին գնալու տեղ չունեց, ուստի նա հարկադրված էր ստրկացնող
պայմաններին համաձայնվել և կալվածատիրոջ վճարել ամենա-
բարձր գներ հողի համար։ Այս հողի վրա էլ զարգացավ հողային
կառավարի սպեկուլացիա, վորի մեջ գործուն մասնակցություն
ունեցավ լեհական պետական գյուղատնտեսական բանկը, վորը
կալվածատերերին այդ սպեկուլացիան վարելու միջոցներ էր տա-

լիս։ Կալվածատերերին ու հողային սպեկուլյաներին հաջողվեց
մինչև 1929 թ. ճգնաժամի վրա հասնելը խիստ բարձրացնել գնե-
րը։ Այսպես, «Газета хлопская»-ն 1928 թ. վերջին հաղորդում
էր, վոր հողի գները հասնում էին 3300-ից մինչև 6600 զլոտի
մեկ հեկտարի համար։ Գյուղացիական ամենամեծ սակավահողու-
թյան շրջանում հողի գների աճումը շարունակվում էր նաև ճրգ-
նաժամի տարիներին, յերբ գյուղատնտեսական մթերքների գներն
ընկան կիսով չափ և ավելի։ Հողատերերի մոնոպոլ գրությունը
նրանց թույլ էր տալիս պահելու վեր բարձրացած գները։ Սոցիա-
լական եկոնոմիկայի պետական ինստիտուտի հրապարակած՝
«Գյուղում աշխատանք չկա» վերնագրով դրքի մեջ մատնանշվում
է, վոր Լվովի վոյեվոդության Ռոժեշովսկի գավառում շինու-
թյուններ չունեցող հողի գները 1928-ից մինչև 1930 թվականը
աճել են 37,5%-ով, և միայն 1931 թվականին է սկսվել գների
իջեցումը։ Բայց վորովհետև գյուղատնտեսական մթերքների գնե-
րը ավելի չառ են ընկել, ապա ճգնաժամի տարիներին հողը
գյուղացու համար յեղել է ավելի պակաս մատչելի, քան առաջ։
Այդ նույն դրքում մատնանշվում է, վոր 1927 թվականին հողի
հեկտարի գինը Ռոժեշովսկի գավառում հավասար էր 51 ցենտներ
հաճարի արժեքին, իսկ 1933 թվականին՝ հացահատիկի գների
անկման հետևանքով այն հասել էր արդեն 182 ցենտներ հաճարի
արժեքի։ Մեկ հեկտարից ստացված հաճարի հավաքը նույնիսկ
ամենալավ բերքի ժամանակ Ռոժեշովսկի գավառում կազմում էր
10,3 ց.։ Բացի այդ, այդ նպատակի համար արված փոխառու-
թյունների տոկոսների վճարումները վարկի նույնիսկ ամենաշա-
հավետ պայմաններում խլում էին տարեկան ևս մոտ 4 ց. հա-
ցահատիկ, կամ բերքի մոտ 2/5-ը։ Այսպիսի պայմաններում հող
գնելը գյուղացուն տանում էր դեպի անխուսափելի քայքայում։
Գյուղացիական «ВЫЗВОЛЕНЕ» լրագիրը գրում էր. «Մանր հո-
ղամասեր գնած հարյուրավոր և հազարավոր մարդիկ խեղդվեցին
պարտքերի մեջ, վոր չեն կարողանա վճարել վոչ իրենք, վոչ
նրանց յերեխաները, վոչ թոռները, վոչ էլ նույնիսկ նրանց ծո-
ւները»։

Չափազանց չառ գեղքերում հող գնած գյուղացիները հնա-
րավորութուն չունեին ոգտվելու վարկի համեմատաբար շահա-
վետ պայմաններից պետական գյուղատնտեսական բանկում։
Նրանք հարկադրված էին փող պարտք վերցնել վաշխառուներից,
ընկնելով պարտքային ստրկացման մեջ, վաշխառուներին վճա-

բերով 100, 200, և նույնիսկ ավելի տոկոսներ: Նրանք թաղրտում էին վաշխառուների ճանկերում, ինչպես ճանձը սարգոստայնում:

Լեհական բուրժուական հայտնի տնտեսագետ Գրաբսկին 1936 թվականին հայտարարեց. «Այն տոկոսները, վոր գյուղացիներն այժմ վճարում են, պարտքի մեջ խրվելով հող գնելիս, հաճախ նրանց վրա դնում են ուժից ե՛լ ավելի վեր բեռներ, քան յերբեմնի կոռի լուծը ճորտատիրության ժամանակ»:

Նույնիսկ լավագույն, նախաճշնաժամային ժամանակում— 1926 և 1928 թվականների միջև, —լրացուցիչ հող գնած գյուղացիների զգալի մասն է վիճակի չէր ընթացիկ մոռումները վճարելու: Բանկերը, վաշխառուներն ու կարվածատերերը սկսել էին խել նրանցից հողը: Ըստվորում գյուղացիները հաճախ կորցնում էին միջ միայն լրացուցիչ գնված հողամասերը, այլև անցյալում իրենց պատկանած հողը: Այդ առաջացել էր նրանից, վոր 1928 թվականից հետո հողի գները խիստ ընկել էին: Իսկ գյուղացիները պարտքերը վճարում էին նախկին չափով և բացի դրանից նաև պարտքը ժամանակին վճարած չլինելու համար աճած տոկոսները:

Վերջին հաշվով հողային «ռեֆորմն» անցկացնելու 19 տարվա ընթացքում հարյուր-հազարավոր գյուղացիներ բոլորովին քայքայվեցին ու զրկվեցին հողից, և հողի սովը ավելի շատ սաստկացավ, քան մինչև հողային «ռեֆորմը»:

Գյուղացիների հողի թաղանը հողուտ կուլակների պանական կառավարութունն անց էր կացնում նաև հողաշինարարության անվան տակ, առաջին հերթին չերտըմիջությունը (чересполосица) փոխադնելու պատրվակով, վորը շատ մեծ էր Լեհաստանի գյուղացիական հողերում:

Գյուղացիներին խոստացվել էր լրացուցիչ հող տալ այն դեպքում, յեթե նրանք համաձայնվեն հողաշինարարութուն անցկացնելուն: Իսկ իրականում հաճախ կտրեցին նրանց սեփական հողը, վորովհետև չերտըմիջության լիկվիդացիայի կապակցությամբ ճանապարհներ անցկացնելը տեղի յեր ունենում գլխաւորապես չքավորության և միջակների հաշվին՝ նրանց հողերի միջով: Լավագույն հողամասերն անցնում էին կուլակներին, իսկ վատ հողը հասնում էր նրանց, ուժքեր միջոցներ չունեցին գաղթելու խոտորները, տեղափոխելու այնտեղ բնակարանն ու տնտեսական շինությունները և պատշաճ ինվենտար ձեռք բերելու:

Համար: Անդամ մնալով դյուղում, չքավորական տնտեսությունները և միջակները մեծամասնությունն էին վիճակի չէր կրելու նոր հողամասերը մշակելի դարձնելու և նրանց վրա նորմալ ցանքաշրջանառությունը վերականգնելու ծախսերը: Բացի այդ, նրանք վնասներ էին կրում հողաշինարարական աշխատանքների առաջացրած՝ հողի ուժասպառ լինելուց և քայքայումից: Հողաշինարարությունն ուղեկցվում էր նաև համայնական հողերի և արոտավայրերի բաժանումով: Չքավոր գյուղացին արդեն տեղ չունեւ արածացնելու նաև վերջին կողմը:

Կելցիի վոյեվոդության 27 գյուղերում 555 տնտեսությունների հատուկ հետազոտության տվյալները ցույց տվին պարտքի աճում 2—5 անգամ այն տնտեսություններում, վորտեղ լիկվիդացիայի յեր յենթարկվել չերտըմիջությունը: Բացի այդ, նըված տնտեսություններում տեղի ունեցավ նաև ձիերի, կովերի, խոզերի, ինչպես նաև տնտեսական շինությունների քանակի խիստ նվազում:

Նույնիսկ Լեհական սղաշտոնական մամուլը հարկադրված էր ընդունելու, վոր այդ հողաշինարարությունը գյուղի հետագա աղքատացման պատճառ դարձավ:

Ահա թե ինչու գյուղացիական չքավորությունը և հաճախ միջակները դեմ էին դուրս գալիս հողաշինարարությանը, հողաչափներին գյուղերից դուրս քշելով: Մի շարք դեպքերում հողաշինարարությունը բռնի կերպով անցկացնելու համար իշխանությունները ստիպված էին լինում համապատասխան ուժայններում ուղղմական դրություն մտցնել:

Գյուղացիներին կողոպտելու մյուս տեսակն այսպես կոչված սերվիտուտների փոխչացումն էր: Սերվիտուտներ— դա գյուղացիների վաղեմի իրավունքն է՝ վորոչ տեսակ ողտվելու կալվածատիրական այն անտառներից ու մարգագետիններից, վորոնք հնում պատկանում էին գյուղացիական համայնքին, բայց հետագայում դրանք զավթել էին կարվածատերերը: Այս վաղեմի իրավունքի բռնի փոխչացումը կատարվում էր ամենից հաճախ առանց վորևէ փոխհատուցման. սակավ դեպքերում գյուղացիներին գիջագնի ձևով տալիս էին անտառը կտրելուց հետո մնացած շատ վատ, ավազոտ հողի խղճուկ կտորներ: Այս բանը միայն ափեղացնում էր անտառի և արոտավայրերի նկատմամբ գյուղացիների ունեցած կարիքը, և հողային սովը նրանք զղում էին ավելի սուր կերպով:

Հողային «ռեֆորմը» և հողաշինարարությունը լիկվիդացիայի չենթարկեցին գյուղացիական սակավահողությունը: Այն, ընդհակառակը, ելլ ավելի մեծացավ: Միջակային և չքավորական տնտեսություններն ավելի ելին մասնատվում ու մանրանում: Գյուղացիական ընտանիքներում ընտանեկան բաժանությունները դարձան նշանակելիորեն ավելի հաճախակի, քան մինչև պատերազմն էր, վորովհետև Փաշկովի տիրապետություն տարիներին առանձնապես ուժեղացած՝ յերկրի տնտեսական անկման պատճառով գյուղացիական յերիտասարդությունը մեծ մասամբ տեղ չունեց վաստակ դրներու: Բուն իսկ գյուղում, ըստ լեհական բուրժուական տնտեսաբանների հաշվումների, կային միլիոնավոր այսպես կոչված «ավելորդ» մարդիկ: Լեհաստանում տնտեսությունների հրեշտակոր մասնատման մասին և վկայում այն փաստը, վոր 1921-ից մինչև 1936 թվականը տնտեսությունների թիվը Լեհաստանում ավելացավ 750 հազարով, ըստվորում նրանցից միայն 135 հազարն առաջ է յեկել հողային «ռեֆորմի» և այլ միջոցառումների հետևանքով, իսկ ավելի քան 600 հազար տնտեսությունները—ընտանեկան բաժանումների հետևանքով:

Լեհաստանի աշխատավոր գյուղացիություն հողաղրկումն ու պրոլետարացումը ընթանում էին յոթմիլոնանոց քայլերով:

ԿԱԼՎԱԾԱՏԵՐԵՐԻՆ ՅԵՎ ԿՈՒԼԱԿՆԵՐԻՆ ՍՏՐԿԱՅՈՒԹ

Կալվածատերերը Լեհաստանում իրենց կալվածքներում ոգտըվում էին բառրակների և սեղոնային բանվորների աշխատանքից: Սակայն նրանք ստիպում էին, վոր իրենց համար ստրկացնող պայմաններով աշխատեն նաև չրջակայքի գյուղացիները, ոգտվելով նրանց սակավահողությունից և անելանելի կարիքից:

Գյուղացին տեղ չունեց անասունն արածացնելու կամ ձմեռվան խոտի պաշար պահելու համար, և նա ստիպված էր լինում դիմել կալվածատիրոջը: Մարդազետին վարձակալելու կամ կալվածատիրական արոտավայրում իր կովն արածացնելու իրավունքի համար գյուղացին և նրա ընտանիքը հարկադրված էին հատուցել կալվածատիրոջ մոտ բազմաթիվ որեր աշխատելով: Լեհաստանի բուն կենտրոնում, Վարշավայի մոտ, կալվածատերերը ամառ ժամանակ մեկ կով արածացնելու համար գյուղացուց վերցնում էին 10 որվա աշխատավճարում: Ռոպչիցկու գավառի Բրոնիչեվ գյուղում դեռ մինչև ադրարային ճգնաժամի սաստկա-

ցումը, 1928 թվականին, գլխավորապես արոտավայրի և վարձակալած հողամասերի համար գյուղացիների աշխատավճարած որերի քանակը հասնում էր 109-ի՝ մեկ տնտեսությանը: Արեմոյան Ուկրաինայում, Գորոդենակի գավառի Ունիթ գյուղում, մեկ կով մայիսից մինչև նոյեմբեր արածացնելու համար գյուղացիները կալվածատիրոջն աշխատավճարել են 35-ական որ:

Անասունների կերի պահասությունը գյուղացիներին ստիպում էր աշխատել ձախնդեղի փուլերի համար: 1 մորգեն (մոտ 0,6 հեկտար) տարածությունից ստացվելիք փուլի համար գյուղացիները Պոդնանի վոյեվոդությունում պետք է հավաքեյին 2 մորգեն ձախնդեղ, իսկ Լյուբլինի վոյեվոդությունում—պետք է հավաքեյին և կրեյին չաքարի դործարան:

Կալվածատիրական անտառից շինանյութ, վառելափայտ կամ պարզապես չորուկ ստանալու համար գյուղացին ամենուրեք աղքատիկ վարձով ձիու հետ մեկտեղ վարձվում էր անտառային աշխատանքների: Գյուղացիներն աշխատանքով էին վճարում անտառում հատապտուղ հավաքելու իրավունքի համար, կալվածատիրական հորից ջուր հանելու համար, կալվածատիրական հողով յերթեկեկելու համար և նույնիսկ կալվածատիրական միջնակով անցնելու համար:

Լեհաստանում խիստ զարգացած էր կիսրարությունը: Լեհական ամենախոշոր կալվածատերերից մեկի, կոմս Ջամոյսկու կալվածքներում մարդազետիների 95%-ը հավաքում էին այն գյուղացիները, վորոնք մինչև ադրարային կրիզիսի սրումը դրա համար ստանում էին հնձած խոտի 1/4 մասը, իսկ հետո—միայն 1/6-ը: Լեհաստանի հարավային մասում, Վադովիցկի գավառում, գյուղացիները դեռևս 1926 թվականին կալվածատիրական հացը հավաքում էին բերքի 1/16-ը, 1929 թ.—1/18-ը, իսկ 1933 թվականից—1/20-ը և ավելի պակաս ստանալով:

Այս ստրկացնող պայմանները հիշեցնում են ճորտատիրական իրավունքի ժամանակները: Բայց ստրկացումը պակաս չէր նաև այն ժամանակ, յերբ կալվածատերերը գյուղացիներին փողով էին վճարում: «Յեթե,—գրում էր գյուղացիական կուսակցության որդան «Выволене»-ն,—այժմյան ժամանակները համեմատենք ճորտատիրության վաղ ժամանակների հետ, ապա նախկին կողը դժգոհանում է այժմյան կոռի առջև: Ճիշտ է, այսօր վոչ վոքի զոռով չեն քշում աշխատելու աղայի համար: Սակայն ծայրահեղ կարիքը սակավահող գյուղացուն ստիպում է աշխատել տիրոջ կալվածքում որական 75 դրոշ աղքատիկ վարձով»:

Սակավահող և հողագործական գյուղացիների շահագործումը աշխատավճարման և կիսրարության ոգնությամբ լայնորեն կիրառում էլին նաև կուլակային տնտեսությունները: Աշխատավճարումը խիստ տարածված էր Պոդնանում, Պոդլյաստյեյում և Բելոստոկի վոյեվոդությունում—այն ուայոններում, վերտեղ դերակշռում են կուլակային տնտեսությունները: Կարաֆիլի մի կտոր դաշտի կամ կացարանի համար կուլակը հողագործական գյուղացուն ստիպում էր հատուցել աշխատավճարումով: Սակավ չեն այնպիսի դեպքերը, յերբ պարտքերի համար չքավորը հարկադրված է յեղել ստրկացնել վոչ միայն իրեն, այլ նույնիսկ իր փոքրահասակ յերեխաներին, նրանց աշխատանքի ուղարկելով կուլակ-վաշխառուի մոտ:

Կալվածատերերի կողմից վարելահողը մանր վարձակալության հանձնելը ընդհանուր առմամբ շատ ուժեղ չէր տարածված: Այն դեպքում, յերբ այդպիսի վարձակալում տեղի ունէր, այն հաճախ անց էր կացվում աշխատավճարի պայմաններով: Աշխատավճարումներ առանձնապես լայնորեն էլին կիրառվում կաթոլիկական, ունիթոական և ուղղափառ յեկեղեցիներին պատկանող հողերի վրա: Բերենք մի գյուղացու ընտրոշ նամակը, տպագրված նույն այդ «Вызволене» լրագրում.

«Մեր ծխում քսենձն ունի 30 մորգեն հող, վորոնցից միքանի մորգեն վարձակալում է չքավոր գյուղացիների մի խումբ: 1929/30 թվականին նրանք քսենձի հետ պայմանավորվեցին վճարել նրան 60-ական զլոտի և 8-ական որ աշխատավճարում յուրաքանչյուր մորգենի համար: Յուրաքանչյուր աշխատավճարած որ գնում էր 2 զլոտի 50 գրոշի տեղ՝ հնձի ժամանակ և 5 զլոտու տեղ՝ խոտհարելու ժամանակ: Հետո, յերբ գյուղատնտեսական բոլոր մթերքների գները շատ խիստ իջան, այդ «քրիստոսի ծառան» չցանկացավ իջեցնել վարձավճարը, բայց իջեցրեց աշխատանքի վարձը և խոտհարելու համար սկսեց հաշվել 3 զլոտի, իսկ հնձի համար՝ 1,5 զլոտի որական:

Ճորտատիրական իրավունքի ժամանակներում 30 մորգենի համար գյուղացին կոռ աշխատավճարում էր շարաթական 6 որովա, կամ տարեկան 312 որովա չափով: Իսկ աշխատահատուցման քանի՞ որ է հարկ լինում վճարել քսենձին այժմ հենց նույն 30 մորգենի համար:

Դրամական վարձավճարն աշխատանքային որերով և աշխատավճարումներով հաշվելով կազմում է միասին 1440 որ: Այլ

խոսքով, 5 հոգի պետք է ամբողջ տարին աշխատեյին 30 մորգեն հողի տարեկան վարձակալման համար: Ինչո՞վ կոռ չէ այս: Վաղ ժամանակներում աղայի կառավարչի մտրակը ժողովրդին քշում էր կոռի, իսկ այժմ նրան քշում են աղքատությունն ու կապիտալիստական շահագործումը:

Իր արտոնյալ դրությունից ոգտվելով, հոգեւորականությունը գյուղացիներին ստիպում էր աշխատել իրեն համար նաև յեկեղեցական արարողությունները կատարելու համար: «Մեր ծխում,—հաղորդում է լեհական մի գյուղացի վերը հիշված լրագրին ուղղված նամակի մեջ,—մեռավ մի տնտեսատեր: Թաղման համար վճարելու դիմաց կինը հարկադրված յեղավ համաձայնվել քսենձի ոգտին աշխատավճարելու 20 որ: Յեւ մի՞թե միայն նա: Մեզ մոտ շատ կան այնպիսիները, վորոնք, յերբ գահնձի ժամանակը, պետք է աշխատավճարեն հարսանիքների ու թաղումների համար»:

Կոռի այս ժառանգության հետ մեկտեղ լեհաստանում կային ճորտատիրության այլ մնացորդներ ևս: Մատնանչենք թեկուզ և շերտընդմիջությունը, վորը սաստկացել է հաջորդական շարաթանումներով: Հարավային վոյեվոդություններում մեկ տնտեսությանն ընկնում է միջին հաշվով 37 հողակտոր, և հաճախ է պատահում, վոր մեկ տնտեսությունը կազմված է 100 շատ փոքր հողակտորներից, վորոնք իրարից հեռու յեն միքանի կլիմետերներով: Շերտընդմիջությունն ուժեղացնում էր գյուղացու կախումը կալվածատերերից կամ կուլակներից, վորովհետև շատ հաճախ նա չէր կարողանում հասնել իր հողամասին այլ կերպ, քան նրանց հողերի վրայով: Իսկ դրա համար գյուղացին հարկադրված էր հարկ տալ աշխատավճարման ձևով: Բացի այդ, շերտընդմիջությունն առաջացնում էր ավելորդ ուղեւորություններ, գյուղացու ընտանիքի ուժի և ժամանակի կորուստ:

ՍՏՐԿԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃՆՇՈՒՄԸ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՈՒԿՐԱԻՆԱՑՈՒՄ ՅԵՎ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԲԵԼՈՒՈՒՍԻԱՑՈՒՄ

Ճորտատիրական կարգերի մնացորդներն առանձնապես ուժեղ էլին Արևմտյան Ուկրաինայում և Արևմտյան Բելոռուսիայում, վորտեղ դրանք զուգակցվում էլին ուկրաինական և բելոռուսական աշխատավորների ազգային անտանելի ճնշման հետ: Լեհա-

կան կապիտալիստներն ու կալվածատերերը Արևմտյան Ուկրաինան և Արևմտյան Բելոռուսիան վերածել էյին իրենց դադութներին, իսկ ուկրաինական և բելոռուսական բանվորներին ու գյուղացիներին դիտում էյին վորպես իրենց ստրուկներ: Լեհական իմպերիալիզմը վարում էր նույնիսկ այն թույլ զարգացած արդյունաբերությունը վոչնչացնելու քաղաքականություն, վոր այստեղ կար առաջ: 1909 թվականին Արևմտյան Բելոռուսիայում կար 9 Փարբիկա՝ թվով 100-ից ավելի բանվորով, իսկ 1928 թվականին այնտեղ մնացել էր ընդամենը 2 ալդպիսի Փարբիկա: Արդյունաբերության խիստ կրճատում էր տեղի ունեցել նաև Արևմտյան Ուկրաինայում: Դրա հետ մեկտեղ լեհական կապիտալիստները հափշտակում էյին Արևմտյան Ուկրաինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի բնական հարստությունները—նավթը, փայտը, կալիումը և այլն:

Արևմտյան Ուկրաինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի վոչ միայն արդյունաբերությունը, այլև գյուղատնտեսությունը աչքի յեր ընկնում ծայրահեղ հետամնացությամբ, այստեղ ամենացածր բերքերն էյին: Գյուղացիներն այստեղ ունեն ամենանվազած անասուն, գութան սակավ և հանդիպում, և ամբողջ ինվենտարը սովորաբար կազմում է վայտե արորը:

Արևմտյան Ուկրաինայում կալվածատերերի, մեծ մասամբ լեհական պաների ձեռքին էր գտնվում միջին հաշվով ամբողջ հողի մոտ 88%-ը: Ստանիսլավովի վոյեվոդությունում լեհական 630 պան տիրում էյին ամբողջ հողի տարածության կեսից ավելին, մինչդեռ 200 հազար և ավելի չքավորական տնտեսություններն տիրությունները մեկ քառորդից պակաս էյին: Արևմտյան Բելոռուսիայում կալվածատերական հողատիրությունը գրավում էր ամբողջ հողի մոտ կեսը: Պոլեսյեյում 1 հազ. կալվածատերերի ձեռքին կենտրոնացված էր ամբողջ հողային տարածության $\frac{2}{3}$ -ը, իսկ 70 հազ. բելոռուսական չքավոր գյուղացիներին էր այդ հողի $\frac{1}{16}$ մասից պակասը:

Իրենց հսկայական «ծայրամասային» կալվածքներում կալվածատերերը գոփոդական տնտեսություն էյին վարում: Այդ կալվածքներում չկար վոչ տրակտոր, վոչ արզի կատարելագործված գյուղատնտեսական մեքենաներ և գործիքներ, վորովհետև կալվածատիրոջն ավելի շահավետ էր հնարավորին չափ մեծ քանակությամբ գործադրել շրջակայքի գյուղացիների ծայրահեղ եժան աշխատանքը: Կալվածատերերը շատ քիչ բառրակ էյին

վարձում, ոգտադործելով գլխավորապես շրջակայքի գյուղացիներին—հենց այդ կալվածատերերի նախկին ճորտերի թոռների և ծոռների աշխատանքը: Կալվածատերական հողը հաճախ մշակվում էր գյուղացիական ինվենտարով: Գյուղատնտեսական աշխատանքների վարձն այստեղ շատ ավելի ցածր էր, քան բուն Լեհաստանում:

Գյուղատնտեսական մշտական բանվորի աշխատավարձն Արևմտյան Ուկրաինայում և Արևմտյան Բելոռուսիայում սովորաբար 22%-ով, իսկ արտաժամյա աշխատանքների վարձը 60%-ով ավելի պակաս էր, քան բուն Լեհաստանում. կարտոֆիլ ցանելու համար նրա ստացած հողամասը պակաս է 15 արով, իսկ վառելանյութ նրան բաց էր թողնվում 40%-ով պակաս: Ինքը աշխատանքն է'լ ավելի մեծ չափով կրում էր կոռի հետքեր: Արևմտյան Բելոռուսիայում, որինակ, բառրակ հոր մահվանից հետո յերեխաները պետք է նրա փոխարեն աշխատեյին կալվածատիրոջ մոտ՝ մինչև վարձվելու ժամկետը վերջանալը: Արևմտյան Բելոռուսիայում շրջակայքի գյուղացիների սեզոնային աշխատանքը նշանակալից մասով վճարվում էր բնաբերքով: Վարձակալության ստացած հողակտորի համար գյուղացին հարկադրված էր կալվածատիրոջը հատուցել աշխատավճարումով կամ բերքի մի մասով: Յեթե մնացած Լեհաստանում կալվածատիրոջը տալիս էյին բերքի կեսը (կիսարբություն), ապա արևելյան ծայրամասերում գյուղացին հարկադրված էր տալ բերքի $\frac{2}{3}$ -ից վոչ պակաս: Բարանովիչի, Կոսովի և Ստոլբցիի գավառներում կալվածատերերը վարձակալներից վերցնում էյին ստացված բերքի 60—65%-ը նույնիսկ այն ժամանակ, յերը վոչ մի մասնակցություն չէյին ունենում հողը մշակելու, ցանելու և հնձելու ծախսերին: Կալվածատերերը գործադրում էյին ձմեռը կանխավճարներ և փոխառվություններ տալու և զարնանն ու ամառը պարտադիր կերպով աշխատավճարելու սխտեմ:

Արևմտյան Ուկրաինայի մի շարք շրջաններում չքավոր գյուղացիներն աշխատավճարում էյին 15—20-ական որ տարեկան, ընդվորում գործի ամենայնուրեք ժամանակ: Հաճախ կարելի էր հանդիպել այնպիսի գյուղացիական ընտանիքների, վորոնք տարվա ընթացքում աշխատավճարում էյին 50—60-ական որ:

Բերքով վճարելու պայմաններն այստեղ նույնպես ավելի ծանր էյին, քան բուն Լեհաստանում: Պողոլիայում կալվածքների համարյա ամբողջ հացը հավաքվում էր բնաբերքով վճարելու

պայմաններով, ըստվորում կալվածատերերը դյուղացիներին հետ-
կիսարաությամբ հավաքելու պայմանների մասին պայմանավոր-
վում էյին սովորաբար ձմեռը, յերբ չէր կարելի նախատեսել
լինելիք բերքի չափը, և յերբ դյուղացիները գտնվում էյին
առանձնապես աղետալի վիճակում: Ձմեռային վարձումը—վարձ-
ման այդ բացառապես ստրկացնող ձևը—միացած վաշխառության
հետ՝ այստեղ ընդհանրապես չատ ուժեղ էր տարածված: Գյու-
ղացիական չքավորությունը հարկադրված էր համաձայնվելու
ուղած պայմաններին, միայն թե անասունների կերի, հացահատ-
կի և այլնի կանխավճար ստանար:

Ձնայած վոր կալվածատիրոջ՝ վորպես դատավորի և պետի
իշխանությունը, ինչպես ճորտատիրական իրավունքի ժամանակ
էր, ձևականորեն վերացված էր, սակայն արևմտաուկրաինական
ու արևմտաբելոռուսական դյուղում կալվածատերն իսկական
փոքրիկ ցար էր: Կալվածատիրոջից, տերտերից և վոստիկանա-
կան չինովնիկից կազմված վարչական «յերբորդությունը» կո-
ղովորում և քաղաքականապես ճնշում էր դյուղացուն: Լեհական
զավթիչները խեղդում էյին ուկրաինական և բելոռուսական ազ-
գային կուլտուրայի ամենափոքր արտահայտությունը: Ուկրաի-
նական և բելոռուսական դպրոցները փակվում էյին: 1918 թվա-
կանին Արևմտյան Ուկրաինայում կար 3662 ուկրաինական ժո-
ղովրդական դպրոց, իսկ 1935 թվականին մնացել էր միայն 543:
Բայց այդ դպրոցներն էլ մեծ մասամբ ուկրաինական էյին կոչ-
վում միայն անունով, վորովհետև գասալանդումը դրանցում
տարվում էր լեհական լեզվով, իսկ ուկրաինական լեզուն գասա-
վանդվում էր վորպես յերկրորդական առարկաներից մեկը: Այդ
դպրոցների նպատակն էր ուկրաինական բնակչության լեհացու-
մը: Ըստ 1935 թվականի տվյալների, այսպես կոչված Արևելյան
Գալիցիայում մայրենի լեզվով սովորում էր ուկրաինացի յերե-
խանների միայն 5%-ը, իսկ Վոլինում, Պոլեսյայում և Ուոլչի-
նայում—0,02%-ը: Մեծ քանակությամբ յերեխաներ ընդհանրա-
պես վոչ մի դպրոց չէյին կարող հաճախել: 182 միջնակարգ դպ-
րոցների ընդհանուր թվից Արևմտյան Ուկրաինայում 1935 թվա-
կանին կար միայն 5 ուկրաինական գիմնազիա:

Լեհաստանում 8 միլիոն ուկրաինական բնակչությունը չու-
ներ ուկրաինական վոչ մի բարձրագույն ուսումնական հաստա-
տություն: Լվովի համալսարանի ուկրաինական ամբիոնները, վո-
րոնք գոյություն ունեյին Լվովը Ավստրո-Հունգարիայի կազմի

մեջ յեղած ժամանակաշրջանում, փակվեցին, ըստվորում այդ
համալսարանն ընդհանրապես ընդունվում էյին աննշան քանա-
կությամբ ուկրաինացիներ միայն:

Ե՛լ ավելի կոպիտ կերպով էր կատարվում բելոռուս բնակ-
չության լեհացումը: Արևմտյան Բելոռուսիայում 1935 թվակա-
նին հաշվվում էր ընդամենը 16 բելոռուսական ժողովրդական
դպրոց և մեկ միջնակարգ դպրոց: Ձկային բելոռուսական ուսուց-
չական սեմինարիաներ և բարձրագույն ուսումնական հաստատու-
թյուններ: Բելոռուսական ժողովրդական դպրոցներում 1935
թվականին սովորում էր ընդամենը 2 հազար յերեխա, յերբ
յերեք միլիոն բելոռուսական բնակչություն կար: Պոլեսյայի վո-
յեվոդությունում, վորտեղ լեհերը բնակչության 10%-ից պակաս
են, լեհական դպրոցները կազմում էյին բոլոր դպրոցների 94%-ը,
իսկ բելոռուսականները—1%-ը:

Լեհական Փաշիգի հարձակումը ուկրաինական և բելոռուսա-
կան ազգային կուլտուրայի վրա վերջին տարիներին ե՛լ ավելի
ուժեղացավ: Փակվում էյին նույնիսկ՝ ուկրաինական և բելոռու-
սական այն փոքրաթիվ կուլտուրական հիմնարկները, վորոնք
մինչ այդ անվնաս էյին մնացել: Չարմանալի չէ, վոր Արևմտյան
Ուկրաինայում բնակչության 50%-ը (ներառյալ նաև քաղաքայի-
նը) անգրագետ է, իսկ կանանց մեջ անգրագետները համարյա
76% են: Նովոգրուդեկի վոյեվոդությունում, Արևմտյան Բելո-
ռուսիայում, անգրագետները կազմում են հասակավոր բնակչու-
թյան մոտ 60%-ը, իսկ Պոլեսյայի վոյեվոդությունում—70%-ը:

Հալածանքի էյին յենթարկվում նաև արևմտաուկրաինական
ու արևմտաբելոռուսական կոոպերատիվները և տնտեսական այլ
ընկերություններ: Ուկրաինական և բելոռուսական աշխատավոր-
ներին դուրս էյին անում պետական ծառայությունից, դուրս էյին
անում յերկաթուղիների վրա ու պետական Փարբիկաներում ունե-
ցած աշխատանքից և նրանց փոխարինում էյին լեհ ազգության
մարդկանցով: Ուկրաինացիներին ու բելոռուսներին թույլ չէյին
տալիս նույնիսկ վոլոստային ավագի կամ տանուտերի պաշտոններ
կատարելու:

Շահագործմանը և ազգային ստրկացմանը դիմադրելու ամեն
մի փորձ դաժանորեն ճնշվում էր լեհական զավթիչների կողմից:
Պատժիչ արչավախճերը խոչտանդում և սպանում էյին տղա-
մարդկանց և կանանց, ծերերին ու յերեխաներին: Բնակչության
դիմովին ծեծը, անորեն ձերբակալություններ, աղջիկների և կա-

նանց վրա գործած ծաղրանք ու բռնաբարություններ, մասսայական զնդակահարություններ—այս եր սանձարձակ պաների միակ պատասխանը ուղիղախնական և բելոռուսական գյուղացիներին որինական պահանջներին:

ԳՅՈՒՂԱՅՈՒՆ ԿՈՂՈՊՏՈՒՄ ԵՅԻՆ ՖԱԲՐԻԿԱՆՏՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Շահագործման կիսաճորտատիրական յեղանակների հետ մեկտեղ Լեհաստանում առանձնապես մեծ եր գյուղացիությունը կապիտալիստական շահագործումը:

Լեհաստանն ընդհանուր առմամբ հետամնաց յերկիր եր՝ մանր ձեռնարկությունների և արհեստավորների շատ մեծ թվով: Սակայն արդյունաբերությունը մի շարք ճյուղերում—ածխի, նավթի, մետալուրգիական և միջանի այլ ճյուղերում—արտադրությունը գլխավոր մասսան կենտրոնացված եր միջանի տասնյակ խոշոր ձեռնարկություններում: Առանձին ձեռնարկությունների կապիտալները յերբեմն հասնում եյին միջանի հարյուր միլիոն զլոտի: Այդպիսի ձեռնարկություններում աշխատում եյին հազարավոր վարձու բանվորներ:

Յերբ մի խումբ ամենախոշոր կապիտալիստներ իրենց ձեռքումն են պահում տվյալ ճյուղի ապրանքների արտադրությունը առյուծի բաժինը, ապա այդ խումբն այնտեղ ձեռք ե բերում բացառիկ դրություն, վորը նրան թույլ ե տալիս չուկայի վզին փաթաթելու իր պայմանները: Մանր և միջակ «տնտեսատերերը» չեն կարողանում գլխանալ խոշոր ձեռնարկատերերի կոնկուրենցիային և լիովին յենթարկվում են նրանց: Բացի այդ, խոշոր ձեռնարկատերերը սերտորեն կապված են բանկերի հետ, վորոնք նրանց միջոցներ են հայթայթում արտադրությունը լայնացնելու համար: Վերջապես, միջանի տասնյակ ամենախոշոր ձեռնարկատերերի համար ավելի հեշտ ե միմյանց հետ պայմանավորվել սպառողին և ավելի մանր ձեռնարկատերերին կողոպտելու ճանապարհով շահույթները մեծացնելու մասին՝ իրենց արտադրանքի վրա մենաշնորհային բարձր գներ սահմանելու, վաճառահանման շուկաները բաժանելու, հումքի աղբյուրները զավթելու և այլնի ոգնությունը: Այդ նպատակով ձեռնարկատերերը միմյանց հետ համաձայնություն եյին կնքում և ստեղծում եյին հատուկ միավորումներ, վորոնք կոչվում եյին կարտելներ, սինդիկատներ և այլն:

1934 թվականի վերջերին Լեհաստանում հաշվվում եյին կապիտալիստների 216 այդպիսի միավորումներ: Գործելով ի շահ մի խոշոր ձեռնարկատերերի, կառավարությունը վերջին տարիներին ամեն կերպ ոգնում եր նրանց կարտելներ ու սինդիկատներ ստեղծելու: Նա մանր կապիտալիստներին ել եր հարկադրում կարտելները մտնել, դրանով իսկ հեշտացնելով, վոր խոշոր ձեռնարկատերերը նրանց խեղդեն: Լեհական պետությունը և շատ խոշոր գործիչներ ու չինովնիկներ իրենք եյին մասնակցում այս կամ այն մոնոպոլիաներին: Բացի այդ, պետությունը մոնոպոլիա մտցրեց առաջին անհրաժեշտություն մի շարք ապրանքների վրա:

Խոշոր ապրանքների համար գյուղացին հարկադրված եր յեռապատիկ թանգ վճարել: Գյուղացու համար կարևորագույն արդյունաբերական ապրանքների—յերկաթի և մի շարք յերկաթե ու պողպատի շինվածքների, արհեստական պարարտանյութերի, նավթի, ածխի, լուցկու, աղի, շաքարի, թութուների, սպիրտի և այլնի վրա սահմանվեցին բացառիկ կերպով բարձր մոնոպոլ գներ: Այն թվերի համեմատությունը, վորոնցով լեհական ֆաբրիկաները 1936 թվականին վաճառում եյին իրենց ապրանքները յերկրի ներսում և արտասահմանում, ցույց ե տալիս, վոր Լեհաստանի աշխատավոր բնակչության կողոպտումը անասելի հափերի յեր հասնում:

Մեծավաճառքի գինը		Վաճառելու գինը	
ներքին շուկայում		արտաքին շուկայում	
Ածուխ (1 տոննի համար) . . .	25	զլոտի	13
Սպիրտ (1 լիտրի համար) . . .	50	գրոշ	20
Կերոսին (100 լիտրի համար) . . .	24,5	զլոտի	8,6

Այն, ինչ լեհական կապիտալիստները կորցնում եյին արտաքին շուկայում, այնտեղ իրենց ապրանքները վաճառելով ցածր գներով, նրանք ավելիով ծածկում եյին, իրենց հատուցելով ներքին շուկայի բարձր գներով: Խոշոր կապիտալի թալանչիական քաղաքականությունը տանում եր դեպի բնակչության լայն խավերի աղքատացում և ջլատում եր առանց այդ ել հետամնաց յերկրի տնտեսությունը:

Լեհաստանում ածխի սպառումը միջին հաշվով մեկ բնակչին 5 տնդամ ավելի պակաս եր, քան, որինակ, Բելգիայում: Նավթի և յերկաթի սպառումը միջանի անգամ ավելի պակաս եր, քան Արևմտյան Յեվրոպայում: Նույնը պետք ե ասել շաքարի, ծխախոտի և այլ մթերքների մասին: Լեհական գյուղացիները հար-

կադրված էյին չափազանց բարձր գներով արդյունաբերական ապրանքներ գնել և միևնույն ժամանակ չափազանց եժան վաճառել իրենց մթերքները: Իրենց տիրապետող դրուժյունից ոգտվելով, խոշոր ֆաբրիկաների և առևտրականների միավորումները ցածր մակարդակի վրա էյին պահում գյուղացիներից իրենց գնած գյուղատնտեսական հումքի գները: Գյուղացիներն էլ վիճակի չէյին պայքարելու կապիտալիստների գորեղ միավորումների դեմ, վորոնք թելադրում էյին վուչի, ծխախոտի, շաքարի ճակնդեղի և հումքի այլ տեսակների գները, ինչպես նաև դրանք ընդունելու պայմանները:

Բերենք մի քաղվածք «Польские крестьяне о своей жизни» գրքում հրապարակված՝ Արևմտյան Ուկրաինայի Տարնոպոլի վոյեվոդությունյան մի մանր ծխախոտագործի նամակից. «Տարվա յերեք քառորդն ստիպված ենք չարաչար աշխատել ծխախոտ մշակելու վրա, միքիչ փող ստանալու հոսով: Մինչդեռ այստեղ ել են քեզ խաբում: Հանձնում ես առաջին տեսակի ծխախոտ, իսկ ընդունողից լսում ես միայն՝ «Յերրորդ»: Այդ քիչ է.— «Չորրորդ», հինգերորդ տեսակի... Սոտա՞ն է—կարող ես թաղել»: Խեղձ ծխախոտագործն ուզում է վշտից դոռալ, բայց նա ինքն ել չգիտե, թե ինչ գոռա: Մնում է վոր ասես. «Լավ է դեռ, վոր հենց ի՛նձ չեն թաղում»:

Գյուղացիները տնքում էյին թանդուժյունից: 1933 և 1934 թվականներին սոցիալական եկոնոմիկայի լեհական պետական ինստիտուտի հավաքած՝ գյուղացիների նամակների մեջ նրանք սուր ատելություն են արտահայտել դեպի գյուղացուց յոթ կաշի մաշկող կապիտալիստները: Լոճի վոյեվոդությունյան Լենչիցկի գավառում 16 մորգեն տնտեսությունյան տեր միջակ մի գյուղացի դանդաղաբեր գների կողոպտչական քաղաքականությունյան վրա, գրում եր. «Այժմ, յերբ Լեհաստանում առկա յե մոտ 200 կարտեկ, գյուղատնտեսությունը բարելավման վոչ մի ճանապարհ չունի»:

Նույնիսկ «Польска господарча» ռեակցիոն ժուռնալը (1935 թ. № 12) հարկադրված եր ընդունելու, վոր «կարտեկներն ու սինդիկատները ատելի յեն գյուղացիներին»:

1929 թվականի ճգնաժամի ժամանակվանից գյուղացիների շահագործումը կապիտալիստների կողմից դարձել եր ել ավելի դժան, քան առաջ: Մոնոպոլիաները բարձր մակարդակի վրա էյին պահում գյուղացու համար բոլոր կարևորագույն արդյունաբերական ապրանքների գները: Ճգնաժամի ժամանակաշրջանի

ընթացքում այդ ապրանքների գների մակարդակը համարյա չի փոխվել: Մինչդեռ խոշոր առևտրականների վաճառած գյուղատնտեսական մթերքների գները 1928 թվականի համեմատությամբ ընկել են 3 անգամ, գյուղացիների վաճառած մթերքների գներն ընկել են 4—5 և ավելի անգամ:

Նույնիսկ բուրժուական լեհական մամուլում շատ անգամ ել նշվել դեպքեր, յերբ գյուղացին 1931 և 1932 թվականներին հարկադրված եր կովը կամ ձին ծախել 10—15 դոլարով, մինչդեռ միքանի տարի առաջ նա ինքը ձիու համար վճարում եր 420—450, իսկ կովի համար—500—550 դոլար: Ամենուրեք այն գյուղացիները, վորոնք 10—20 կիլոմետր յեկել էյին շուկա յուղով, ձվերով, ճաերով, այս ամենը տալիս էյին միքանի գրոշով: Ամենաանհրաժեշտ ապրանքների հետ փոխանակելու համար գյուղացին տալիս եր 3—5 անգամ ավելի մթերքներ, քան ճգնաժամից առաջ:

Դատելով նույնիսկ բացահայտորեն շատ պակասեցված կառավարական տվյալներով, գութան գներու համար 1927/28 թվականին գյուղացին պետք է ծախեր 100 կիլոգրամ հաճար, իսկ միքանի տարի հետո հենց նույն գութանի համար նա արդեն պետք է տար 271 կիլոգրամ հաճարի արժեքը:

Ել ավելի վողրալի յե բանը, յեթե մեկ գութանի դինն արտահայտենք խոզի մսի կիլոգրամներով.— առաջ այն համապատասխանում եր 20 կիլոգրամի, իսկ այնուհետև—72 կիլոգրամի:

10 կիլոգրամ աղի դինը, արտահայտված հաճարի կիլոգրամներով, հենց այդ տարիներին աճել է 8-ից մինչև 28 կիլոգրամ, այսինքն՝ 3,5 անգամ: 10 լիտր նավթի դինը—13-ից մինչև 27 կիլոգրամ հաճար,—ավելի քան 2 անգամ:

10 մետր բամբակի գործվածքի համար գյուղացին մինչև ճգնաժամը 53 կիլոգրամ հաճարի վաճառքից ստացածն եր վճարում, իսկ 1935 թվականին— արդեն 98 կիլոգրամինը:

Վերջին տարիների կրկնվող անբերությունը չնայած, արդյունաբերական և գյուղատնտեսական ապրանքների գների մակարդակի միջև յեղած՝ գյուղացիների համար քայքայիչ տարբերությունը Լեհաստանում մնում եր զգալիորեն ավելի բարձր, քան արևմտայվրոպական յերկրների մեծ մասում: Հողագործությունյան նախկին լեհական մինիստր Պոնյատովսկին սեյմում 1937 թվականին հայտարարել է, վոր հողագործական մթերքների հենց միևնույն քանակություն հասույթով լեհական գյուղացին կարող

է ձեռք բերել մի քանի անգամ ավելի պակաս քանակութեամբ չաքար, կերոսին, նալթ և այլն, քան Անգլիայի, Ֆրանսիայի և ուրիշ յերկրներէ գյուղացիները: 1937/38 թվականին տեղի ունեցավ ագրարային ճգնաժամի մի նոր խիստ սրում: Չնայած ամենաուժեղ անբերութեանը, այն գները, վորով գյուղացիները հարկադրված էին վաճառելու հացահատիկը, նույնիսկ ըստ կառավարական հաղորդումներէ, մեկ տարում ընկան 20%-ով: Իրականում հացի գինն ընկել էր ավելի մեծ չափով: 1938 թվականի բերքահավաքը բերեց հացահատիկի գների հետագա խիստ իջեցում: Շարունակում էին ընկնել նաև գյուղացիական տնտեսութեան մյուս մթերքները—անասունի, յուղի և այլնի գները:

Հացահատիկի առևտրի մեջ անբաժանելիորեն տիրապետում էին խոշոր հացաառևտրականները և կալվածատիրական սինդիկատները, վորոնց պանական կառավարութեանն ոգնում էր բարձրացնելու հացի գինը ներքին շուկայում և հալելով հար տալիս այն ավելի ցածր գներին, վոր նրանք ստանում էին համաշխարհային շուկայում հացը վաճառելուց: Այսպիսի ճանապարհով աշխատավոր ժողովրդի գրպանից հոգուտ առևտրականների, կալվածատերերի ու կուլակների դուրս էին քաշում հարյուր միլիոնավոր զլոտի: Բնակչութեան չունեւոր խավերի հաշիւին հարստանալով, հացաառևտրականները և կալվածատիրական սինդիկատներն իրենք միեւնոյն ժամանակ հացահատիկի համար գյուղացիներին չափազանց ցածր գներ էին վճարում:

Լեհաստանում ձվի առևտրի ասպարեզում վճռական դերը պատկանում էր արտասահման ձու արտահանելով զբաղվող խոշոր առևտրականներին: Այդ խոշոր առևտրականների շահերի համար կառավարութեանը հրատարակել էր առևտրի այդ ճյուղը կանոնավորող մի շարք պարտադիր կանոններ: Նույնիսկ բուրժուական բնական տնտեսագետ Տենենբաումը ստիպված էր ընդունելու, վոր «այդ կանոնները արտոնութեան ստեղծեցին խոշոր առևտրական կազմակերպութեանների համար, մանր առևտրականներին ավելի ևս զրկելով ձվերի արտահանումով զբաղվելու հնարավորութեանից»: Խոշոր առևտրականները դալթի էին ձվի ամբողջ շուկան: Նրանք իրար հետ համաձայնութեան էին յեկել և մթերման շրջանները բաժանել այնպես, վոր գյուղացին հարկադրված էր ծախելու միայն մեկ խոշոր մթերողի: 1932 թվականին Լյուբլինի և Վոլինի վոյեվոդութեանների ձվի արտահանողների միութեան նախագահը մամուլում անկեղծորեն պար-

ձեռնում էր, վոր իրեն հաջողվել է գյուղացիութեանը լիակատար կախման մեջ դնել խոշոր արտահանողից: Ձվի գների ասպարեզում տիրում էր առևտրականների ամենալիակատար կամայականութեան: Ոգտվելով այն բանից, վոր գյուղացիների վաճառած ձվերն իրենց վորակով չէին կարող համապատասխանել կառավարական հրահանգով սահմանված բարձր պահանջներին, արտահանողը գյուղացիներին վճարում էր բացառիկ ցածր գներ:

Գյուղացիների համար առանձնապես ծանր հեռանքներ ունեցավ 1928 թվականին խոզերի և յեղջերավոր անասունների արտահանողների սինդիկատ ստեղծելը, վորը հենց միանգամից խիստ իջեցրեց ընդունման գները:

Գյուղացիներին ամեն կերպ խաբող և կողոպտող բազմաթիվ հավաքագնորդներն էլ մեծ շարիք էին ներկայացնում գյուղի համար:

Գյուղացիներին խաբում և կողոպտում էր նաև կուլակային կոոպերացիան: «Կոոպերացիան պահպանվում է գյուղացիական դժբախտութեամբ»,—ասում էին գյուղացիները Լեհաստանում: Տարնոպոլի վոյեվոդութեան Բուչաչկի գավառի՝ 6 մորգեն հողի տեր մի գյուղացի գրում էր. «Արդեն մեզանից շատերն են համողվել, թե ինչ կոոպերացիա ունենք: Մենք հանձնում ենք կաթ, իսկ այնտեղ քաշում են սերը և վերադարձնում յերեսը քաշած կաթը, մեզ վճարելով 7—8 գրոշ (մոտ 1,5 կոպեկ) մեկ լիտր կաթից ստացված սերի համար: Կարճ ժամանակի ընթացքում կոոպերացիան մեզնից քամեց ավելի քան 9 հազար զլոտի: Մենք վարժվել ենք չոր ուտելիքի և պասի, վորովհետև կարիքն ստիպում է վերջին կաթը տանել կաթի մթերման կայանը»:

Յեւլ այնուամենայնիվ, չնայած վոր Լեհաստանի գյուղացին հացահատիկը, միսը, յուղն ու ձուն ծախում էր չնչին գնով, քաղաքային սպառողն այդ սպրանքներին վճարում էր բարձր գներ:

Կապիտալիստներն ոգտադործեցին գյուղատնտեսական ճգնաժամը, վորը Լեհաստանում տեւեց ավելի քան 10 տարի, վորպեսզի պակասեցնեն գյուղացու բաժինը գյուղատնտեսական մթերքների համար քաղաքային սպառողի վճարած գնի մեջ: Այսպես, նույնիսկ ըստ կառավարական տվյալների, հաճարի հացի մանրածախ գնի մեջ գյուղացու բաժինը ճգնաժամի տարիներին ընկավ 2/5-ով, իսկ խողի մսի մանրածախ գնի մեջ—1/4-ով: Իրականում այդ անկումն էլ ավելի զգալի յեր:

Հաղորդելով այս փաստերը, ռազմական մինիստրութեան

«Польска збройна» լրագիրը մատնանշում էր. «Ամենաբնորոշն այն է, Վոր քանի ավելի ուժգին են ընկնում գյուղատնտեսական մթերքների գները, միաժամանակ այնքան ավելի յե պակասում նույնպես գյուղացու ընկնող բաժինը»:

ԳՅՈՒՂԱՅԻՍԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ

Լեհաստանի գյուղացիության բազմամիլիոն մասսաները կապիտալիստների ստրկության մեջ էին ընկած նաև իրենց հսկայական պարտքի հետևանքով: Գյուղատնտեսության ընդհանուր պարտքը առ 1935 թվականը կազմում էր վոյ պակաս 7 միլիարդ զլոտից: Ըստ գյուղատնտեսության լեհական պետական խնստիտուտի տվյալների, վորը, սակայն, հաշվի չեն առել գյուղացիական պարտքերի մեկ մասը միայն, 2-ից մինչև 50 հեկտար տարածություն ունեցող տնտեսությունների պարտքը արդեն 1926 թվականին հավասարվում էր միջին հաշվով նրանց տարեկան մուքուր յեկամսին: 1929 թվականին ագրարային ճղնաժամը սրվելուց հետո այդ պարտքն աճեց ավելի քան 2,5 անգամ, իսկ յեկամուտը խիստ իջավ: Դրա հետևանքով գյուղացիական տնտեսության այդ յեկամուտն արդեն չէր կարող բավականացնել նույն իսկ միայն պարտքի տոկոսները վճարելուն: Պարտքն սկսեց հրեշային արագությունը մեծանալ նաև այն դեպքերում, յերբ գյուղացին այլևս նոր գումարներ պարտք չէր վերցնում: 1931/32 թվականին գյուղացիական տնտեսություններում մեկ հեկտարին ընկնում էր արդեն 384 զլոտի պարտք, մինչդեռ հեկտարից ստացված մաքուր յեկամուտը կազմում էր այն ժամանակ ընդամենը 10 զլոտի: Այսպիսով, պարտքը համարյա 38,5 անգամ գերազանցում էր յեկամուտից: Ե՛լ ավելի վատ էր դադթականների պարտքի դործը: Այն հենց նույն թվին կազմում էր միջին հաշվով հեկտարին 1028 զլոտի, մաքուր յեկամուտից գերազանցելով 102,8 անգամ:

Պարտքերի մեջ մյուսներից ավելի թաղվեցին չքավորական և միջակային տնտեսությունները: Դրանց մեկ հեկտար հողի պարտքը միջին հաշվով 1,5 անգամ ավելի բարձր էր, քան 30—50 հեկտար տարածություն ունեցող խոշոր կուլակային տնտեսություններին:

1934 թվականին սոցիալական եկոնոմիկայի խնստիտուտի կողմից գանադան կողմեր ուղարկված հարցաթերթիկին գյուղացիների տված պատասխաններից պարզվեց, վոր, մինչդեռ կուլակները

փոխ էյին առնում հող, գյուղատնտեսական մեքենաներ և պարտանյութեր գնելու համար, չքավորական տնտեսությունները հարկադրված էյին փոխ առնել գլխավորապես պարտքերը, պարտքերի և հարկային ապառքների տոկոսները վճարելու համար, ինչպես նաև սպառողական կարիքների համար: Բնական է, վոր դրանից գյուղացու վրի ողակն ավելի ու ավելի պինդ էր անգմվում:

Պարտքատերերն ու կուլակները փոխ ստանում էյին բանկերում, և առաջին հերթին պետական գյուղատնտեսական բանկում: Դրանք մեծ մասամբ յերկարաժամկետ փոխառություններ էյին՝ համեմատաբար ցածր տոկոսներով: Այլ էր մանր և միջակ գյուղացու բանը: Համեմատաբար ավելի եժան և ավելի յերկարաժամկետ բանկային փոխառություններ նրանք ստանում էյին շատ սակավ դեպքերում, այն էլ փոքր քանակությամբ, ուստի և հարկադրված էյին մեծ մասամբ դիմելու վաշխառուներին: Գյուղում վաշխառությամբ զբաղվում էյին առավելապես կուլակները, քսենձներն ու կարվածատերերը: Կնտորոնական վոյեվոդություններում փոխառությունների վոյ պակաս քան 68%-ը գյուղացիներն ստացել էյին կուլակներից: Պետական գյուղատնտեսական բանկն ու վարկային կոոպերացիան ողնում էյին կուլակին չահագործելու և ստրկացնելու գյուղացիներին, տալով նրան վարկեր, վորոնք նա հետո չըջանառություն մեջ էր դնում չքավորության մեջ, նրանցից առնելով տարեկան 100, 200, 300 և նույնիսկ ավելի տոկոս:

Հաճախ կուլակը վարկային հիմնարկությունում յերաշխավորում էր միջակին վարկ բաց թողնելու և դրա համար նա ստանում էր փոխառության 15—20%-ը:

Կուլակները չքավորությանը և նույնիսկ միջակներին փոխ էյին տալիս վոյ միայն փող, այլև հաց: Ահա թե, որինակ, ինչ էր հաղորդում Վարչավայի վոյեվոդություն Յեխանովի գավառի մի գյուղացի. «Հունիսի 10-ին յես գնացի մի հարուստ գյուղացու մոտ, խնդրելով փոխ տալ ինձ 2 մասով 1 ցենտներ հաճար: Նա փրով համաձայնեց, բայց հայտարարեց. «Հաճար փոխ տալ չեմ կարող, կարող եմ միայն այն վաճառել: Այսոր 1 ցենտներ հաճարի գինը 25 զլոտի յե: Յես կտամ քեզ 1 ցենտներ, իսկ դու բերքից հետո ինձ կտաս այնքան հաճար, վորքան վոր յերկու ամսից հետո կարելի կլինի գնել 25 զլոտիով: Բացի այդ, դու կվճարես 50 դրոշ տոկոս»: Յերկու ամսից հետո, յերբ հավաքեցինք

հացահատիկը, 1 ցենտներ հաճարն արժեք արդեն 12 դրոտի 50 գրոշ, և յես ստիպված յեղա հանձնելու 2 ցենտներ և բացի այդ 50 գրոշ տոկոս»:

Բարձր տոկոսներին ավելանում էր նաև ստրկացումն՝ աշխատավճարումը կուլակային տնտեսութան մեջ, կուլակներին փոքրահասակ յերեխաներ վարձու տալը, հողի մի մասն ոգտադործելու զիջելը և այլն: Անհուսալիորեն խճճվելով պարտքերի մեջ, գյուղացիները կորցնում էին իրենց հողերը և գյուղատնտեսական ինվենտարը: Ահա թե ինչ են գրում իրենք գյուղացիները, պատասխանելով մեր հիշատակած հարցաթերթիկին. «Ինձանից, — գրում է Ռժեչովի գավառի մի գյուղացի, — պարտքը մարելու համար վերցրին 2 մորգեն հող»: Կելցիի վոյեվոդությունից մի գյուղացի գրում է. «Պարտքերը և խնայողական դրամարկիդի փոխառությունները ծածկելու համար յես հարկադրված եյի չնչին գնով ծախելու ծնած ու ստերը կոմերս»:

Գյուղացու հողն ամենուրեք պարտքերի դիմաց աճուրդով էյին ծախում: Նույնիսկ այն գեպքերում, յերբ գործը հարկադրական վաճառքի չէր հասնում, գյուղացիները միայն անունով էյին մնում իրենց տնտեսությունների սեփականատերեր: Իսկ այդ տնտեսությունների իսկական տերերը բանկերն ու վաշխառուներն էյին, վորոնց գրպանն էյին գնում գյուղացու բոլոր յեկամուտները, այդ թվում նաև նրա կողմնակի վաստակներից ստացված յեկամուտները:

Յերբ 1932 թվականին հողի գները կատաստրոֆիկ կերպով ընկան, կառավարությունը հրատարակեց պարտքերի վճարումը տարաժամկետելու, տոկոսներն իջեցնելու մասին և այլն մի շարք վորոշումներ: Այդ վորոշումները հրատարակելու պատճառն այն էր, վոր հողն ու գյուղատնտեսական ինվենտարը խիստ իջեցված գներով վաճառելն անձեռնտու դուրս յեկավ փոխառուներին: Ինչպես մատնանշում է հենց նույն պրոֆեսոր Տենենբաումը, «պարտապանի տնտեսությունն աճուրդով ծախելը հաճախ արդեն չի համապատասխանում իրենց՝ փոխառուների շահերին, վորովհետև նրանց մի մասը կարող է մնալ առանց վոչնչի: Ուստի հաճախ փոխառուին ավելի շահավետ է պարտապանին թողնել նրա տնտեսությունը, վորովհետև նա գտնում է, վոր պարտապանի տնտեսության վիճակը դեռ կարող է լավանալ և նա այդպիսով ավելի լավ կապահովի իրեն իր փողերը վերադարձնելը»:

Պարտքերի վճարումը տարաժամկետելու և տոկոսներն իջեց-

նելու մասին յեղած կառավարական վորոշումները վերաբերում էյին գլխավորապես բանկերին ունեցած պարտքին, վորոնք փոխառու էյին կալվածատերերին ու կուլակներին, իսկ չքավորական և միջակային տնտեսություններին փոխառություն համարյա չէյին տալիս: Այսպիսով, աշխատավոր գյուղացիությունը վիճակը վոչ միայն չլավացավ, այլ, 1937 թվականից սկսած, նույնիսկ ե'լ ավելի վատացավ: Պարտքերը վճարելու տարաժամկետման մասին համաձայնություն գալու համար կառավարությունը սահմանած ժամկետները լրացան 1936 թվականի վերջին: Բանկերն ու վաշխառուներն արդեն 1937 թվականի առաջին կեսին թունդ կերպով ձեռնամուխ յեղան «անճշտապահ վճարողներին» գույքի հարկադրական վաճառմանը:

Այս եր լեհական դաժան իրականությունը, վորը աշխատավոր գյուղացիությունը մատնեց լիակատար քայքայման:

ԳՅՈՒՂԱՑՈՒ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԿՈՂՈՊՈՒՏԸ

Գյուղացիական տնտեսությունների քայքայմանը նպաստում էյին նաև չափից դուրս հարկերը: Տիրապետող դասակարգերը ժողովրդի վրա էյին դրում այն ծախսերի լուծը, վորոնք ուժից վեր էյին այնպիսի աղքատ յերկրի համար, ինչպիսին Լեհաստանն էր: Լեհական դանձարանից հսկայական միջոցներ էյին դուրս գալիս մոնոպոլիստական կադմակերպությունների, բանկերի, կալվածատերերի ու տերտերների յեկամուտները մեծացնելու համար: Առանձնապես խոշոր գումարներ էյին հափշտակում չինուվնիկները, վորոնք դանձադողություն բոլոր ուկրաիններն էյին շահել: Ռազմամոլության, վոստիկանություն և բանտերի վրա արված ծախսերը կլանում էյին տարեկան ավելի քան 1 միլիարդ գլոտի: Տենդորեն պատրաստվելով ուրիշի հողերը գավթելու և կողոպտելու, Լեհաստանն առանձնապես ուժգնորեն եր զինվում և զգալի չափով տնտեսությունը փոխադրեց ռազմական ուկուսերի վրա, վորը հսկայական միջոցներ եր կլանում: 1937/38 թվականին բանակի և տնտեսության ռազմական նախապատրաստություն բոլոր տեսակների վրա արված ծախսերը հասան 2 միլիարդ գլոտի մարի: Սպառազինումների վրա արված ծախսերը ծածկելու համար կառավարությունը դիմեց խոշոր փոխառությունների: Այդ փոխառություններն ու նրանց տոկոսները վճարելն իրեն մի նոր լուծ ընկավ հարկատուների վրա:

Հարկային սիստեմը կառուցված էր այնպես, վոր այն իր

ամբողջ ծանրությամբ ընկնում եր բնակչության չբավորապես խափերի վրա: Չքաղտրներին ու միջակներին, որինակ, գանձվում եր հողահարկի 2 $\frac{1}{3}$ -ը, կալվածատերերին ու կուլակներին՝ միայն 1 $\frac{1}{3}$ -ը: Ինչ-վոր յերեք տարվա ընթացքում այդ հարկը բուն Լեհաստանում մեծացավ յեռապատիկ, իսկ Արևմտյան Ուկրաինայում և Արևմտյան Բելոռուսիայում՝ քառապատիկ: Մտցվեցին մի շարք նոր հարկեր. նոր գույքային հարկ՝ 140 միլիոն զլոտի չափով, յեկեղեցական նոր գանձումներ՝ պետական բոլոր գանձումներին 5%-ի չափով, վոլոստային հավասարաբ հարկ և այլն: Լեհաստանում ընդհանուր առմամբ գանձվում եյին ավելի քան 100 գանազան տեսակի հարկեր և տուրքեր, վորոնց մեջ կային աղորինի տուրքեր կովի, խոզի, ձիու, սագի և նույնիսկ շան համար, ապրիկի տուրքեր փեթակների համար, տերտերների աները պահպանելու գանձումներ և այլն:

1939 թվականին մտցվեց չափազանց բարձր ռազմական հարկ:

Հարկերի վճարման նվազագույն ուշացման համար գանձվում եյին շատ բարձր տույժեր: Բացի այդ պարտքը չմոծողը պետք և յուրաքանչյուր ծանուցադրի համար վճարեր 1,5 զլոտի: Յեղեկ են դեպքեր, յերբ գյուղացուն մեկը մյուսի հետեից ուղարկում եյին 20 կամ ավելի այգակախ «հիշեցումներ», և նա պետք և դրա համար վճարեր 30 և ավելի զլոտի: Դրան միանում եյին անթիվ տուգանքները:

Լեհաստանում ինչի՞ համար ասես չեյին տուգանում գյուղացուն: Գոյություն ունեի, որինակ, լուցկու պետական մոնոպոլիա, վորից ստացված յեկամուտները ծախսվում եյին ոտաբեք-կրթա փոխառությունների տոկոսները վճարելու վրա. այսինքն՝ ոտաբեքից կապիտալիստների գերպաններն եյին մտնում: Կառավարությունը հրամայել եր կրակ վառել միայն լուցկիներով, վորոնք շատ թանգ գնով ել վաճառվում եյին: Բավական եր, վոր գյուղացին գործածեր վառոց կամ կայծքար ու դավ, — և նրան տուգանում եյին միքանի զլոտիով: Տուգանում եյին նաև սանիտարական, ճանապարհային և ուրիշ, ծայրահեղ մանրանդիր և հաճախ միանգամայն անհեթեթ կանոններ խախտելու համար: Տուգանում եյին այն բանի համար, վոր շուներ կապած չե: Լայնորեն տարածված եյին քաղաքական «գանցանքների» տուգանքները: Այդպիսի «գանցանքների» քողի տակ գյուղացիներին առաջանում եյին քսենձի, տեղական փոստիկանի և նույնիսկ ուղղակի

հաքեանի հետ վոչ բավականաչափ հարգանքով խոսելու համար, յեթե վերջինս պանական կառավարության կողմնակիցն եր:

Տուգանքների և տույժերի լայնորեն զարգացած սխտեմը չափազանց յեկամտաբեր գործ եր Լեհաստանի կառավարող դասակարգերի համար, տարեկան գանձարկին տալով 50—60 միլիոն զլոտի:

Գյուղացու համախառն յեկամտի 1/3-ից մինչև 1/2-ը գնում եր հաքիերին ու ապրիկի տուրքերին: Լեհաստանում գյուղացիներից գանձվող հարկերի գումարը 5—7 անգամ ավելի յեր, քան իր ժամանակին ցարական Ռուսաստանում:

Գյուղացիությանն առանձնապես ուժեղ հարվածում եյին բազմաթիվ չափազանց բարձր անուղղակի հարկերը: Համարյա թե չկար այնպիսի ապրանք, վոր գյուղացին գնելով չվճարեր արդյունաբերական, առևտրական և այլ հարկեր, վոր գնում եյին նրա վրա ֆարրիկանտներն ու առևտրականները: Յեվ, վերջապես, հսկայական բաժային և այլ տուրքերը:

ձգնաժամի հենց սկզբից, յերբ գյուղացիներն սկսեցին իրենց ապրանքները չնչին գնով ծախել, հարկային լուծն արդեն բոլորովին խեղդեց գյուղացիական տնտեսությունները: Լեհական բուրժուական տնտեսագետ Միխայլովսկին, վորը 1934 թվականի վերջին հետազոտել եր Լվովի վոյեվոդության Ռիեչով գավառի գյուղերը, սահմանել եր, վոր «գյուղացու համարյա միակ դրամական ծախսը հարկեր վճարելն ե: Բայց հարկերը վճարելու համար գյուղացին հարկադրված և ծախելու վերջին կովը»: Նույնիսկ կառավարական որդան «Газета польска»-ն հարկադրված եր ընդունելու, վոր «հարկային կեղեքման ճնշման տակ գյուղացին իրեն գրկում և հացի վերջին կտորից և ամեն բան ծախում և, միայն թե վճարի»: Դե ել ինչպես չվճարի, յերբ այլ կերպ գյուղացուն կքայքայեն հարկերի հարկադրական գանձման ծախսերով միայն: Այդ ծախսերը մեծ մասամբ միքանի անգամ գերազանցում եյին հարկային աղաքները:

Վորքան ավելի աղքատ եր տնտեսությունը, այնքան ավելի քիչ եյին քաշվում դատական կատարածուները: Գյուղացիներից վերցնում եյին այն ամենը, ինչ նրանք ունեյին: «Письма польских крестьян о своей жизни»-ի մեջ Կելցիեի վոյեվոդության Ստոպնիցկի գավառի Պյասկի գյուղի մի գյուղացի գրում և. «Մեզ մոտ՝ Պյասկի ժամանեցին չորս դատական կատարածու: Ամբողջ յերկու որ նրանք թրև եյին գալիս Պյասկիում: Հենց

վոր մեկի մոտ միքիչ հացահատիկ էյին դտնում, անմիջապես վերցնում էյին: Գյուղացիներից խլում էյին նստարանները, քունդուկները, հայելիները, փետրաներքնակները, հորթերը, կովերը—ամեն ինչ ուղարկում էյին քաղաք»:

1934 թվականից սկսած աճուրդով վաճառում էյին արդեն ամբողջ գյուղեր: «Газета варшавска»-ն հաղորդում էր յերեք գյուղ միասին աճուրդի հանելու հայտարարության մասին, ըստ վորում գյուղերից մեկն առաջ ունեւոր էր և նրա մեջ հաշվում էյին թիթեղով ծածկված շատ քարե տներ և տնտեսական շինություններ, շատ պտղատու այգիներ և այլն:

1938 թվականի սկզբին լեհական թերթերը հաղորդում էյին հարկերը չվճարելու համար գյուղացիական տնտեսությունները աճուրդի հանելու մասսայական վաճառքների նոր աճման մասին:

Միևնույն ժամանակ կարվածատերերը միանգամայն անողտտիժ կերպով հարկերը չէյին վճարում շատ տարիների ընթացքում: Նրանք գիտեյին, վոր մի վորոշ ժամանակ անցնելուց հետո նրանց պարտքերը կջնջին, ինչպես այդ արդեն յեղավ 1932 թվականին գուլքային հարկի վերաբերյալ, ըստվորում կարվածատերերն ու կապիտալիստները դրանից «չահեցին» 500 միլիոն զլոտի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

Լեհաստանում գյուղացիական տնտեսությունների հսկայական մեծամասնությունը միշտ ել շատ հեռամնաց և յեղել: Այդ տնտեսություններում մինչև այժմ տիրապետում էր յեռադաշտի ոխտեմը. կերպիտտի ցանքեր պատահում էյին շատ սակավ, ցանքերի ամենամեծ տարածությունը բռնում էյին հաճարն ու կարտոֆիլը: Վերջին տաս տարում գյուղացիական դաշտերում կարտոֆիլը արտաճում էր մյուս կուլտուրաներին, վորը վկայում է գյուղացիների և քաղաքային սպառողների հիմնական մասսայի աղքատության աճման մասին: Գյուղացիական դաշտերի բերքատվությունը չափազանց ցածր է. նույնիսկ ըստ կառավարական տվյալների այդ բերքատվությունն ըստ հացահատիկային կուլտուրաների առնվազն 30%-ով ավելի ցածր է, քան կարվածատիրական տնտեսություններում: Իսկ իրականում այն ավելի քիչ է, վորովհետև կառավարական տվյալները միադումարում էյին գյուղացիական բոլոր տնտեսությունները, չնայած

կուլակային, միջակային և չքավորական դաշտերի բերքատվության մեջ յեղած նշանակալից տարբերությանը:

Գյուղացիների մեծամասնությունն ունի հողե հատակ և ծղոտե առաստաղ ունեցող խրճիթներ, տնտեսական վատ շինություններ, վորոնք տարիների ընթացքում լիովին անպետքացել են՝ գրանք վերականգնելու և կարգուկանոնի մեջ պահելու անհրաժեշտ միջոցների բացակայության հետևանքով: Այդպիսի տնտեսություններում չկան նույնիսկ ամենահասարակ գյուղատնտեսական գործիքներ: 1928/29 թ. մի շարք գյուղերում կատարված հեռադոտությունը ցույց տվեց, վոր հազվագեպ է մինչև 2 հեկտար ունեցող տնտեսությունների գյուղատնտեսական ինվենտար ունենալը, իսկ մինչև 5 հեկտար ունեցող տնտեսությունները շատ քիչ ինվենտար ունեն: Ըստ պաշտոնական տվյալների, գյուղացիական տնտեսությունների գերակշռող մեծամասնությունը ձեռքով և ցանում, իսկ Արևմտյան Բելոռուսիայում՝ սերմացան կարելի յեր տեսնել միայն կարվածատիրական կարվածքներում:

Հենց նույն Արևմտյան Բելոռուսիայում, վորն առանձնապես անքում էր պանական դաժան լծի տակ, շատ գյուղացիներ արորով էյին վարում: Դեռ ավելին, գութանի և արորի փոխարեն գործածվում էր նույնիսկ բրիչ, վորովհետև հողագործի և սահալահող գյուղացին հաճախ ստիպված էր լինում մշակել կարվածատերերից վարձակալած այնպիսի հողամասեր, վորտեղ անտառը կտրելուց հետո կոճղերը հանված չէյին լինում—այլ կերպ քան ձեռքով՝ այդպիսի հողը չես մշակի: Այդ հողակտորների շերտն այնպիսին է, վոր նույնիսկ մաքրելուց հետո ել արմատները հանել չի կարելի, և ստիպված են լինում սահմանափակվել լոկ ցանքսը տափանելով: Միքանի տարվա ընթացքում հողն ուժասպառ էր լինում և, վերջապես, լքվում էր: Գյուղացին քոչաւ էր ուրիշ հողամաս, վորտեղ նրան սպասում էր հենց նույնպիսի տաժանակիր աշխատանք, վորը յեկամուտ էր տալիս միայն հաբուստ հողատերին: Միայն հին ժամանակներում, և հենց հիմա ել թափառակյաց ժողովուրդների մոտ կգտնվի հողը մշակելու այդպիսի յեղանակ:

Ագրարային ճգնաժամի սրման ժամանակվանից Լեհաստանի գյուղացիական տնտեսություններն ավելի ընկան: Գյուղացիները համարյա ամենևին դադարեցին գյուղատնտեսական գործիքներ գնելուց: Գյուղատնտեսական մեքենաների և գործիքների վաճառահանումը 1937 թվականին 70%-ով պակաս էր, քան 1928 թվա-

կանին. սա ամբողջ գյուղատնտեսության գծով նրա նվազման միջին տեղի ունի: Գյուղատնտեսական մեքենաներ և գործիքներ գնում ելին գլխավորապես կալվածատերերն ու կուլակները: Գյուղատնտեսության միջերեքների ցածր գները և գյուղատնտեսական մեքենաների ու գործիքների բարձր գները վերջիններս միանգամայն անմատչելի դարձրին աշխատավոր գյուղացու համար:

Լեհաստանի գյուղացիների դժգոհ մասը, առանձնապես Արևմտյան Բելոռուսիայում և Արևմտյան Ուկրաինայում, գուժան գործադրելուց անցավ անդրձրհեղեղյան արտոնին: Հաճախ գյուղացիները վերադառնում ելին այն գործիքներին, վորոնք գործածվում ելին հազար տարիներ առաջ, յերբ մարդիկ դեռ մետաղներ չդիտելին և ոգտվում ելին քարից շինած գործիքներից: Բուլժուական «Вечур варшавски» լրագիրը գրում եր. «Լեհական գյուղը ծայրամասերում վերադառնում ե քարե դարին... Արևմտյան Բելոռուսիայում գյուղացին դադարում ե յերկաթե կացինից ոգտվելուց, վորովհետև հինը փչացել ե, իսկ նորի համար փող չկա: Յերբ պետք ե մի բան ջարդել, նա աշխատում ե այդ անեղ քարե կացինով, վոր պատրաստված ե նախադամական քարե դարում գործադրված յեղանակով: Նա այլևս յերկաթե մեխեր չի գործածում, դրանք փայտե մեխերով փոխարինելով: Վոչ վոք ձի չի պալտում, քանի վոր հողը փափուկ ե, — ափսոս ե յերկաթը պալտելու վրա գործածել: Յերկաթի նույնիսկ ամենափոքր կտորները գանձ են Պոլեսյեյի գյուղացու համար: Նրա գտած յերկաթի ամեն մի կտորը խնամքով պահվում ե, վերակոխվում և փոփոխվում. ե շատ անգամ: Նա, ով ծղոտահատի կանոնավոր դանակ ունի, գյուղում հարուստ ե համարվում»:

Միաժամանակ խիստ կրճատվել և արհեստական պարարտանյութեր գործածելը: 1929 թվականի աշնանը՝ Լեհաստանում արհեստական պարարտանյութ վաճառվեց 90,1 միլիոն գլոտի, իսկ 1934 թվականի աշնանը — միայն 16,4 միլիոն գլոտի, այսինքն՝ 5,5 անգամ ավելի պակաս: 1936 թ. աշնանը պարարտանյութ վաճառվեց 22,6 միլիոն գլոտի — 4 անգամ պակաս, քան 1929 թվականին: Պարարտանյութեր գնում ելին գլխավորապես կալվածատերերն ու կուլակները: Զբաղորական և միջակային տնտեսությունները համարյա լիովին դադարեցրին արհեստական պարարտանյութերի գործածումը:

Գյուղացիական տնտեսությունների անկման մասին առանձ-

նապես ցայտուն կերպով վկայում եր ձիերի քանակի նվազումը: 1931-ից մինչև 1934 թվականը Լեհաստանում ձիերի քանակը պակասեց 400 հազարով: 1937 թվականի կեսերին ձիերի գլխաքանակը դեռևս 236 հազարով պակաս եր, քան 1931 թվականին: Այդ ժամանակվա ընթացքում ձիերի թիվն ավելացել եր մոտավորապես 10%-ով: Այսպիսով, Լեհաստանում արագորեն տեղի յեր ունենում գյուղացիների ձիադրկությունը, առաջացնելով գյուղացիական հողերի մշակման հետագա վատացում:

Լեհաստանում ագրարային ճգնաժամի ամենասուր ժամանակաշրջանում, 1931 և 1933 թվականների միջև, յեղջուրավոր անասունների գլխաքանակը կրճատվեց 800 հազարով, իսկ խոզերինը — 1500 հազարով: Գյուղացիական տնտեսություններում յեղած յեղջուրավոր անասունը մանր ե: Կովը շատ քիչ կաթ ե տալիս, սովորաբար որական 2—3 լիտրից վոչ ավելի:

Վատ մշակելու, պարարտանյութեր չլինելու և գյուղացիական տնտեսության ընդհանուր անկման հետևանքով Լեհաստանում բերքատվությունը տարեցտարի ընկնում եր: 1930 թվականին, սերմացուն հանելուց հետո, բնակչության մեկ շնչին ընկնում եր տարեկան 250 կիլոգրամ հացահատիկ, 1936 թվականին՝ 210, իսկ 1938 թվականին՝ 180 կիլոգրամ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՄԱՍՍԱՆԵՐԻ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՍՈՎՐ

Ճարրիկաններին և կալվածատերերին ոգնելով կողոպտելու աշխատավորներին, հարկերի միջոցով ժողովրդից քամելով վերջին հյութերը, լեհական կառավարությունը աշխատավոր բնակչությանը, մասնավորապես գյուղացիական մասսաներին հասցրեց ծայրահեղ աղքատության ու սովի: Լեհական մամուլը համարյա ամեն որ լիքն եր լեհական գյուղի աղքատության և յերկրի զանազան մասերում մոլեգնող սովի նկարագրություններով:

Կառավարող շրջաններին մոտ կանգնած «Илпострованы курьер подзенны» լրագիրը գրում եր. «Գյուղի աղքատությունը մեզ մոտ անորինակ ե: Միայն Հնդկաստանի կամ Բրազիլիայի վորևե տեղում կարելի յե նման բան գտնել: Մեր աղքատությունն այնքան մեծ ե, վոր զրկում ե մեզ կուլտուրական յերկիր կոչվելու իրավունքից»:

Գյուղացիները նույնիսկ ամենամահաբեշտ բան գնելու միջոցներ չունենին: Սոցիալական եկոնոմիկայի լեհական պետական

ինտուիտուտի կատարած հետազոտութիւնները ցույց տվին, վոր 5 հազ. և ավելի բնակիչ ունեցող ամբողջ գյուղեր յերկարատե Ժամանակվա ընթացքում ձեռք եյին բերում ամսական 5 զլոտից վոչ ավելի գումարի արդյունաբերական ապրանքներ: Յուրաքանչյուր 10 հոգուն, այսպիսով, ընկնում եր 1 դրոշի գնում:

Այդպիսի պայմաններում մեկ տուփ լուցկին գյուղացու համար դարձավ անմատչելի պերճանք: «Լուցկի չլինելու պատճառով,—գրում եր «Иллюстрированы курьер подзённый» լրագիրը,—գյուղացիներն առավոտները սպասում են, մինչև վոր վորեւե խրճիթի ծխնելուցից ծուխ յերևա, և գնում են այնտեղ կրակ խնդրելու»: Կենտրոնական և արևելյան շրջաններից ստացված մի շարք թղթակցութիւնների մեջ հաղորդվում եր, վոր ամենաուշնե—վոր գյուղացիներն անգամ լուցկին խնայելու նպատակով սովորել են այն չորս մաս անել, մեկից չորս լուցկի ստանալով:

Յեթե լուցկին գյուղացու համար դարձել է հազվագյուտ բան, ապա ե՛լ ավելի պակաս մատչելի յեր նրան նավթը: «Մեր գյուղերը խափարի մեջ խնդրվում են,—գրում եր կալվածատերերի «Слово» լրագիրը,—գյուղում վոչ մի լուսավորված պատուհան չի կարելի տեսնել»: Իր «Грипп свирепствует в Направе» գրքում լեհական գրող Յալյու Կուրեկը գրում է. «Յերեկոյան Նապրավան ամենեւին չի յերևում: Գիշերը մի տեսակ աննկատելիորեն է դալիս:

Վոչ վոք կրակ չի վառում: Պատուհանները մեռած են: Նավթ չկա, նավթի փող չկա: Գվիջի մոտ ահա արդեն յերկրորդ շաբաթն է, ինչ դրված է աղաջրով մի աման, վորի մեջ շատ անգամ են կարտոֆիլ յեփել: Այդ թանգարժեք հեղուկը թափել չի կարելի, նրա մեջ դեռ շատ անգամ կարտոֆիլ կեփվի»:

Լեհական մամուլը գանգատվում եր, թե գյուղացիները դադարել են անգամ աղ գնելուց, իսկ դրա փոխարեն գնում եյին սելյուզկաների հին փտած տակառներ, յեփում եյին դրանք և աղաջուրը կերակրի մեջ գործածում եյին աղի փոխարեն: «Роботник» լրագիրը հաղորդում եր. «Լեհաստանում կան շատ գյուղեր, վորոնց բնակիչները յերբեք մի կտոր շաքար չեն տեսել: Միայն առանձին անձեր կարող են իրենց թույլ տալ, և այն ել տարին մեկ անգամ, գործածել մի պտղունց սախարին»: Գյուղացու համար անմատչելի յեր նաև ոճառը: Նույնիսկ ամենաուշնե արտեսութիւններում գործածվում եր անցյալ լվացքից մնացած կեղտոտ սապնաջուրը:

Գյուղը մերկ ու վտարորդի եր ման դալիս: Պիտուգոլիտկանների որդան «Курьер поранны»-ն 1935 թվականին գրում եր. «Մեր գյուղի. և, հատկապես, Արևմտյան Գալիցիայի գյուղի համար բնորոշ են հետևյալ կենցաղային ֆիգուրները. հայր, վորը ձմեռը յերեխաներին գրկած է տանում դպրոց,—վորովհետև ընտանիքում միայն նա կոշիկներ ունի,—և յերեխաներ, վորոնք ամբողջ որը փաթաթված են մանր կտրտված հարդի պարկերում, այլ կերպ նրանք առանց հագուստի կսառչեյին չտաքացվող խրճիթներում»:

«Зелёный штандар» գյուղացիական լրագրի մեջ մի գյուղացի այսպես եր բնութագրել գյուղի վիճակը 1936 թվականին. «Մեզանում մարդկանց կեսը ամբողջ ձմեռը նստած է առանց հացի: Չեմ չափազանցում և չեմ խաբում: Թող իշխանութիւնները գան մեզ մոտ, և յես նրանց ցույց կտամ տներ, վորտեղ բացարձակապես վոչինչ չկա: Յես վկա եյի, թե ինչպես մի կին աղաչում եր իրեն հինգ հատ կարտոֆիլ տալ յերեխաների համար»: «Час» լրագիրը գրում եր. «Լոճի վոյեպոգության գյուղացիների կեսից ավելին ամիսներով հաց չի տեսնում: Գյուղացիական չքավորութիւնը փախչում է քաղաքները, գյուղում նա սովամահութիւն է մատնված»: Բայց քաղաք փախած այդ մարդկանց ել ավելի լավ վիճակ չեր սպասում, վորովհետև քաղաքներում տիրում եր հսկայական գործազրկութիւն և աղքատութիւն: Ձայն բարբառո հանապատի յեր հնչում այն նամակը, վոր ստորագրել եյին Ռոպչիցկի դավառի Նադոշին գյուղի գյուղացիները. «Մենք աղաչում ենք փրկել մեզ, վորովհետև մենք քաղցից ու կարիքից կոտորվում ենք: Մենք և մեր յերեխաները ինչո՞ւ պետք է սովից մեռնենք: Մենք ցանելու և ուտելու բան չունենք, մենք սոված ու տկոր ենք ման դալիս: Մենք հաց չունենք: Մեր անասունները սովից կոտորվում են»: Մամուլում հաճախ հաղորդվել է այն մասին, վոր գյուղերում շատերը սնվում են ծառի կեղևի յեփուկով:

Դեռ ամենեւին նորերս, 1938 թվականի սկզբին, «Роботник» լրագիրը գրում եր. «Գյուղը խրված է կեղտի մեջ, փողը չի հերթում ջուր տաքացնելու, վառելիք, լվացվելու և լվացքի համար ոճառ գնելու համար: Դրան պետք է ավելացնել սիստեմատիկ թերատնումը: Մենք կանգնած ենք մի սարսափելի ուրվականի առաջ, վորը սպառնում է մեր ամբողջ ապագային»: 1937 թվականի աշնանը կրկնված անբերրիութիւնը վատացրեց գյուղացիութիւնի դրութիւնը: Անցյալ տարիներին օովն ընդգրկում եր գլխավորա-

պէս արեւելյան և հարաւային Լեհաստանի շրջանները: 1937/38 թվականի ձմեռը սովն ընդգրկեց Լեհաստանի նույնիսկ այն կենտրոնական շրջանները, վորտեղ մինչև այդ ժամանակ բերքի գործը համեմատաբար ավելի բարեհաջող էր լինում: 1938 թվականին սովում էր Լյուբլինի, Վարշավայի և այլ վոյեվոդութիւնների ամբողջ դավառների բնակչութիւնը: Կերատակասութիւնից սովահար ելին լինում ու կոտորվում անասունները:

Սովի հողի վրա դարգանում էին ֆիզիկական ու ժառանգութիւնն ու մասնաշաղկան հիւանդութիւնները: «Письма крестьян о своей жизни»-ում, նամակներ, վոր հավաքվել էին 1934 թվականին, կարելի յէ հանդիպել այսպիսի հաղորդագրութիւնների. «Ժողովուրդն այնքան է թուլացել, վոր կալվածատիրոջ կալվածքում վերջին հունձն անելիս հնձվորներն ուշաթափվում էին»: Ռազմական միջխտրութիւն «Польска збройна» լրագիրը ահազանգում էր այն բանի առթիւ, վոր գյուղերից յեկած զորակոչիկների մեծ մասը հիւանդ էր թոքախտով:

Առանձնապէս սոսկալի յէ յերեխաների առողջութիւն վիճակը: Վերոհիշյալ գրող Յալու Կուրեկը գրում է. «Յես սեփական աչքերով տեսել եմ, թէ ինչպէս դպրոցի ուսուցիչները ուսումնական տարին ավարտելուց հետո յերեխաներին բերին կոստյոլ: Ժամասացութիւն ժամանակ յերեխաներն ուշաթափվում էին ու ժառանգութիւնից, և ուսուցիչները նրանց դուրս էլին տանում բակը: Այժմ Նապրավա գյուղում յերեխաների կեսը հիւանդ է թոքախտով, վորովհետեւ բորիկ, պատառոտված և սոված, նրանք հեշտութիւնք են մրսում: Հենց վոր մտածում ես ապագայի մասին, ապա սիրտդ ճմլվում է թախծից ու տագնապից. աճում է վատատուղ ու անկենսունակ ժողովուրդ»: 1936 թվականին Գալիցիայի մի շարք գյուղերը հետազոտած լեհական բժիշկներից մեկը «Роботник» լրագրին հաղորդեց. «Յերեխաների 3/4-ը հիւանդ է թոքախտով. բոլոր յերեխաներն ունեն գեղձերի մեծացում. յերեխաների մեծամասնութիւնը հիւանդ է ռախիտով»: «Иллюстрации курьер подзённы» լրագիրը 1937 թվականի ապրիլին գետեղեց գրող Յան Վիկտորի ուրվագծերը Կրակովի շրջանի գյուղացիական յերեխաների դրութիւն մասին: Դպրոցներում բժշկի կազմակերպած գրույցները պարզեցին, վոր յերեխաները ծայր առտիճան հյուժված են: Յերեխաները զարմացած լսում էին բժշկի խրատները անլիլու ճիշտ ռեժիմի մասին ու պատասխանում. «Մենք որական մի անգամ ել միշտ չեն, վոր ուզում ենք:

Հայրիկն ասում է, թէ յերեխան չի մեռնի, յէթէ որական թեկուզ մեկ անգամ ուտի»: «Այդ յերեխաները,—գրում է Յան Վիկտորը,—ունեն դուրս ցցված թիակներ, ներս ընկած կուրծք, ուռած վորեր: Նրանց զգալի մասը մատնված է թոքախտի: Նրանց ապրած տներում վխտում են միջատները, մոլեգնում է թոքախտը, տրախոման»:

Առանձնապէս սոսկալի պայմաներում են դանդում ծծկեր յերեխաները: «Իրենց կյանքի արդեն առաջին ամիսներին,—գրում էր 1938 թվականին «Роботник» լրագիրը,—գյուղացու յերեխան քաղց է գգում: Նրան չի կարող կրծքով կշտացնել աշխատանքից հոգնած և սովահար յեղած մայրը: Հենց վոր յերեխան առաջին ատամներն է հանում, կարտոֆիլն արդեն սկսում է նրա միակ կերակուրը լինել: Նույնիսկ չոր հացը չքեղութիւն է: Թերատընման, զարհուրելի կեղտի և բնակարանային կոշմարային պայմանների հետեանքով գյուղական յերեխաների մեջ տարածված են թոքախտը, տրախոման, սկարլատինը, դիֆտերիաը և տիֆը»: Վերը հիշված գրող Յան Վիկտորը պատմում է, թէ ինչպէս իրենց կատարած հետազոտութիւն ժամանակ մայրերը բժշկի յերկար պնդումներից հետո էլին բերում ծծկեր մանկիկներին: «Կարմիր, հաշմանդամ դարձած՝ կեղվանքով ծածկված մեջքով ու կրծքով յերեխաները շարժվում էին ցնցոտիների մեջ: Ուռուցքները թաւախաղաղում են, պատռվում... Յերեխան,—նշում է Վիկտորը,—նման է մեջքի վրա շուռ տված գորտի. հենց նույնպիսի ուռած փոր և փայտի նման բարակ վորաներ: Յամաքած շրթուներ: Նա չի կարող անգամ լաց լինել: Մայրը պարզաբանում է. «Դուք կարծում եք, թէ միայն իմ յերեխան է այսպէս, գյուղում բոլոր յերեխաներն են այսպէս»: Յեւ, իրոք, լեհական գյուղում յերեխաների 90%-ը այդպիսի սոսկալի տեսք ունեն»:

Սրանք են սովի և աղքատութիւն արդիւնքները: «Լեհաստանում կյանքը սոսկալի յէ»,—ասում էին գյուղացիները: «Սոսկալի յէ,—գրում էր գյուղացիական յերիտասարդութիւն մի խումբ «Знйч» լրագրում,—նայել գյուղացիների նիհար դեմքերին, թերատութիւնից և սովից մեռնող յերեխաներին»:

ԳՅՈՒՂՆ ԱՌԱՆՑ ԲԺՇԿԻ

Պանական Լեհաստանը գյուղը թողել է համարյա առանց վորակէ բժշկական ողնութիւն: Ընկնելով կատաղի սպառազինումների հեռեկից, կառավարութիւնը շարունակ ավելի յեր կտրում հի-

վանդանոցներին հատկացվող առանց այն ել աղքատիկ միջոցները: Մայրահեղ անբավարար բուժական ցանցը տարեցտարի կըրճատվում եր: Ամբողջ տասնյակ, իսկ յերեսմե ել հարյուրավոր կիլոմետրեր շրջակայքում վոչ մի բժիշկ չկար: 1937 թվականի փետրվարին առողջապահության վիճակի հարցին նվիրված՝ բժիշկների կոնֆերենցիայում հրապարակվեցին տվյալներ այն մասին, վոր լեհական գյուղում մեկ բժիշկ ընկնում ե 7 հազ. բնակչին, իսկ Արևմտյան Ուկրաինայում ե Արևմտյան Բելոռուսիայում—9 հազարի:

Յուրաքանչյուր 10 հազ. բնակչին (քաղաքում ե գյուղում միասին) Լեհաստանում ընկնում ե միայն 20 մահճակալ: Մայրերին ե յերեսմաներին բժշկական հսկողությամբ ե խորհուրդներով ոգնություն ցույց տվող կոնսուլտացիաներ Լեհաստանում գոյություն չունենին: Ծննդատների մասին աշխատավոր կանայք նույնիսկ լսած չկային:

Վերը հիշատակված կոնֆերենցիայում զեկուցողներից մեկը, բժիշկ Կացաչակը հայտարարեց, վոր Լեհաստանում գյուղացիների հսկայական մեծամասնությունը մեռնում եր բացառապես բժշկական ոգնության բացակայության պատճառով: «Իս խայտառակություն ե լեհական հասարակության համար,—հայտարարեց Կացաչակը,—վոր մեղ մոտ մեռնում են այնքան շատ մարդիկ, վորոնք կարող եյին փրկվել, յեթե բժիշկը ժամանակին տեղում լիներ»: Նշված կոնֆերենցիայի մի այլ մասնակիցը, Լեհաստանում հայտնի բժիշկ, պրոֆեսոր Շիմանովսկին հայտարարեց. «Լեհական գյուղը մնացել ե առանց բժշկի: Այդ տեսակետից մենք այնչափ սարսափելի հետ ենք մնացել, վոր շատ հետ ենք մնում նույնիսկ նախապատերազմյան ցարական Ռուսաստանի համեմատությամբ, վորտեղ զոնե կային զեմստվային բժիշկներ ե զեմստվային հիվանդանոցների ցանց»:

Բայց նույնիսկ յեղած աղքատիկ բուժական ցանցն ել գյուղացիների համար անմատչելի յեր: Ահա թե ինչ եր գրում «Роботник» լրագրերը 1938 թվականի սկզբին. «Գյուղում, վորպես կանոն, վոչ մի բուժվում: Գյուղացիները աղքատության պատճառով զուրկ են բժշկին դիմելու հնարավորությունից, առավել ես, յեթե բժիշկը հեռու յե ապրում: Նրա մոտ ընկնելու համար հարկ ե լինում ձիեր վարձել: Բացի այդ վստահություն ել չկա, թե բժիշկը կհամաձայնի այդքան հեռու գնալ: Յեթե նույնիսկ գյուղացին բժիշկ հրավիրի, ապա նա դեղի փող չունի: Զբաղոր

ե նույնիսկ միջակ գյուղացիների համար այդ դժվարությունները անհաղթահարելի յեն: Ծննդականներին ամենևին ոգնություն ցույց չի տրվում, մինչդեռ այն ծայրահեղ անհրաժեշտ ե, վորովհետե նրանց մեծամասնությունը ուժասպառ յեղած, առողջությամբ թույլ կանայք են, վորոնք յերեսմա ժամանակ ուրիշ են ունեցել: Այստեղից՝ մահացու վախճան ունեցող ծնունդների քանակի զարհուրելի աճումը: Գյուղը միանգամայն անողնակա ե այդ չարիքի դեմ, վորը աղքատության հետևանք ե հանդիսանում:

Զարմանալի չե, վոր 1936 թվականին բժշկական ըննության յենթարկված գյուղացիների մոտ 65%-ը հիվանդ դուրս յեկավ: Սրանք են աշխատավորներին հիվանդության ե վաղաժամ մահվան դատապարտող ուժիմի «նվաճումները»:

ԳՅՈՒՂԸ ՊԱՀՈՒՄ ԵՅԻՆ ՏԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ

Պանական Լեհաստանը հետամնաց յերկիր եր վոչ միայն տնտեսական, այլև կուլտուրական տեսակետից: Լեհաստանում ժողովրդական կրթությունը գտնվում եր ամենավորակի վիճակում: Հեղափոխության ահից լեհական բուրժուազիան ձգտում եր աշխատավորներին խավարի ե տգիտության մեջ պահել: Կրթության վրա արվող ծախսերը տարեցտարի կրճատվում եյին: Ժողովրդական կրթությանը արված հատկացումները 1936/37 թվականի բյուջեյում 1928/29 թվականի համեմատությամբ պակասել եյին 155 միլիոն զլոտիով: Պետական ե տեղական բյուջեներից համարյա բոլորովին չքացվ եյին նոր դպրոցների շինարարության վրա արվող ծախսեր: Ճգնաժամի տարիներին Լեհաստանում շատ դպրոցներ փակ լեցին ե զգալիորեն կրճատվեց ուսուցիչների թիվը: Միայն 1935/36 ուսումնական տարում փակվեց մոտ 6 հազ. դպրոց, իսկ ուսուցիչների քանակը պակասեց 1.5 հազ. հոգով: 1936/37 թվականին հաշվվում եր մոտ 20 հազ. դորժազուրկ ուսուցիչ: Կառավարությանը մոտ կանգնած «Курьер моранны» լրագրի հրապարակած տվյալների համաձայն 1936/37 ուսումնական տարում դպրոցական հասակի 1.5 միլիոն յերեսմա դպրոց հաճախելու հնարավորություն չունեց: Կառավարությունը ջանում եր դպրոցները վորքան կարելի յե քիչ բանվորների ե գյուղացիների յերեսմաներ թողնել: Դպրոցներում սոսկալի նեղվածություն եր: Հաճախ դասարանում, վորը նեղվածք ե կեղ-

տոտ մի տեղ եր գյուղացիական խրճիթում, հավաքված եր լինում 50—100 հոգի: Գյուղացիների յերեսխաները, յեթե նրանք նույնիսկ դպրոց ընկնում եյին, ստիպված եյին դպրոց հաճախելու համար շատ կիլոմետրեր կտրել: «Роботник» լրագիրը հաղորդում եք, վոր հաճախ են յեղել դեպքեր, յերբ յերեսխաները պեճք ե քայլեյին որական 14—20 կիլոմետր, վորովհետեւ դպրոցը գտնվում եր գյուղից 7—10 կիլոմետր հեռավորության վրա: «Յերեսխաներին դպրոց ուղարկելը, — հաղորդում ե մի գյուղացի «Письма крестьян о своей жизни» — ում, — հսկայական դժվարությունների հետ ե կապված. հաշուետի, գրքի և տետրի փող չկա»: Այդպիսի պայմաններում գյուղացի մերկ ու բորիկ յերեսխաների մեծամասնությունը չեր կարող դպրոց հաճախել, առանձնապես ձմեռը: Հենց միայն այս պատճառով Լեհաստանում դպրոցականների քանակի մասին յեղած կառավարական պաշտոնական տվյալները տեղն ու տեղը խարեյություն եյին:

Լեհաստանում գյուղական դպրոցը բացի այդ գտնվում եր այնքան վողբալի վիճակում, վոր յերեսխայն քիչ բան կարող եր սովորեցնել: Ահա թե ինչ եր գրում «Роботник» լրագիրը այդ դպրոցների դրության մասին 1937 թվականի վերջին. «Գյուղական դպրոցների մակարդակը չափազանց ցածր ե: Այդպիսի դպրոցները բաց են թողնում, դլխավորապես, կիսադարձեւ մարդիկ: Այստեղից՝ անդրադիտության մեծացում»:

Գյուղական դպրոցներում տեր ու տիրական եյին կալվածատերերն ու քսենձները: Ազնիվ ուսուցիչները դաժանորեն հետապնդվում եյին և վերջիվերջո վռնգվում:

Գյուղական դպրոցում յերեսխաներին անողորմաբար ծեծում եյին: «Курьер поранены» լրագրում ծնողներից մեկը գրում եր. «Դպրոցում ծեծում են: Ծեծում ե դպրոցի վարիչը, ծեծում ե քսենձը և ծեծում են բոլոր մնացածները, վարիչի որինակից գրգված»: Լեհական մամուլի մեջ հրապարակվել են հսկայական քանակությամբ այսպիսի դանդաղանքներ:

Անդրադիտների թիվն աճում եր տարեցտարի և կազմում եր մոտ 10—12 միլիոն հոգի: Բայց գրագետ գյուղացիներն ել մեծ դժվարությամբ եյին գիրք կամ լրագիր սառնում: «Письма крестьян»-ի նամակներից մեկի հեղինակը հաղորդում եր, վոր իր ապրած գավառը, վորը 10 հազ. բնակիչ ուներ, ստանում եր ընդամենը միայն 12 լրագիր: Մի ուրիշ գյուղացի գրում եր. «Աղաւ

ժամանակը լրագիր կամ ոգտակար գիրք կարդալու մասին խոսք անգամ չի կարող լինել: Չքաղորդ վո՞րտեղից վերցնի գիրք կամ լրագիր գնելու փող»: Յերրորդ գյուղացին նշում եր. «Քիչ թե շատ կարգին գրքի գինը հավասար ե 0,5 ցենտներ հաճարի գնին»:

Գյուղի անկուլտուրականությունն ու խավարը անկարագրելի յեն: Յեւ միանգամայն ճիշտ եր նշում «Письма крестьян»-ի նամակներից մեկի հեղինակը, վոր այդ խավարը «ինչ-վոր մեկը պահպանում ե»: Լեհ գյուղացին հասկանում եր, վոր կապիտալիստներն ու կալվածատերերը շահագրգռված եյին գիտակցորեն աշխատավորների պահելու խավարի և աղիտության մեջ: Իրենք՝ լեհական իշխանություններն ել հարկ չեյին համարում այդ թաղցնել: Վարչավայր քաղաքային վարչության լուսավորության բաժնի ղերեկտորը, — ինչպես իր ժամանակին հաղորդում եր «Тыдзень роботнички» լրագիրը, — ուսուցիչների խորհրդակցությանն ուղղակի հայտարարեց, վոր «կրթված տաս քաղաքացին պետությանը ավելի շատ գլխացավանք ե պատճառում, քան մի ամբողջ հաղար անդրադետներ»:

Պաներն ու կապիտալիստները լավ գիտեյին, թե մասսաների գիտակցության մթաղնամանն ինչպես ուժեղ եյին նպաստում քսենձները, տերտերները, ռաբրինները և այլն:

Ամեն կերպ կասեցնելով աշխատավորների կուլտուրական դարդացումը, լեհական իշխանությունները բոլոր ուժով պաշտպանում եյին հոգևորականությանը, և առաջին հերթին կաթոլիկ հոգևորականությանը: Լեհաստանում քսենձները շատ արտոնյալ գիրք ունեյին, նրանց իշխանությունը գյուղում շատ մեծ եր: Նրանց ծառայելու միշտ պատրաստ եյին չինովնիկներն ու վոստիկանները: Բավական եր, վոր քսենձը մի խոսք ասեր միայն — և գյուղացու շուրջը կսկսեյին վոստիկանական անլերջ հետապնդումներ: Քսենձներն աչալրջորեն հետևում եյին, վորպեսզի աշխատավոր գյուղացիներն ապրեյին «աստծու յերկյուղով», այսինքն՝ հնազանդ լինեյին Փաշխտական ռեժիմին, յենթարկվեյին չինովնիկին ու վոստիկանին, ժամանակին վճարեյին հարկերն ու անտրտունջ թույլ տային կալվածատերերին, կապիտալիստներին ու չինովնիկներին, վոր թալանեն իրենց: Գյուղի հետամնաց խավերի վրա ունեցած իրենց աղղեցությունը քսենձները կարողանում եյին ոգտադործել սնոտիապաշտություն պահպանելու և աշխատավորների միջև ազդային յերկպառակություն սերմանելու համար: Նրանք կապիտալիստների և կալվածատերերի ձեռքով քայքայվող

գյուղացիներին գրգռում էին հրեաների դեմ, նպատակ ունենալով ուշադրությունը շեղել աշխատավորների թշվառությունների գլխավոր հանցավորից և յեղ տալ գյուղացիների կուտակված ցամաքները:

Կրոնական հաշիշն առանձնապես ուժեղ եր արմատավորվում գեղջկուհիներին մեջ: Իրենց քարոզներում քսենձները բացահայտորեն դեմ էին դուրս գալիս գյուղացի յերևաաների, առանձնապես աղջիկներին, դպրոց հաճախելուն:

Յեկեղեցիին խոշոր հողատեր եր. յեկեղեցական բարձր հարկերը կեղեքում էին գյուղացուն. քսենձները գյուղում դրաղվում էին վաշխառությամբ. նրանք բացահայտորեն պաշտպանում էին կալվածատերերին և գյուղացիներին ատելի ուժիմը: Այս ամենը հասցնում եր այն բանին, վոր տարեցտարի աճում եր գյուղացիների թշնամանքը դեպի հոգևորականությունն ու յեկեղեցին:

Կապիտալիստական բոլոր յերկրներում կապիտալիստների կողմապաժ գյուղացիության լայն խավերը գուրկ են մարդկության կուտուրական նվաճումների բարիքներից ոգտվելու հնարավորությունից: Այդ նվաճումները դարձված են քաղաքների բնակչության հարուստ խավերի սեփականությունը: Այս տեսակետից կապիտալիստական բոլոր յերկրներում քաղաքի և գյուղի միջև գոյություն ունի մեծ գոտություն: Սակայն շատ սակավ տեղերում այդ գոտությունն այնքան մեծ է, ինչպես Լեհաստանում եր:

ԲԱՏՐԱԿՆԵՐԻ ՅԵՎ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԶՈՒՐԿ ԳԻՐԻԹՅՈՒՆԸ

Լեհաստանի աշխատավորները գուրկ էին նույնիսկ այն խղճուկ իրավունքներից, վորոնցով ոգտվում են բուրժուական դեմոկրատիայի յերկրների աշխատավորները: Կառավարությունը սերտորեն կապված եր կալվածատիրական վերնախավի հետ: Զգտելով այդ վերնախավի ձեռքում պահել հողը և գյուղացիներին անարգել շահագործելու հնարավորությունը, կառավարությունը դիմում եր ամենասանձարձակ վոստիկանական կառայականության և արյունոտ տեռորի: Վոստիկանական ամենափոքր պաշտոնյան գյուղում հաճախ անսահման իշխանություն ուներ գյուղացու բախտի վրա: Զինովիկների ու ժանդարմների ինքնիշ-

խանությունը, «իշխանությունների դիմադրելու համար» գյուղացիներին ծեծելն ու սպանելը սովորական յերևույթ էին Լեհաստանում, մանավանդ Արևմտյան Ուկրաինայում և Արևմտյան Բելուռուսիայում: Գյուղ էին ուղարկվում պատժիչ ջոկատներ: Լեհական կառավարության ձախողակ գլուխ գեներալ Սլավոյ-Սկլադկովսկին փորձված «խաղաղացնող» եր: Նրան են պատկանում այս խոսքերը. «Վոստիկանությունը հենց նրա համար էլ գոյություն ունի, վոր կրակի, նա կրակում և և կկրակի»:

Մենք առաջ արդեն մատնանշել ենք, վոր Արևմտյան Բելուռուսիայում և Արևմտյան Ուկրաինայում կալվածատերը գյուղի համարյա անսահման տերն եր: Բայց բուն Լեհաստանում էլ կալվածատիրոջ իշխանությունը բատրակների և շրջակայքի գյուղացիների վրա բացառապես մեծ եր, իսկ վոստիկանական և չինովնիկական ապարատը փաստորեն կախման մեջ եր դրված կալվածատիրոջից: Ուստի կալվածատերը գյուղում անում եր այն ամենը, ինչ իր քեֆն եր ուզում, և իր քմահաճույքով դատաստան եր տեսնում: «Роботник» լրագիրը հաղորդում եր. «Կրակովի վոյեվոդության Կոյսկի գավառի Լեչչե կալվածքում կառավարիչը ճիպոտով ծեծեց և վոտքով տրորում եր բատրակ Լեոն Ժուրավիչին: Յերբ ծեծվողին պաշտպանելու դուրս յեկավ նրա հայր Ստանիսլավ Ժուրավիչը, ապա կառավարիչը ծեծեց նրան ևս: Հայր և վորդի դնացին գանգատվելու կալվածատիրոջը՝ Վիշնևսկուն, բայց նա հայհոյեց ծերունի Ժուրավիչին, իսկ վորդուն միքանի անգամ խփեց ճիպոտով: Վոստիկանությունը տված գանգատը վոչ մի հետևանք չունեցով: Մի ուրիշ կալվածատեր, Մեքսինսկին, հենց նույն Կրակովի վոյեվոդությունից, իր դրասենյակը կանչեց մի դարձնի և իր կառավարչի հետ մեկտեղ սկսեց ծեծել նրան: Այդ ինքնադատաստանը նախորդ եր նախապատրաստված, վորովհետև կալվածատերը նախ փակեց բանվորի բերանը, իսկ կառավարիչը սկսեց նրան մահաելով ծեծելը»:

Կալվածատերերի և նրանց վարձկանների ձեռքով բատրակներին ու գյուղացիներին վոչ միայն ծեծելը, այլ և սպանելը սովորական գործ էին պանական Լեհաստանում և մնում էին միանգամայն անպատիժ:

Լեհական հայտնի կին դրոյ Վանդա Վասիլևիսկայան «Роботник» լրագրի մեջ (1937 թ. հուլիսի 21-ին) գետեղել է մի յերթաաարդ գյուղացու սպանության նկարագրություն.

«Ինձ հաղորդեցին, վոր Սոկոլովի գավառի Սալիցա-Բրոնի-

ցա գլուղում պահանքները սպանել են մի յերիտասարդի: Այդ հանցագործութեան մանրամասնութիւններն այնքան սարսափելի եյին, վոր յես այդ ամենը համարում եյի չափազանցութիւն և բամբասանք: Հարկադրված յեղա դնալ և դործը ստուգել տեղում: Ստեփան Սավիցկին, 25 տարեկան մի յերիտասարդ գլուղացի, լողանում եր լճակում, վորը պատկանում է կոմս Ոստրովսկուն, Բարտկով կալվածքում: Յեկան յերկու պահակ հատկապես վարժեցված չներով, նման այն չներին, վոր յերբեմն պահում եյին Ամերիկայում փախտական նեղրերին վորսալու համար: Պահակները յերիտասարդին հրամայեցին ջրից դուրս դալ, իսկ աշնուհետև սկսեցին ծեծել նրան: Յերիտասարդն սկսեց փախչել, իսկ չները նրա հետեւից: Յանկանալով փրկվել նրանցից, նա բարձրացավ լճակից վոչ հեռու մի ծառի վրա: Այն ժամանակ պահակները սկսեցին քարկոծել նրան, իսկ չները պատառոտում եյին նրա փեշերը: Հետագայում ծառի տակը գտան 24 մեծ քար: Երևում էր պահակ ել յեկավ: «Դյադայի փորին խփեք, փորի՛ն» — հրահրում եր նա իր ընկերներին: Սավիցկին յերկար ժամանակ ըզավում եր, հետո ծառից ընկավ և լռեց: Այդ ուր յերեքշաբթի յեր: Իսկ շաբաթ ուր լճակին մոտեցած մի գլուղացի ջրի մեջ գտավ Սավիցկու ուռած մարմինը: Դիակատումը հաստատեց, վոր կոտորված է Սավիցկու գանգի մի մասը դադաթի մոտ, խեղված է լյարդը, փորի ցածի մասը վերածված է չիլախլալի... Շրջակայքի գլուղացիները, — գրում է Վասիլեւսկայան, — կասկածում են, թե մարդասպանները պատիժ կրեն: «Չափազանց ուժեղ է կոմս Ոստրովսկին»: Բնորոշ է, վոր սա այդ պահակների անպատիժ մնացած արդեն առաջին հանցագործութիւնը չէ: Չնայած վոր նրանց ձեռքերը մեկ անգամ չեն, վոր ներկվել են մարդկային արյունով, բայց այդ պահակները իրենց տեղերումն են մնում: Բարոկոլովում կատարված հրեշային սպանութիւնը ինչ-վոր պատահական բան չեր, այլ իրենից ներկայացնում եր ողակներից մեկը հենց միկենույն սխտեմի չղթայում... Մեր մամուլում արդեն չափազանց հաճախակի յեն դարձել կարճ հազորդագրութիւններն, այն մասին, վոր մարդկանց սպանում են անտանում հալածած մեկ կապոց ցախի համար, մեկ փոքր զամբուղ սուսկի համար, մեկ աման մորու համար»:

Ծաղրածանակ, ճնշում, կամայականութիւն, — այս եր Լեհաստանի գլուղացիութեան բաժինը:

ԱՆՈՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՏԵՌՈՐԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կեղեքված աղգային փոքրամասնութիւնների և լեհական աշխատավորական մասսաների ատելութեամբ շրջապատված՝ Լեհաստանի տիրապետող դասակարգերն իշխանութեան դրութ մնում եյին ամենասանձարձակ տեւորի ոգնութեամբ:

Լեհաստանի բանվորներն ու գլուղացիները մի անգամ չեն, վոր վոտը յեն յեկել իրենց իրավունքները պաշտպանելու: Լեհաստանի բանվոր դասակարգի մեջ ամուր եյին Ռուսաստանի պրոլետարիատի և գլուղացիութեան հետ 1905 թվականին ցարիզմի դեմ մղած համատեղ հեղափոխական պայքարի սքանչելի արդիւցիւնները: Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութիւնը և ՈՍՀՄ հաղթական սոցիալիստական շինարարութիւնը հեղափոխականացնող աղբեցութիւն եյին դործում Լեհաստանի բանվորական շարժման վրա: Լեհաստանի պրոլետարիատը համառ պայքար եր մղում լեհական բուրժուազիայի և կառավարութեան դեմ:

Լայն թափ ստացալ նաև գլուղացիական շարժումը: Ամենից ավելի սուր բնույթ նա ունեւ Արեւմտյան Ուկրաինայում և Արեւմտյան Բելոռուսիայում, վորտեղ կալվածատերերի դեմ գլուղացիների մղած պայքարը սերտորեն միահյուսվում եր ուկրաինական և բելոռուսական աշխատավորների պայքարի հետ ընդդէմ լեհական դավթիչներին:

Վորջան ավելի եյին աճում մասսաների դժգոհութիւնն ու թշնամանքը դեպի կառավարութիւնը, այնքան ավելի ուժեղ եր դառնում անիրավութեան ուժիւմը: Ըստ լեհական «սահմանադրութեան» աշխատավորական մասսաները զրկված եյին վորեն քաղաքական իրավունքներից: Մարդ իշխանութիւնը պատկանում եր միայն լեհական պրեզիդենտին, իսկ սեյմը և սենատը նրա անգոր կցորդներն եյին միայն: Պրեզիդենտն ու նրա մինիստրներն ազատ եյին ուղած բոպէյին ցրելու յերկու արաւտն ել: «Սահմանադրութիւնը» չեր ճանաչում աշխատավորների քաղաքացիական իրավունքները, նա չեր ճանաչում աշխատանքի վոչ մի պաշտպանութիւն, թույլատրում եր փոքրահասակների շահագործում, վերացրեց հողային ռեֆորմը: Լեհաստանի ընտրական որենքները բանվորներին և գլուղացիներին բոլորովին զրկում եյին սեյմի իրենց ներկայացուցիչներն ընտրելու ամեն տեսակի հնարավորութիւնից, ըստվորում աշխատավոր բնակչութեան նշանակալից մասը նույնիսկ իրավունք չուներ ընտրութիւններին

մատնակցելու: Բանվորները և գյուղացիները տանջանքներ ու դադակահարություններ, ապամադաշտային դատարաններ, արյունոտ խաղաղացումներ—այս եր պանական Լեհաստանում կառավարման մեթոդների արսենալը: Ըստ պաշտոնական տվյալների, վերջին տարիներին գյուղացիները կազմում էին լեհական բանտերում առնչված բանտարկյալների 40—50%—ը և նույնիսկ 60%-ը:

Լեհաստանի կառավարող դատակարգների դադանային դեմքն առանձնապես ուժեղ յերևան եր դալիս աղքատյին—աղատաղբակաճ շարժման դեմ մղած պայքարում: Յերբ 1930 թվականին Արևմտյան Ուկրաինայով մեկ բողոքի լայն ալիք ծավալվեց ընդդեմ կալվածատիրական կեղեքման և լեհական դավթիչների կամայականությունից, կառավարությունն արևմտաուկրաինական գյուղն ուղարկեց հսկայական քանակությամբ վոստիկանական ջոկատներ և բանդաներ, վորոնք նշանակալից մասով կազմված էին հատկապես այդ նպատակի համար բանտերից ադատված քրեական հանցադործներից, կալվածատերերի աղաներից և ֆալխատական դրոժինիկներից: Սկսվեց արյունոտ խաղաղացում: Տասնյակ գյուղերի բնակչությունը յենթարկվեց անխտիր ծեծի, կանայք բռնաբարվում և ծեծվում էին: Ամբողջ գյուղեր թալանվեցին և այրվեցին, գյուղական ուկրաինական կոոպերատիվները և կուլտուրշուսավորական կազմակերպությունների շենքերը քարուքանդ արվեցին: Շատ գյուղացիներ սպանվեցին: Հարյուրավոր աշխատավորներ դատապարտվեցին յերկարատև բանտարկություն:

1933 թվականի ամառը, Լվովի և Կրակովի վոյեվոդություններում գյուղացիական հուզումները ճնշելու ժամանակ, վորոնց մատնակցում էին ալելի քան 100 հազար գյուղացի, լեհական զորքերն ու ժանդարմերիան սպանեցին և վիրավորեցին հարյուրավոր գյուղացիներ: Խաղաղացնողները «հրի ու սրի» մատնեցին Արևմտյան Ուկրաինան, ամբողջ գյուղեր այրելով և ամբողջ գավառներ քայքայելով:

1937 թվականի աշնանը, համարյա թե ամբողջ Լեհաստանն ընդգրկած «գյուղացիական դործադուլը» ճնշելու ամենադաժան բնույթ էին կրում վոստիկանություն և զորքերի պատժիչ գործողություններն Արևմտյան Ուկրաինայում և Արևմտյան Բելոռուսիայում: Բավական է բերենք Լվովի վոյեվոդության Յարոսլավի գավառում տեղի ունեցած արյունոտ դեպքերի նկարագրությունը, վորը մենք վերցրել ենք 1938 թվականին գյուղացիական կուսակցության («Строникство Людове») ղեկավարության հրա-

տարակած հատուկ բյուլետենից. «Յարոսլավի գավառում համարյա չկա մի գյուղ,—ասված է բյուլետենի մեջ,—վորտեղ սպանված չլինի, առնվաղն մեկ կամ յերկու գյուղացի: Ընդհանրամենի վայրերում շատ տասնյակ սպանվածներ մնացին: Վիրավորվածների քանակը վորոշել չի կարելի, վորովհետև վիրավորված գյուղացիները թաղնվում էին անտառներում: Պատժիչ ջոկատները մոտենալիս գյուղացիներն ամբողջ գյուղերով հեռանում էին անտառները: Միջանի ամիս անց դաշտերում դեռ զրանում էին գյուղացիների դիակներ: Գյուղացիներին պատճառած նյութական վնասները հաշվելու հնար չկա»: «Վոստիկանությունը,—ասված է այնուհետև բյուլետենի մեջ,—չընապատում եր գյուղերը, հիմնահատակ ալելում եր գյուղացիական խրճիթները, վոչնչացնում եր գյուղատնտեսական դործիքները և տնային ամբողջ յեղած—չեղածը, պարենամթերքը և հագուստեղենը, մասուկներին դուրս եր դցում որորոցներից, տքնջում և բռնաբարում եր կանանց»: Դատաստանի տարտախներից փախած շատ գյուղացիներ յերկար ժամանակվա ընթացքում չեցին վերադառնում իրենց գյուղերը: Հարյուրավոր գյուղացիներ ձերբակալվեցին և տաժանտիր բանտի դատապարտվեցին:

Կառավարող դատակարգների հրեշային բարբարոսությունը քաջահայտորեն յերևան հանեց լեհական պետությունն անգործությունը: Դեռ 1930 թվականին Փրանսական դիտական պրոֆեսոր Ռենե Մարտելը Արևմտյան Ուկրաինայի արյունոտ խաղաղացման կադակցությունը գրում եր. «Այդ դեպքերը նորից հայտարերեցին լեհական պետության քուլուրյունը: Այդ պետությունն ինքն իր մեջ կրում է մահվան և ֆայֆայման նաղմեր: Նրա կազմալուծման պրոցեսն անխուսափելի յե. արտաքին ֆալաֆական դեպքերը կարող են արագացնել պայքարը, բայց կեղեքման, գաղութային ստրկացման և բռնի լեհացման ֆալաֆականությունն ինքն է այդ պետությանը մոտեցնում իր վախճանին: Ժամանակակից Լեհաստանը մի հրեշ է, բայց մեռելածին հրեշ: Նա իվիմակի չե գոյություն ունենալու և գոյություն չի ունենա... Լեհաստանի արևելյան ծայրամասերի վրա կծագի ապստոքյան արշալույսը»:

Անցել է մեկ տասնամյակից ալելի պակաս, և պանական Լեհաստանի լիակատար կրախը իրականություն դարձավ: Արևմտյան Բելոռուսիայի և Արևմտյան Ուկրաինայի աշխատավորները հասան իրենց ադատադրությունը:

**ԱՐԵՎՄՏԱՌԻԿՐԱՆԱԿԱՆ, ԱՐԵՎՄՏԱՐԵԼՈՌՈՒՍԱԿԱՆ
ՅԵՎ ԼԵՀԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ԶԳՏՈՒՄԸ
ԴԵՊԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Մոցիալիզմի հաղթանակը ԽՍՀՄ-ում հսկայական հեղափոխական ներգործություն արեց Լեհաստանի գյուղացիություն վրա և ուժեղացրեց նրա ձգտումը դեպի Խորհրդային Միությունը:

1917 թվականի հոկտեմբերին Ռուսաստանի բանվորներն ու գյուղացիները Լենինի—Ստալինի կուսակցության ղեկավարությամբ տապալեցին կալվածատերերի և բուրժուազիայի լուծը և Խորհրդային իշխանություն հաստատեցին: Խորհրդային լուծը աշխատավոր մասսաները կարողացան պաշտպանել նրա նվաճումները համառ քաղաքացիական պատերազմում և ինտերվենտները դեմ մղած պայքարում: Այդ նվաճումների հետևանքով արմատացեա փոխվեց Խորհրդային գյուղացիության դրուկը, վորին Խորհրդային իշխանությունը հանձնեց 150 միլիոն հեկտարից ավելի նախկին կալվածատերական, պետական և վանքապատկան հողեր:

Այդ հողը գյուղացիներին արվեց առանց հետաձգան, վորպես համափողովորդական սեփականություն: Իսկ վորպեսզի այդ հողը չկարողանար ընկնել հարուստ մարդկանց ձեռքը և վորպեսզի նրանից ոգտվեին միմիայն աշխատավորները, մեկնեա սահմանվեց, վոր այն չի կարելի վոչ ծախել, վոչ գնել: Խորհրդային իշխանությունը գյուղացիներին ազատեց կալվածատերերին և բանկերին ունեցած հսկայական պարտքից: Զբաղվորությանն ու միջակներին նա կուլակությունից իր պաշտպանության տակ մեղքեց և սկսեց նրանց տնտեսական ոգնությունը ցույց տալ դրամական փոխառություններով, սերմացվով և մեքենաներով: Կուլակային շահագործումը վերջնականապես լիկվիդացիայի յենթարկելու համար, կարիքից գյուղացիության դուրս գալուն և ունևոր կյանքի հասնելուն ոգնելու համար հարկավոր եր վերջ տալ մանր տնտեսությունները դարավոր մասնատվածությունը, նրանց աշխատանքի խզուով դործիքներով հանդերձ: Վճուական պայքար մղելով կուլակության դեմ և ըայնորեն արմատավորելով կոոպերատիվ հասարակայնությունը, Լենինի—Ստալինի կուսակցությունը համոզելու և ցուցադրման ճանապարհով գյուղացիական մասսաներին հասցնում եր ընկերային, կուլեկտիվ տնտեսության: Առաջավոր սոցիալիստական հզոր ինդուստրիայի ստեղծումը հնարա-

վորութուն տվեց արագացնել մանր-գյուղացիական տնտեսությունների միավորումը խոշոր կուլեկտիվ տնտեսությունների մեջ: 1929/30 թվականին ծավալվեց գյուղացիների՝ սամբոլ գյուղերով, շրջաններով, մարդերով մասոայաբար՝ կոլտնտեսություններ մտնելը:

«Համատարած կուլեկտիվացումը նշանակում եր գյուղի շրջանում գտնվող բոլոր հողերի անցում կոլտնտեսության ձեռքը, բայց այդ հողերի զգալի մասը կուլակների ձեռքին եր դառնում, —այդ պատճառով գյուղացիները կուլակներին վոնդում էյին հողից, կուլակաթափ էյին անում նրանց, խլում էյին անասունները, մեքենաները և Խորհրդային իշխանությունից պահանջում էյին կուլակներին ձերբակալել ու արտաքսել»¹: Կոլտնտեսությունների ու խորհանտեսությունների աճման կապակցությամբ Խորհրդային իշխանությունը 1929 թվականի վերջերին «...վերացրեց կուլակաթափության արդեւը: Նա գյուղացիներին թույլատրեց կոլտնտեսությունները ոգտին կուլակությունից բունադրավելու անասունները, մեքենաները և այլ ինվենտարը: Կուլակությունն եքսպրոպրիացիայի յենթարկվեց: Նա եքսպրոպրիացիայի յենթարկվեց նույնպես, ինչպես 1918 թվականին արդյունաբերության բնագավառում եքսպրոպրիացիայի էյին յենթարկվել կապիտալիստները, սակայն այն տարբերությամբ, վոր կուլակության արտադրության միջոցներն այս անգամ անցան վո՛չ թե պետության ձեռքը, այլ միավորված գյուղացիների ձեռքը, կոլտնտեսությունների ձեռքը:

Այդ ամենախոր հեղափոխական հեղաշրջում եր, մի թուիչը հասարակության հին վորակական կացությունից դեպի նոր վորակական կացությունը, մի հեղաշրջում, վորն իր հետևանքներով 1917 թվականի հոկտեմբերի հեղափոխական հեղաշրջմանը հավասար նշանակություն ուներ:

Այս հեղափոխության յուրորինակությունն այն եր, վոր այն կատարվեց վերևից, պետական իշխանության նախաձեռնությամբ, վորին ցածրից ուղղակի կերպով ոգնում էյին գյուղացիների միլիոնավոր մասսաները, վորոնք պայքարում էյին ընդդեմ կուլակային ստրկության, հանուն կոլտնտեսային ազատ կյանքի»²: Դասակարգային թշնամու դեմ մղած համառ պայքար-

¹ Համի(բ)ի պատմության համառոտ դասընթաց, հայ. հրատ., էջ 408:
² Համի(բ)ի պատմության համառոտ դասընթաց, հայ. հրատ., էջ 410—

րում կախանալու կարգը հաղթանակեց: Կոլտնտեսային դյու-
ղացիութիւնը ստացաւ 80 միլիոն հեկտար կուլակային հողեր
վորպես լրացում այն կալվածատիրական, վանքապատկան և պե-
տական հողին, վոր խորհրդային իշխանութիւնն առաջ եր տվել
դյուղացիութեանը: Աշխատավոր դյուղացիութեան — անցյալում
չքաղաքային և միջակները — ողորդող մասն տակ այժմ գտնվում
է մոտ 371 միլիոն հեկտար, այսինքն՝ համարյա 3 անգամ ավելի
հող, քան նրանք ունեյին ցարիզմի որով: Ըստվորում հողն ամ-
բայցված է կոլտնտեսութեաններին ձրի և անժամկետ (առհասկա)
ողորդողութեամբ:

Խորհրդային կոլտնտեսային զարտերում դործադրվում է նշա-
նակելիորեն ավելի բարձր մեքենական տեխնիկա, քան ԱՄՆ-ում՝
ամենազարգացած կապիտալիստական հողադործութեան յերկ-
րում: ԽՍՀՄ մեջ տեղծվել է մեքենա-տրակտորային կայանների
մի վիթխարի ցանց, վորոնք 1938 թվականին սպասարկում էյին
համարյա բոլոր կոլտնտեսութեաններին: Մինչև այդ ժամանակը
մեքենա-տրակտորային կայաններն ունեյին մոտ 496 հազ. տրակ-
տոր, մոտ 105 հազ. կոմբայն, տասնյակ-հազարավոր ապրանքա-
տար ավտոմեքենաներ և ամեն տեսակի այլ մեքենաների ու դոր-
ծիքների հսկայական պարկ:

Խորհրդային կառավարութեան իր վրա վերցրեց այդ դորեզ
տեխնիկայով կոլտնտեսային դյուղացիութեանը զինելու բոլոր
ծախսերը: Այդ ծախսերը շատ միլիարդ ուրբլներ են հաշվվում:

Կոլտնտեսային կարգերի հաղթանակով յերկրում սկսվել է
հողադործութեան՝ անցյալում չտեսնված ծաղկում: Չափազանց
աճել են աշխատանքի արտադրողականութեանն ու բերքատու-
թեանը Խորհրդային Միութեան դյուղատնտեսութեան մեջ: Հա-
ցահատիկային տնտեսութեան մեջ աշխատանքի արտադրողակա-
նութեանը 1928-ից մինչև 1937 թվականն աճել է ավելի քան 3,2
անգամ:

Մեր ձեռքով հաջողութեամբ իրականացվող ստալինյան յեր-
րորդ հնգամյակի վերջերին արտադրանքի հետագա աճումն ամ-
բողջ դյուղատնտեսութեան մեջ պետք է կադմի 57%՝ 1937 թվա-
կանի նկատմամբ:

Լիովին արգարացան ընկեր Ստալինի նշանավոր խոսքերը,
վոր ասել է նա 1929 թվականին, թե «... մեր յերիտասարդ խո-
շոր սոցիալիստական հողադործութեանը (կոլտնտեսայինը և

խորհտնտեսայինը) մեծ ապագա ունի, վոր նա աճման հրաշքներ
է յերեան բերելու»¹:

Խորհրդային դյուղացիութեան ընդմիջող դուրս է յեկել աղ-
քատութեանից և վատահորեն քայլում է դեպի յերջանիկ և ունե-
վոր կյանք: 1937 թվականին կոլտնտեսութեաններին մեծ մասն
մեջ աշխորին տրվում էր 5-ից մինչև 12 և շատ կոլտնտեսու-
թեաններում նույնիսկ 20 կիլոգրամ հացահատիկ, չհաշված դյու-
ղատնտեսական մթերքների այլ տեսակները և փողը:

Աշխորին տրվող յեկամտի աճմանը զուգընթաց տեղի յե ունե-
նում ինչպես կոլտնտեսականի ընտանիքի յուրաքանչյուր աշխա-
տունակ անդամի, այնպես էլ առանձին ծխի աշխորերի թվի
ավելացումը: 1937 թվականին մեկ աշխատունակին ընկնում էր
194 աշխոր՝ 1935 թվականի 180-ի դիմաց, իսկ մեկ ծխին — 438
աշխոր՝ 1935 թվականի 378-ի դիմաց:

«Յերեան յեկան միլիոնավոր կոլտնտեսային տնտեսութեան-
ներ, վորոնք մեկ տարվա ընթացքում ստացել են 500-ից մինչև
1500 փութ հացահատիկ հացահատիկային ուսոյներում, և վո-
րոնք ստացել են տասնյակ հազարավոր ուրբլների տարեկան յե-
կամուտ՝ բամբակի, ճակնդեղի, վուշի, անասնաբուժական, դի-
նեդործական, ցիտրուսային, պտղա-բանջարաբուժական ուսոյն-
ներում: Կոլտնտեսութեանները դարձան ունեոր: Նոր պահեստ-
ների ու շտեմարանների կառուցումը դարձավ կոլտնտեսային
տնտեսութեան զլխավոր հոգսը, վորովհետև մթերքների այն պա-
հեստարանները, վորոնք հաշվի էյին առնված տարվա աննշան
պաշարների համար, չէյին բավարարում կոլտնտեսականների
նոր պահանջների մի տասնորդական մասին անգամ»²:

Արագորեն աճում է միլիոնատեր կոլտնտեսութեանների թի-
վը: 1937 թվականին կոլտնտեսութեանների ընթացիկ հաշիվնե-
րում կար 2314 միլիոն ուրբլի: Խիստ աճել են անբաժանելի ֆոն-
դերին արվող դրամական մասհանումները (1935 թվականին մի-
ջին հաշիվով մեկ կոլտնտեսութեանն ընկնող 5820 ուրբլուց մինչև
7·310 ուրբլի 1937 թվականին), ըստվորում անբաժանելի ֆոն-
դերի տեսակարար կշիռը բաշխված յեկամտի մեջ այդ նույն ժա-
մանակաշրջանում իջել է 14,7%-ից մինչև 12,4%³:

¹ Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, Էջ 293, 10-րդ հրատ., հայ. հրատ.,
Էջ 377:

² Համկ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթաց, հայ. հրատ., Էջ 457:

³ Տե՛ս «Большевик» № 10, 1939 թ. ժայիս, Էջ 44:

Խիստ փոխվել են դյուղի կուլտուր-կենցաղային պայմանները: Հիմա կոլտնտեսություններում կան հիվանդանոցներ, ամբուլատորիաներ, դեղատներ, մանկամսուրներ, միջնակարգ դպրոցներ, գրադարաններ, սեփական հանգստյան տներ և ֆիզիկուլտուրային ստադիոններ: Կոլտնտեսականներն ազահորեն նետվեցին գեպի կուլտուրան ու գիտությունները, գեպի վորը տանող բոլոր ուղիները բաց են նրանց համար:

Խորհրդային Միության աշխատավորները պատմական նվաճումներն իրենց մարմնացումը դտան Ստալինյան մեծ Սահմանադրության մեջ, վորն ազահովում է գեմոկրատիզմի բաղմակողմանի զարգացումը, աշխատավորների ամեն տեսակի մասնակցությունը պետության կառավարմանը և յերկրի ամբողջ հասարակական կյանքին: «Այնպիսի կարգերը, վորտեղ աշխատավորներն իշխանություն գլուխ են կանգնած ու վորտեղ աշխատանքի մարդուն հասարակության մեջ պատվավոր տեղ է պատկանում, չեն կարող չգրավել բոլոր յերկրների աշխատավորների համակրանքը»¹:

Վոչ մի կեղտոտ հնարանքով, վոչ մի ստոր գրպարտանքով լեհական բուրժուազիային չհաջողվեց դյուղացիներեց թաղցնել ճամարտությունը խորհրդային կոլտնտեսային դյուղացիության յերջանիկ, փարթամորեն ծաղկող կյանքի մասին: Լեհաստանի դյուղացիական լայն մասսաների կողմեց գեպի խորհրդային կոլտնտեսությունները ցուցաբերած հսկայական հետաքրքրությունը դեռ միքանի տարի առաջ հարկադրված յեղավ բացահայտորեն ընդունել այն ժամանակվա հողագործության լեհական միևիտտ Նախնեհնիկով-Կլյուկովսկին, վորը 1933 թվականին սեյմում հայտարարեց, թե «Լեհաստանի դյուղացիական յերիտասարդությունը հիանում է ուսական կոլեկտիվացումով»: Դյուղացիական կուսակցության թջ առաջնորդները նույնպես դանդաղում էին, թե «դյուղացիները, առանձնապես ավելի յերիտասարդները, հենց միայն այն մասին են խոսում, թե ինչ է տեղի ունենում ԽՍՀՄ-ում. դյուղացիական յերիտասարդությունը մեծ ուշադրություն հետևում է, թե ինչ է ձեռնարկվում Խորհրդային Միության մեջ, և առանձնապես հետաքրքրվում է կոլեկտիվացման զարգացմամբ»:

Դյուղացիության մեջ աճում եր ատելությունը և թշնամանքը

¹ Մոլոտով, Հոկտեմբերյան հեղափոխության քսանամյակի սոթիվ, հայհրատ., Եջ 15:

գեպի բուրժուական-կալվածատիրական Լեհաստանը: 1938 թվականին հրատարակված «Молодое поколение крестьян» ժողովածուի մեջ ռեակցիոն «Յերիտասարդության կաթոլիկական միություն» քարտուղարը գրում է. «Դյուղը լեհական պետության մեջ տեսնում է իր թշնամուն և ատում է նրան: Նա նրան ամբողջ հողի կործանում է ցանկանում: Կոմունիզմի մասին դյուղը յերադում է վորպես ստրկությունից ազատագրվելու մասին»: Նշենք, վոր այստեղ խոսքը բուն Լեհաստանի դյուղացիների տրամադրությունների մասին է:

Առանձնապես մեծ է արևմտա-ուկրաինական և արևմտաբելոռուսական աշխատավոր դյուղացիության սերը գեպի Խորհրդային Ռուսիային և Խորհրդային Բելոռուսիան: «ДНЛО» լրագրը պետք է անկեղծորեն ընդունել. «Վոչ միայն կոմունիստներին թշնամի կամ համակիր մամուլի միջոցով, այլ նաև Խորհրդային Միության մեջ ապրող աղաքականների ու ծանոթների նամակների միջոցով, ամեն տեսակի այլ աղբյուրների միջոցով ուկրաինական դյուղ են մտնում նոր լուրեր: Յեվ բոլոր կասկածները խեղդվում են մեկ, ուկրաինական մասսաներում շարունակ ավելի աճող համոզմունքով, վոր այնտեղ, Խորհրդային յերկրում, սահմանի այն կողմը, կյանքը դառնում է ավելի ու ավելի բավ...»:

Խորհրդային Միության մեջ իրականացել են աշխատավորների լավագույն յերադները: Այստեղ մարդկության պատմության մեջ առաջին անգամ ընդմիշտ վոչնչացված է մարդու շահագործումը մարդու կողմից, վոչնչացված է կարիքը և կեղեքումը: «ДНЛО»-ն չեր կարող թաղցնել, վոր Արևմտյան Ուկրաինայի դյուղացին իր սեփական սովահար գոյությունը դառնություն էր համեմատում իր խորհրդային յեղբայրների լիառատ կյանքի հետ, «Լեհաստանի ուկրաինացի դյուղացու մեջ անհաղթահարելի ուժով համեմատություն է ծագում իր սեփական կյանքի հետ: Նրա կյանքը տարեցտարի դառնում է ավելի ծանր և ավելի վատ: Աճում է կարիքը դյուղում... Լեհաստանի արևմտա-ուկրաինական դյուղացին ակամա մտածում է. այնտեղ, Խորհրդային յերկրում, կյանքը դնալով ավելի լավանում է, իսկ այստեղ շարունակ ավելի ուժեղ է ճնշում կարիքը: Վո՞րտեղ է ուրեմն լավ, այստեղ թե այնտեղ... Մասսաների հայացքներն ուղղվում են գեպի Արևելք...»:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը

յերկրազնդի $1/6$ մասում վոճնչացրեց աղգային ճնշումը և աղգային անհավասարությունը: Լենինի և Ստալինի կողմից աշխատավորներին իսկական միջազգային յեղքայրության և համերաշխության վոգով դաստիարակված ռուսական բանվորները նախկին ցարական Ռուսաստանի յերբեմնի կեղեքված ժողովուրդներին ողնեցին ազատագրվելու կապիտալիստների և կրավածատերերի լծից և կառուցելու ազատ, յերջանիկ սոցիալիստական կյանք: Վոջնչացված և անխտահոլթյունը ժողովուրդներին միջև, վորոնք հասարակության և հոժարակամության հիմունքներով միավորվել են վորպես միասնական միութենական պետություն: Ստալինյան Սահմանադրությունը, վորն ամրացրել է իՍՆՄ աշխատավորական մասսաների նախնականները, սողորված է խորհրդային ժողովուրդներին այդ յեղքայրության, դեպի յորաքանչյուր աղվի աղատությունն ու անկախությունը տաժած նրանց խորագույն հարգանքի վոգով:

Խորհրդային իշխանությունն ապահովել է Միության բոլոր ազգություններին վիթխարի անտեսական և կուլտուրական վերելքը: Բոլոր աղգային հանրապետություններում ստեղծված է խոչոր արդյունաբերություն:

Ուկրաինական իՍՆ միայն խոչոր արդյունաբերության արտադրանքը 1937 թվականին հասել է 17.395 միլիոն ռուբլի դրանդի կող թվի, 1913 թվականի համեմատությամբ ավելանալով համարյա 8,3 անգամ: Բելուռուսական իՍՆ արդյունաբերությունը միևնույն ժամանակի ընթացքում աճել է նույնիսկ 21 անգամ, իսկ թուրքմենական իՍՆ-ինը—187 անգամ:

Աղգային հանրապետությունների կոլտնտեսությունների ու խորհանտեսությունների դաշտերում աշխատում են տասնյակ հազարավոր տրակտորներ, վորոնք հեշտացնում են կոլտնտեսականների և գյուղատնտեսական բանվորների աշխատանքը: Միայն Խորհրդային Ուկրաինայում 1937 թ. վերջերին տրակտորային պարկի կարողությունը կազմեց ավելի քան 1.495 հազ. ձիու ուժ:

Խորհրդային Միության բոլոր ժողովուրդները ապրում են իրենց աղգային կուլտուրայի ծաղկումը: Ամբողջ յերկրով մեկ վիթխարի դպրոցական շինարարություն է ծախարվել: Աղգային հանրապետություններում ուսուցումը կատարվում է մայրենի լեզվով:

Տարրական դպրոցը գլխովին ընդգրկել է բոլոր յերեխանե-

րին, իսկ միջնակարգ դպրոցը 1936/37 թվականին արդեն ներգրավել էր մոտ 18 միլիոն յերեխա: Բոլոր ուսումնական հաստատություններում սովորողներին ընդհանուր թիվը 1937/38 թվականին կազմել է ավելի քան 29,5 միլիոն՝ 1914 թվականի 8 միլիոնի գիծաց: Ներկայումս սովորողների թիվն է՛լ ավելի յե աճել: Խտարբերություն բուրժուական յերկրներից, ինչպես տարրական ու միջնակարգ, այնպես էլ բարձրագույն կրթությունը Խորհրդային Միության մեջ ձրի յե, իսկ բարձրագույն դպրոցի և տեխնիկումների սովորողների մեծամասնությունը—մեկ միլիոնից ավելի—պետական թոշակ է ստանում:

Աղգային հանրապետություններում հաշվում են տասնյակ հազարավոր տարրական ու միջնակարգ դպրոցներ, տասնյակ ու հարյուրավոր բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ: Միայն Խորհրդային Ուկրաինայում 1938 թվականին կար 123 բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, իսկ մինչև սոցիալիստական հեղափոխությունը դրանցից յեղել են միայն միքանի հաս:

Բելուռուսական իՍՆ-ում խորհրդային իշխանությունը ստեղծել է 23 ԲՈՒՀ: Նույնիսկ այնտեղ, վորտեղ առաջ ցարիզմի կեղեքած ժողովուրդներին աշխատավորները համարյա գլխովին անգրագետ էլին, հարյուր-հազարավոր պատանիներ ու աղջիկներ հիմա բարձրագույն կրթություն են ստանում: Միայն Ուզբեկական իՍՆ-ում որինակ, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ ավելի շատ կան, քան կային ամբողջ պանական Լեհաստանում:

Աշխարհը դեռ չի տեսել բարձրագույն դպրոցի այնպիսի զարգացում, բարձրագույն կրթության այնպիսի ծաղկում, ինչպիսին տեղի ունի իՍՆՄ-ում: Միևնույն ժամանակ կապիտալիստական յերկրներում նկատվում է գիտության և կուլտուրայի ամենաուժեղ անկում: 1938 թվականի մայիսի 15-ին բարձրագույն դպրոցի աշխատողների առաջին համամիութենական խորհրդակցությանը արտասանած իր ճառում ընկեր Մոլոտովը նշեց, վոր «միայն Խորհրդային Միությունը, բարձրագույն դպրոցի իր 550 հազ. սովորողներով, ունի ավելի շատ ուսանողներ, քան Յեվրոպայի մեծ տերությունների և Յապոնիայի բոլոր բուհերը միասին վերցրած»:

1 Մոլոտով, Բարձրագույն դպրոցի մասին: Ծառ բարձրագույն դպրոցի աշխատողների համամիութենական առաջին խորհրդակցությանը 1938 թ. մայիսի 15-ին, էջ 7, Госполитиздат, 1938 թ.:

Բայց բարձրագույն կրթության նույնիսկ այս վիթխարի աճումը դեռ չի համապատասխանում Խորհրդային Միության ժողովուրդների հսկայական սրահանջներին: Յեթե 1938 թվականին ԽՍՀՄ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները բաց եյին թողել զերտության և տեխնիկայի բոլոր ճյուղերի 100 հազ. յերիտասարդ մասնագետներ, ապա արդեն մերձավորագույն միջանի տարիներում չըջանալարտների թիվը կմեծանա մինչև տարեկան 170 հազ. և ավելի:

Յերրորդ հնգամյակում նախատեսվում է բուհերում և բուհահանրում սովորողներին թվի ավելացում մինչև 650 հազ. հոգի, հետագայում բարձրացնելով բարձրագույն կրթության վորակը, ինչպես նաև լուրջ առաջարկում ԽՍՀՄ բանվոր դասակարգի կուլտուր-տեխնիկական մակարդակը ինժեներա-տեխնիկական աշխատանքի աշխատողների մակարդակին բարձրացնելու վիթխարի պատմական խնդիրն իրականացնելու գործում:

Աղբյուրի հանրապետություններն արդեն հիմա ունեն տասնյակ ու հարյուր-հազարավոր իրենց զիտնականներն ու մասնագետները—բժիշկներ, ինժեներներ, գյուղատնտեսներ, տեխնիկներ և այլն: Դրանք ունենոր խավերից յեղածներ չեն, ինչպես բուրժուական հասարակության մեջ, այլ բանվորների, կուլտուր-տականների և ինտելիգենցիայի դավալներ: Բազմազգ Խորհրդային Միության յուրաքանչյուր ժողովուրդ պետության մեջ գեղավար սրտներին յե առաջադրում իր լավագույն տղաներին ու աղջիկներին:

Լեհական դավթիչների կողմից իրենց աղբյուրի զբաղմունքի մեջ շարունակ ստորացված, դաժան շահագործման յենթարկված Արևմտյան Ուկրաինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի աշխատավորները հրացմունքով եյին հետևում լենինյան-ստալինյան աղբյուրի քաղաքականության մեծ հաղթանակներին:

Արևմտա-ուկրաինական գյուղացին զիտեր, վոր Խորհրդային Ուկրաինայում տեղի յե ունենում ուկրաինական կուլտուրայի չտեսնված ծաղկում: «Այնտեղ, Զբրուչի այն կողմը (այսինքն՝ Խորհրդային կողմում),—գրում էր «Дило»-ն,—լայնորեն տարածված է ուկրաինական հողը: Մեր գյուղացին զիտե, վոր այնպեղ զպրոցները, թատրոնները, կինոն ուկրաինական են, նա տեսնում է կամ կարող է տեսնել Ուկրաինայի Պետական հրատարակչության հրատարակած ուկրաինական գրքեր. իսկ յերբեմն ձեռք է ընկնում նաև Կիևի լրագիրը ուկրաիներեն լեզվով:

Իսկ այստեղ նա նման վոչինչ չի տեսնում... Մեր կյանքի կաքեդրագույն յերևույթն ուկրաինական մասսաներում, առանձնապես հյուսիս-արևմուտքում, Խորվչինայում, Վոլինում և Պոլեսյեյում յեղած կոմունիստական, ավելի ճիշտ, Խորհրդային տրամադրությունների աստիճանական, բայց անչեղ աճումն է... Մեր մասսաների մեջ, առանձնապես մեր հյուսիս-արևմտյան յերկրներում, կոմունիզմի աճումը դառնում է անսովոր ահեղ յերեվույթ»:

Շատ բնորոշ է, վոր նույնիսկ «Дило»-ն չեր կարող չնչել Խորհրդային տրամադրությունների հսկայական աճումն արևմտա-ուկրաինական մասսաների մեջ:

Լեհական կաթոլիկական «Полония» լրագիրը հարկադրված յեղավ կսկիծով ընդունելու, վոր «հենց վոր մի վորեւ հնարավորություն է լինում, բելոռուսական գյուղացիներն ել Լեհաստանում սիրով են լսում Խորհրդային ռադիոյի հաղորդումները, կյանքի Խորհրդային պայմանների կարտը քաշելով»: Միևնույն ժամանակ լրագիրը մատնանչում էր. «Բելոռուսական գյուղացու աչքին Լեհաստանը—դա կալվածատերերն են, վոլոստային ավադները, դատական կատարածուները, և վոստիկանները, վորոնք նրան հետապնդում են ամեն մեկն իր ձեռով: Այդ նրանք են գյուղացու աչքին ներկայացնում Լեհաստանը... Այդ նրանք են նրան շարունակ հիչեցնում աղքատության և մռայլ իրականության մասին... Այդ պայմանները բացառիկ բարենպաստ պայմաններ են ստեղծում կոմունիստական տրամադրությունների համար, վորոնք շարունակ ավելի ու ավելի յեն զարգանում»:

Արդեն հիշատակված «Молодое поколение польских крестьян» ժողովածուի մեջ գետեղված է յերիտասարդական ռեակցիոն կազմակերպության մի ակտիվ գործչուհու նամակը, վորի մեջ նա հարկադրված էր արձանագրելու, վոր Վիլենչինայի գյուղացիներն արդեն 1937 թվականին իրենց բոլոր հույսերը դրել եյին պանական Լեհաստանի ջախջախվելու վրա այն պատերազմում, վորը նա ինքն էր պատրաստել: Դեպի լեհական կեղեքիչները Արևմտյան Բելոռուսիայի և Արևմտյան Ուկրաինայի աշխատավորական մասսաների տածած ատելությունը վճռական դեր խաղաց այն դուտ արհեստական պետական կազմության պարտության և քայքայման մեջ, ինչպիսին էր Լեհաստանը: Ամբողջ սրությամբ արտահայտվեց նաև լեհական գյուղացիության և բանվոր դասակարգի ատելությունը դեպի իրենց վրա իշխող բուրժուա-կալվածատիրական կլիկան:

Արևմտյան Ուկրաինայի, Արևմտյան Բելուսիայի աշխատա-
վորները վաղուց ելին փաշխայում այն միաժը, վրո խորհրդային
ժողովուրդը նրանց կազատի ծանր լծից և կողնի արդարացի հա-
սարակալարդ հաստատելու :

Որհնհրդային կառավարութիւնն անտարբեր չմնաց դեպի
արյունակից ուկրաինացիները ու բելոռուսների բախտը, վորոնք
յենթարկվել եյին ամենադաժան դադութային շահագործման, թեկ
այնուհետև անդլուխ լեհական դեկավարները կողմից ամենեւին
զցվել եյին պատահմունքի կամքին: Արեւմտյան Ուկրաինայի և
Արեւմտյան Բելոռուսիայի աշխատավորները, վորպես կարոտավ
սպասած ազատարարների և իրենց հարազատ յեղբայրների
դիմավորեցին Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակին, վորն
իր դրոշների վրա ազատութիւն, յեղբայրութիւն և յերջանկու-
թիւն ե տանում բոլոր Ժողովուրդները աշխատավորներին: Հու-
զիչ տեսարաններ եյին տեղի ունենում բնակավայրերի փողոց-
ներում կարմիր-բանակային զորամասերը ներս մտնելիս: Ամե-
նուրեք լսվում եյին ուրախ վողջույններ. «Կեցցե՛ խորհրդային
իշխանութիւնը», «Կեցցե՛ Կարմիր Բանակը», «Կեցցե՛ ընկեր
Ստալինը»: Ամենուրեք քաղաքներն ու գյուղերը զարդարված եյին
կարմիր դրոշակներով: Տները վրա աչքի եյին ընկնում «Շնորհա-
կալութիւն՝ ընկեր Ստալինին մեզ ազատելու համար» լոզունդ-
ները:

Բնակչութիւնը յեռանդով ոգնում էր և ոգնում է վորսալու թաղնւլած սպաներին և վոստիկաններին: Տղամարդիկ և կանայք ուրախութեան արցունքներն աչքերին գրկում էին մարտիկներին և ծաղկեմնջեր մատուցում նրանց, հյուրասիրում էին կաթով և խնձորներով: Ամբողջ աշխատավորական բնակչութիւնը—բռն-վորները, գյուղացիներն ու ինտելիգենցիան Կարմիր Բանակին ցույց էին տալիս և ցույց են տալիս դործուն ոգնութիւն՝ ճա-նապարհները վերականգնելու, կարգուկանոն պահպանելու և կյանքի խաղաղ պայմաններ ստեղծելու մեջ: Շատերը խնդրում են իրենց վորպեա կամավորներ մտցնել Կարմիր Բանակի շար-քերը:

Պանակատն Լեւոստանի ծանր լուծը տապալված է ընդմիջ։ Մկալել է խորհրդային ժողովրդի կողմից Արեւմտյան Ուկրաինայի եւ Արեւմտյան Բելոռուսիայի ազատագրված արյունակից ժողովուրդների նոր լուսավոր կյանքը։

ՔՈՎՆԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Դ. Ա. Ք. Թ. Ե. Բ. Գ. Ը.	62
Գյուղացիական սահմանադրությունը և կալվածատերական հողատնտեսությունը	3
Գյուղացիական ծխադեղինությունը և կոմպոզիցիությունը	7
Պարված հույսեր հողի նկատմամբ	11
Կալվածատերերին և կալակներին ստորկացած	14
Ստրկացումն ու աղքատի մշտութունը Արևմտյան Ասիայից ելած և Արևմտյան Բելոռուսիայում	24
Գյուղացուն կողովուրդում էլին ֆարերիկանանքն ու տնտեսականները	27
Գյուղացիական պարտքը	32
Գյուղացու հարկային կողմնությունը	38
Գյուղացիական տնտեսության անկումը	41
Գյուղացիական մասսաների աղքատությունն ու սովը	44
Գյուղի առանց բժշկի	47
Գյուղը պահում էլին տղիտություն, մեջ	51
Խատրակների և գյուղացիների իրավագույն դրությունը	53
Անտրենություն և տնտրի թաղավորությունը	56
Արևմտաուկրաինական, արևմտաբելոռուսական և լեհական գյուղացիների ձգտումը դեպի կոոպերացիան, Միություն	59
	62

$$333.5(43.8) + 391.91(43.8)$$

Թարգմ. Ռոգոս Վարդապետյան
Խմբ. Ադ. Հակոբյան
Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Սրբագրել է. Դուրյանյան
Կոնտրոլ սրբագրել է. Աբովյան

Գլավլիտի լրագր № 5—2917 հրատ № 752

Պատվեր № 237, ավրած 5000

Հանձնված է արտադրության 5/XI 1939 թ.

Ստորագրված է տպագրելու 22/XI 1939 թ.

Գինը 1 ա.

Քաղաքական գրականության Պետական հրատարակչության տպարան,
Յերևան, Ալլանդերյան № 65

«Ազգային գրադարան»

NL0203148

ԳԻՆԸ 1 Ռ.

И. ГОЛЬДШТЕЙН

КАК ПОЛЬСКИЕ ПАНЫ УГНЕТАЛИ КРЕСТЬЯН

Государственное издательство политической литературы
Ереван, 1939